

Kulttuuriperintökonflikteja kansallispuistoissa

Spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit ja niiden merkitys retkeilijöille

Riikka Rastiola

Pro gradu -tutkielma

Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkinto-ohjelma

Kulttuuriperinnön tutkimus

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Lokakuu 2024

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkinto-ohjelma, Kulttuuriperinnön tutkimus

Riikka Rastiola

Kulttuuriperintökonflikteja kansallispuistoissa

Spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit ja niiden merkitys retkeilijöille

Sivumäärät: 76+2

Tutkimukseni aiheena ovat kulttuuriperintökonfliktit ja niiden syntyminen. Tarkastelen niitä kansallispuistoihin hetken mielihoiteesta rakennettujen kivimuodostelmien kautta. Viittaan näihin kivimuodostelmiin tässä tutkimuksessa käsitteellä "spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit". Retkietiketti ohjeistaa, että retkeilijän tulisi jättää mahdollisimman vähän jälkiä luontoon. Siksi onkin hämmäntävää, miksi kansallispuistoissa tapahtuu niin paljon retkietiketin vastaisia toimia. Mikä saa retkeilijät tuntemaan tarvetta jättää itsestään merkki, ja tulisiko kansallispuistoissa tarjota heille mahdollisuus täyttää tämä tarve? Pohdittavana on, millaiset toimenpiteet parhaiten palvelevat sekä kansallispuistojen suojelua että retkeilijöiden tarvetta ilmaista tunteitaan aineellisesti.

Teen tutkimuksessani selvitystä siitä, miksi spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä syntyy ja millaisia tunteita sekä tuntemuksia ne herättävät kulttuuriperintökonfliktin osapuolissa. Tarkastelen myös, millaiset motiivit kannustavat retkeilijöitä rakentamaan spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä. Keräsin tutkimusaineiston avoimella kyselyllä, jonka jaoin Facebookin retkeilyyn keskittyneillä sivuilla sekä omalla Instagram-tililläni. Lisäksi haastattelin Metsähallituksen edustajaa ja tein katsauksen julkisissa sosiaalisessa mediassa käytyihin keskusteluihin.

Kyselyyn vastanneet perustelivat kantojaan seikkaperäisesti, ja useimmat tarkastelivat rakentamisen motiiveja monesta näkökulmasta. Aineistosta erottui neljä selvää kategoriaa rakentamisen motiiveista: onnistumisen tunnustus, halu kuulua kulttuuriperintöyhteisöön, kadonneen luontoyhteyden löytäminen sekä itsekkyyys, tietämättömyys ja ajattelamattomuus. Vertaan näitä tuloksia vastaaviin tapauksiin, joita ilmenee urbaanissa kulttuuriympäristössä esimerkiksi kollektiivisen suremisen yhteydessä. Retkeilijöiden pohdinnoissa ilmeni erilaisia näkemyksiä siitä, mitä spontaaneilla vernakulaareilla kivimuistomerkeillä tarkoitetaan. Näissä näkemyksissä toistuu erityisesti retkeilijän tarve merkitä kivillä "minä olin täällä" -viesti muille retkeilijöille.

Vertaillessani oletettuja ja rakentajien kertomia motiiveja huomasin sekä yhtäläisyyksiä että poikkeavuuksia. Suurimmaksi yhteiseksi tekijäksi osoittautuivat tietämättömyys ja oletettu perinne. Lisäksi oletettiin, että retkeilijät haluavat tunnustusta onnistumiselleen, anovat pääsyä kulttuuriperintöyhteisöön tai etsivät kadonnutta luontoyhteyttä. Retkeilijät, jotka olivat rakentaneet spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä, eivät olleet tietoisia rakentamisen haitoista. He toimivat joko retken vetäjän ohjeistuksen mukaisesti, ryhmäpaineen vaikutuksesta tai perustelivat toimintaansa oletetun perinteen nojalla.

Avainsanat: kulttuuriperintö, kulttuuriperintökonflikti, vernakulaari, luonnonperintö, muistomerkit, retkeily

Sisällysluettelo

Kuva- ja taulukkoluettelot	5
1 Johdanto	6
1.1 Tutkimuskäsitteet	8
1.2 Tutkimusongelma	10
1.3 Aineistot ja menetit	12
1.4 Tutkimuskirjallisuus	14
2 Retkeily osana kulttuurimatkailua	18
2.1 Kulttuuriperintökonfliktien nopean kasvun vaikutukset kulttuuriperintökohteissa	19
2.2 Retkietiketti ja jokaisenoikeudet edistävät vastuullista ja kestävää retkeilyä	21
3 Monumentit affektien alustana	25
3.1 Väliaikaiset muistomerkit ilmaisemassa suremisen affektia	26
3.2 Hitaasti hyväksytyksi kasvavat dynaamiset vernakulaarit muistomerkit	27
4 Retkeilijät havainnoimassa kulttuuriympäristöään	32
4.1 Tutkimuksen retkeilijöiden taustatiedot	32
4.2 Kansallispuistojen merkitys retkikohteena	37
4.3 Havaintoja spontaaneista vernakulaareista kivimuistomerkeistä kansallispuistoissa	39
4.4 Retkeilijöiden toistuvat tavat retken aikana	41
5 Spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentajat ja purkajat	46
5.1 Spontaanien vernakulaareja kivimuistomerkkejä rakentavat retkeilijät	47
5.2 Rakentamisen merkitys	50
5.3 Retkeilijä kohtaa spontaanin vernakulaarin kivimuistomerkin	51
6 Kokemuksen aineellistamisen motiivit	55
6.1 Tunnustus omalle onnistumiselle	56
6.2 Halu kuulua kulttuuriperintöyhteisöön	58

6.3	Itsekkyyks, tietämättömyys ja ajattelemattomuus	59
6.4	Kadonneen luontoyhteyden etsintä	60
6.5	Onko spontaanin vernakulaarin kivimuistomerkin rakentaminen aina väärin? 61	
6.6	Yhteenveto: retkeilijöiden oletettu motiivi vs. myönnetty motiivi	66
7	Johtopäätökset	68
	Lähdeluettelo	72
	Liitteet	77
	Liite 1. Avoimen kyselyn kysymykset	77
	Liite 2. Haastattelukysymykset Metsähallituksen edustajalle	78

Kuva- ja taulukkuuettelot

Kuva 1 Hetta-Pallaksen kansallispuisto (2016). Tunturin huipulla kivikasa. Kuva: Riikka Rastiola.	7
Kuva 2 Crossbones Graveyard, Lontoo (2018). Kuva: Riikka Rastiola.	28
Kuva 3 Pieni osa Prahassa sijaitsevasta John Lennon Wallista. (2015) Kuva: Riikka Rastiola.	28
Kuva 4 Paska kaupunki -seinä Oulussa. (2023). Kuva: Riikka Rastiola.	29
Kuva 5 Helvetinjärven kansallispuisto (2016). Risteyskohdassa ollutta isoa kiveä on täydennetty pienemmillä kivillä. Kuva: Riikka Rastiola.	40
Kuva 6 Hetta-Pallaksen kansallispuisto (2016). Reittimerkkiä täydennetty spontaanisti pienemmillä kivillä. Kuva: Riikka Rastiola.	54
Taulukko 1 Vastaajien ikäjakauma.	34
Taulukko 2 Vastaajien kotimaakunnat.	35
Taulukko 3 Retkeilijöiden koulutustausta.	36
Taulukko 4 Spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentajat.	46
Taulukko 5 Retkeilijöiden oletetut ja myöntämät motiivit spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentamisesta.	66

1 Johdanto

Tässä pro graduissa tarkastelen, mitä kansallispuistoihin omaehtoisesti rakennetut kivimuodostelmat (kuva 1) edustavat retkeilijöille ja millaisia affekteja ne herättävät retkeilijöiden muodostamassa kulttuuriperintöyhteisössä. Viittaan näihin kivimuodostelmiin luomallani käsitteellä "spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit". Olen jo usean vuoden ajan seurannut sosiaalisessa mediassa käytyjä intensiivisiä keskusteluja näistä muistomerkeistä. Erityisesti retkeilyyn erikoistuneilla Facebook-sivuilla olen huomannut, että julkaistut kuvat spontaaneista vernakulaareista kivimuistomerkeistä kansallispuistojen vaellusreittien huippukohdissa keräävät nopeasti kommentteja. Kommentoijat tarkastelevat kuvia sekä kriittisesti että ihailen. Olen myös havainnut, että osa keskustelijoista kertoo purkavansa näitä spontaaneja kivimuistomerkejiä. Tämäkin toiminta herättää keskustelijoiden keskuudessa ristiriitaisia reaktioita ja kommentteja.

Kesällä 2023 vierailin Urho Kekkosen kansallispuistossa. Patikoidessani tunturissa näin omin silmin retkeilijöiden kokoaman kivikasan Iisakkipää-tunturin huipulla. Äkkiä mieleeni muistuvat sosiaalisessa mediassa lukemani monisävyiset keskustelut kivikasojen olemassaolosta. Seisoessani tunturin huipulla ja katsellessani kivikasaa, huomasin pohtivani, miksi elottomat kivet maastossa herättävät niin voimakkaita tunteita. Mietin myös, mitä niiden pinoaminen kertoo retkeilijöistä ja heidän kulttuuriperintöyhteisöstään. Näin syntyi pro gradu -työni idea.

Syventyessäni pro gradu -työni aiheeseen huomasin nopeasti, että spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentaminen ei rajoitu ainoastaan suomalaisiin kansallispuistoihin; kivien siirtely retkeilyn yhteydessä on universaalia toimintaa. Pro gradu -tutkimustani valmistellessani luin vapaana oheislukemisena vuonna 2009 julkaistua *Vaeltajan päiväkirjaa: 33 päivää Santiagon de Compostelaan*. Kirjaa lukiessani kiinnitin huomiota siihen, että pyhiinvaellusreitillä yhdellä maamerkillä, Rautaristillä (Ferro Cruz), vaeltajat lisäävät kiviä maamerkin juurelle. Päiväkirjaa pitävä vaeltaja kertoo, että kiven tuominen maamerkille on osa vaellusperinnettä. Kirjoittajan mukaan vaeltaja saa jättää kotoa tuomansa tai matkareitin varrelta poimimansa taakakiven Rautaristille, jolloin kiven jättäjä vapautuu mieliä rasittavista taakoista, ja ne jäävät Herran haltuun. Kirjoittaja mainitsee lisäksi, että kasa oli hänen retkensä aikana vuonna 2006 melko korkea.¹

¹ Mylläri 2009, s. 121.

Vaeltajan päiväkirjan innoittamana tein kevyen katsauksen Ranskan ja Espanjan välissä sijaitsevan Santiago de Compostela -pyhiinvaellusreitillä käytyihin keskusteluihin. Näin sain laajemman käsityksen toiminnan universaaliudesta. Santiago de Compostela pyhiinvaellusreitillä kotisivuilta löytyvältä keskustelupalstalta havaitsin kiivasta keskustelua siitä, onko spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentaminen Ferro Cruz -kohdalla hyvien retkeilytapojen mukaista. Kommentteja oli sekä puolesta että vastaan. Tämä osoittaa, että spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit jakavat kansainvälisesti retkeilijöiden mielipiteitä.²

Kuva 1 Hetta-Pallaksen kansallispuisto (2016). Tunturin huipulla kivikasa. Kuva: Riikka Rastiola.

Vaikka tutkimusaineistoa olisi ollut suuri määrä tarjolla, rajasin lopulta tutkimuksen Suomessa sijaitseviin kansallispuistoihin. Tällä hetkellä Suomessa on 41 kansallispuistoa. Juridista näkökulmaa en käsittele pro gradu -työssäni muutoin kuin toteamalla, että spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentaminen ja muinaismuistojen purkaminen ovat Suomen luonnonsuojelulaissa kiellettyjä.³ Muinaismuistomerkkejä suojelee lisäksi muinaismuistolaki, joka kieltää niihin kajoamisen.⁴ En myöskään pureudu kovin syvällisesti siihen, mikä merkitys spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentamisella on luonnon omalle kiertokululle.

² Santiago de Compostela -keskustelupalsta 2018.

³ Luonnonsuojelulaki 09/2023.

⁴ Muinaismuistolaki 17.6.1963/295.

1.1 Tutkimuskäsitteet

Tässä luvussa käsittelen tutkimuksen kannalta keskeisiä käsitteitä. Olen käyttänyt tutkimuksessani vakiintuneita termejä, kuten affekti, kulttuuriperintö, luonnonperintö ja kulttuuriperintöyhteisö. Kulttuuriperintökonfliktia aiheuttavilla kivikasoilla ei ollut vielä olemassa omaa termiä, joten muotoilin niille uuden käsitteen: ”spontaani vernakulaari kivimuistomerkki”. Se tarkoittaa kivien kasaamista hetken mielijohteesta oman saavutuksen tai affektion merkitsemiseksi. Taus-toitan seuraavaksi, millaisen polun luomani käsite kulki.

Käsitteessä ”spontaani” viittaa hetken mielijohteesta tehtyyn päätökseen ilman ennakkovalmistelua. ”Vernakulaarilla” tarkoitetaan yleisesti kansanomaista, epävirallista ja omaleimaista asiaa, jota ei välttämättä ole tunnustettu minkään virallisen tahon tai instituution toimesta. Sille ei myöskään ole määritelty tarkkoja standardeja. Vernakulaarit ovat harvoin kaupallisia, joten niillä ei yleensä tavoitella taloudellista tuottoa. Niitä pidetään tavallisina ja kaikkien ulottuvilla olevina asioina. Ne poikkeavat tyypillisesti valtavirrasta, ja siksi ne voivat herättää yleistä paheksuntaa. Kuitenkin kokemus, joka on ohjannut vernakulaarin muodostamiseen, on voinut olla henkilölle voimakkaasti tunteita ja tuntemuksia herättävä, eli affektoiva. Vernakulaarien symbolinen merkitys voi lisäksi avautua vain pienelle kulttuuriperintöyhteisölle, eikä valtavirta välttämättä kiinnitä niihin lainkaan huomiota.⁵ Tässä tutkimuksessa vernakulaari-sanaa käytetään adjektiivina osoittamaan spontaanien kivimuistomerkkien väliaikaisuutta, retkeilijän affektoitumista ympäristöön sekä sitä, että kuka tahansa on voinut rakentaa sellaisen.

Käsitteiden ”monumentti” ja ”muistomerkki” välillä jouduin pohtimaan pitkään, kumpi kuvaisi laatimaani käsitettä parhaiten. Monumentteja ja muistomerkkejä on tutkittu runsaasti, ja käsitteiden määrittelyssä on useita näkökulmia. Tutkija Liisa Lindgrenin mukaan julkiset monumentit kantavat lähes poikkeuksetta merkityksiä ja ne muistuttavat yhteisestä asiasta, jonka tarkoituksena on korostaa yhteisön identiteettiä. Muistomerkit ovat nimensä mukaisesti muistin apuvälineitä, eli ne toimivat yhteisen muistamisen kannalta merkityksellisinä paikkoina.⁶

Tuuli Lähdesmäki käsittelee väitöskirjassaan *Kuohahdus Suomen kansan sydäimestä: henkilömonumentti diskursiivisena ilmiönä 1900-luvun lopun Suomessa* (2007) monumenttien ja muistomerkkien keskeisiä eroja sekä niiden selkeitä yhtäläisyyksiä. Molemmat käsitteet toimivat

⁵ Koski 2023, s.14–15, 17.

⁶ Lindgren 2000, s. 11–12.

muistin ja dokumentaation apuvälineinä.⁷ Lähdesmäki nostaa esiin eroavaisuuksista sen, että monumentit juhlistavat uutta alkua, kunnioittavat sankareita, voittoa ja kunniaa, kun taas muistomerkit edustavat surua ja menetystä. Lähdesmäki kuitenkin kritisoi väitöskirjassaan mustavalkoista jakoa, sillä muistomerkit voivat myös toimia kunnianosoituksena esimerkiksi sodassa kuolleiden sankarillisille teoille, jolloin ne täyttävät myös monumentille asetetut kriteerit. Ajan kulumisella voi olla myös vaikutusta siihen, kuinka monumentteja ja muistomerkkejä tarkastellaan. On hyvin tavallista, että merkittävä muistomerkki nousee ajan myötä monumentin asemaan.⁸ Historioitsija Małgorzata Praczykin mukaan monumentit edustavat valtaa. Hän jakaa julkiset monumentit siten, että menneisyyttä edustava monumentti toimii muistona, kun taas tulevaisuuteen suuntautuva monumentti on aina jonkinlainen poliittinen teko.⁹

Tarkastellessani käsitteitä etymologisesta näkökulmasta, päädyin seuraavaan ajatusketjuun: Englannin kielessä monumentti kääntyy sanaksi *monument*, kun taas muistomerkki kääntyy sanan *memorial*. Jos olisin kääntämässä tätä tutkimusta englanniksi, kääntäisin laatimani käsitteeni muistomerkki-sanana sanaksi *shrine*. Tämä taas suoraan käännettynä tarkoittaa pyhäkköä. Kuitenkaan suomenkielinen sana pyhäkkö ei mielestäni kuvaa riittävästi tarkoittamaani asiaa, sillä siinä on hengellistä kaikua ja voi antaa virheellisesti kuvan palvontapaikasta. Sana monumentti taas assosioitui mielestäni liian mahtipontiseksi, suurelliseksi ja pysyvämmäksi asiaksi. Tämä voi puolestaan johdattaa tutkimukseni lukijaa harhaan. Kun kyse on kivipinosta, joka on koottu symboloimaan omaa onnistumista ja tukemaan kasaajan muistia tapahtuneesta, "muistomerkki" tuntui kaikista eniten sopivalta vaihtoehdolta.

Tutkimuksessa keskitytään erityisesti retkeilijöiden tunteisiin ja tuntemuksiin. Käytän näiden osalta käsitteitä "affekti" ja "affektoituminen". Affekti on kehollinen ja tunteellinen reaktio, joka syntyy sosiaalisissa tilanteissa ja vaikuttaa ihmisten toimintaan. Se ei ole välttämättä pelkästään henkilökohtainen kokemus. Se voi olla myös osa toistuvia ja ennakoitavia käytäntöjä, jotka muotoutuvat tunteiden ohjaamina. Affektoituminen puolestaan tarkoittaa voimakkaasta tunnetilasta syntynyttä kehollista reaktiota tai toimintaa.¹⁰

Tarkastellessani käsitteitä kulttuuriperintö, luonnonperintö ja kulttuuriperintöyhteisö retkeilyn näkökulmasta, katson kulttuuriperinnön ja luonnonperinnön kulkevan lähekkäin ja lähes

⁷ Lähdesmäki 2005, s.15.

⁸ Lähdesmäki 2005, s. 16.

⁹ Praczyk 2020, s. 107 ja 109.

¹⁰ Wetherell, Smith ja Campbell 2018, s. 6.

rinnastuvan toisiinsa. Haluaisin käyttää termiä ”luonnonkulttuuriperintö”, joka yhdistää sekä ihmisen että luonnon keskinäisen suhteen. Unescon määrittelemässä kansainvälisessä kulttuuriperintosopimuksessa nämä kaksi termiä erotellaan selvästi. Kulttuurikriteereihin kuuluu esimerkiksi se, että suojeltavassa kohteessa on selvästi näkyvissä ihmisen tekemä jälki. Kohde edustaa myös tietyn kulttuurin elintapoja ja -keinoja tai muuta kulttuuria arkkitehtuurisesti tai taiteen keinoin. Suojeltava kohde voi olla myös aineetonta kulttuuriperintöä. Luonnonperinnön osalta kriteerit ovat seuraavat: kohde edustaa poikkeuksellisen kaunista maisemaa, kertoo maapallon kehityksen historiasta, esittelee jotakin käynnissä olevaa ekologista tai biologista muutosta, tai kohde on uhanalaisen eläimen koti.¹¹ Toistaiseksi luonnonkulttuuriperintö ei ole virallisesti tunnustettu termi, vaikka ihmisen jälkiä on havaittavissa myös luontokohteissa.

Tutkimuksessani retkeilijät muodostavat kulttuuriperintöyhteisön. Kulttuuriperintöyhteisöllä tarkoitetaan ryhmää ihmisiä, jotka jakavat yhteisen ymmärryksen, kiinnostuksen tai sitoutumisen tiettyyn kulttuuriin ja historiaan.¹² Tutkimukseni retkeilijöiden avoimen kyselyn vastaukset osoittavat, että heillä on kollektiivinen kiinnostus luontoa kohtaan ja että he vaalivat retkeilyn kulttuuriperintöä yhteisöllisesti. Se tekee tutkimuksestani relevantin.

1.2 Tutkimusongelma

Kulttuuriperinnöntutkijana minua motivoi tarkastella näkemyksiä virallisten dokumenttien ja säädösten takana sekä tutkia yksityiskohtia, jotka saattavat jäädä huomiotta. Haluan kuulla ihmisten aitoja kokemuksia ja tarinoita siitä, miten he havaitsevat asioita ja millaisia tunteita havainnot herättävät. Lisäksi halusin tuoda tutkimukseeni elementtejä kulttuuri- ja elämysmatkailun sivuaineesta, jossa painotin kestäväää ja uudistavaa luontomatkailua sekä kulttuuriympäristökasvatusta.

Näen, että spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit kertovat itsestään, niiden rakentajista ja purkajista epävirallista ja tunnustamatonta tarinaa. Tutkija ja historioitsija Raphael Samuel haastaa teoksessaan *Theatres of Memory* (2012) tutkijoita tarkastelemaan, mitä epäviralliset dokumentaatiot kertovat kulttuuriperinnöstämme ja tavoistamme toimia.¹³ Minun tutkimuksessani spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit edustavat tätä epävirallista dokumentaatiota retkeilijöistä ja heidän kokemuksistaan, joten koen ottaneeni Samuelin haasteen vastaan.

¹¹ Museovirasto: Unescon kansainväliset kulttuuriperintosopimukset.

¹² Sivula 2017, s.12.

¹³ Samuel 2012.

Spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit kertovat yksityiskohtia retkeilijöiden kulttuuriperinnöstä, joita ei ole aiemmin tutkittu. Lisäksi rakennelmat herättävät erilaisia tunteita ja keskusteluja retkeilijöiden kulttuuriperintöyhteisössä. Tämä tutkimus täydentää ja tarkentaa aikaisempia tutkimuksia kulttuuriperintökonflikteista ja affekteista suomalaisissa kansallispuistoissa ja niissä retkeilevissä. On myös huomioitava, että spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentaminen ja niiden purkaminen muodostavat riskin kansallispuistojen kulttuuriympäristön ja maiseman muuttumiselle. Metsähallituksen ylläpitämällä Luontoon.fi-sivustolla todetaan, että kivikasoja ei saa purkaa, sillä se lisää riskiä muinaismuistomerkkien hajoamiselle.¹⁴

Tutkimukseni jakautuu kahden päätutkimuskysymyksen alle. Ensimmäinen päätutkimuskysymys on, miksi spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä syntyy ja mikä merkitys niillä on retkeilijöiden kulttuuriperintöyhteisölle? Spontaanit vernakulaariset kivimuistomerkit on luokiteltavissa epävirallisiksi monumenteiksi, koska Suomen luonnonsuojelulain mukaan ne luokitellaan laittomiksi rakennelmiksi kansallispuistoissa.¹⁵ Laittomuudestaan huolimatta spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä vaikuttaisi syntyvän säännöllisesti kansallispuistoissa reittien varrelle ja huippupisteille. Vaikka ne jakavat mielipiteitä, ne toimivat silti retkeilijöiden kulttuuriperinnön epävirallisena dokumenttina, erityisesti Raphael Samuelin teoriaan peilaten.

Sosiaalisessa mediassa havaitsemani eriävät mielipiteet muodostivat tutkimukseeni toisen päätutkimuskysymyksen: miten spontaanit vernakulaarien kivimuistomerkit affektoivat kulttuuriperintökonfliktin osapuolia? Kysymys on tulkittavissa kahdella tavalla: Ensiksi minkälainen affektoituminen motivoi retkeilijöitä rakentamaan spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä. Ja toiseksi, millaisia affekteja luonnossa havaitut spontaanit vernakulaariset kivimuistomerkit herättävät retkeilijöissä? Huomioin työssäni molemmat näkökulmat. Tutkimuksen alatutkimuskysymykseksi muotoutui myös se, millaisia olettamuksia retkeilijöillä on spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentamisesta ja miten nämä retkeilijät vastaavat näihin olettamuksiin.

Kartoitin retkeilijöiden ajatuksia ja kokemuksia avoimen kyselylomakkeen avulla. Tavoitteenani oli löytää retkeilijöitä, jotka ovat rakentaneet spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä, ja selvittää heidän motiivejaan. Samalla halusin saada laajemman käsityksen siitä, millaisia ajatuksia nämä muistomerkit herättävät retkeilijöiden kulttuuriperintöyhteisössä.

¹⁴ Luontoon.fi: Retkietiketti.

¹⁵ Luonnonsuojelulaki 09/2023.

Lisäksi pyrin lisäämään tietoisuutta niin toiminnan taustalla vaikuttavista motiiveista kuin sen mahdollisista seurauksista.

Hyödynsin tutkimuksessa aiempaa kirjallisuutta kulttuuriperinnöstä, matkailusta ja monumenteista. Tärkeitä näkökulmia tarjosivat myös affekteja ja affektoitumista käsittelevät tutkimukset. Tarkastelen tutkimuksessani, kuinka spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit asettuvat näihin erilaisiin teemoihin. Olen myös vertaillut luonnossa syntyneitä spontaanisia kivimuistomerkkejä kaupunkikulttuurin pysyviin ja väliaikaisiin muistomerkkeihin, mukaan lukien epäviralliset ja luvattomat vernakulaarit, kuten graffitit.

Affektoitumista ympäristöön on tutkittu laajasti kulttuuriperinnön tutkimuksissa, mutta valitsin vertailevaksi näkökulmakseni suremisen ja menetyksen affektiot. Erityisesti kaupunkiympäristössä suremisen artefaktit ovat niin vakiintuneita, että satunnainen ohikulkija tunnistaa ne välittömästi. Surun kohdalla ei ole merkitystä, onko affekti henkilökohtainen vai kollektiivinen – toiminnan tavat ovat samankaltaiset molemmissa tilanteissa.¹⁶ Vaikka suru ja menetys edustavat tunteina toista ääripäätä verrattuna onnistumiseen ja saavutukseen, spontaanit toimintatavat vaikuttavat yllättävän samankaltaisilta. Tästä syystä pidänkin niiden vertailua relevanttina.

1.3 Aineistot ja metodit

Valitsin tutkimusmetodiksi työhöni kvalitatiivisen eli laadulliset menetelmät. Laadullisessa tutkimuksessa kartoitetaan vastaajien subjektiivisia kokemuksia ja näkemyksiä, ei niinkään määrällisiä faktoja.¹⁷ Lisäksi laadullinen tutkimusmenetelmä antaa enemmän liikkumavaraa tutkijan ja tutkimuskohteen vuorovaikutukselle eikä välttämättä perustu tiettyyn ennako-oletukseen.¹⁸ Kokosin aineistoa sekä tutkimuskirjallisuuden että avoimen kyselylomakkeen ja lisäksi puolistrukturoidun asiantuntijahaastattelun avulla. Tavoitteenani oli kartoittaa, millaisia tunteita ja kokemuksia kyselyyn vastanneilla retkeilijöillä on. Vastausten pohjalta muodostin yleiskäsityksen retkeilijöiden suhtautumisesta spontaaneihin vernakulaareihin kivimuistomerkkeihin, jota vertasin kirjallisuudessa esiintyviin tutkimuksiin. Suurin osa kyselyn vastauskentistä oli tarkoituksella avoimia, jotta vastaajien ajatuksia tai mielipiteitä ei ohjattaisi, eikä kysymyksiä koettaisi johdatteleviksi. Avoimet vastauskentät mahdollistivat sen, että vastaajat

¹⁶ Doss 2008; Dickens 2021.

¹⁷ Kekäle ja Puusa 2020, e-kirja: osa 1, luku 2.

¹⁸ Puusa ja Juuti 2020, e-kirja: osa 2, luku 3

toisinaan vastasivat aiheen vierestä, eivätkä suoraan kysytyyn kysymykseen. Tämä kuitenkin tarjosi uusia näkökulmia ja avasi tutkimukselle suuntia, joita en ollut ennakkoon huomionut.

Jaoin avoimen kyselyn *Kansallispuistot tutuiksi* -Facebook-ryhmään, ja Metsähallituksen kautta se julkaistiin myös *Suomen kansallispuistot* -Facebook-sivulla. Julkaisun jälkeen havaitsin, että muutamat vastaajat olivat jakaneet kyselyn uudelleen omilla sosiaalisen median kanavillaan. Jaoin kyselyn myös omilla Facebook- ja Instagram-sivuillani. Kysely oli avoinna vastaajille 12.2.–3.3.2024 ja siihen vastasi yhteensä 75 retkeilijää. Käsittelin ja analysoin vastaukset anonymisti. Avoimen kyselyn haastattelukysymykset löytyvät liitteestä 1.

Täydensin aineistoa haastattelemalla 22.2.2024 Metsähallituksen työntekijää Microsoft Teams:in välityksellä. Haastattelu oli puolistrukturoitu, eli kysymykset oli laadittu etukäteen ja lähetetty haastateltavalle tarkasteltavaksi. Haastattelussa jätettiin tilaa myös muille keskusteluille ja lisäkysymyksille, jotka saattoivat syntyä spontaanisti. Etukäteen laaditut kysymykset pohjautuivat teemoihin, joita oli noussut esiin avoimen kyselyn retkeilijöiden vastauksista. Kysyin haastattelussa myös kysymyksiä, joita avoimen kyselyn vastaajat olivat pohtineet, jotta sain mukaan eri näkökulmia ja keskustelua kahden tahon välillä. Haastattelu äänitettiin, ja sen alussa käsitelimme aineiston tietosuojaa ja käyttö lupaa koskevat asiat. Metsähallituksen työntekijälle esitetyt haastattelukysymykset löytyvät liitteestä 2.

Avoimen kyselyn ja haastattelujen lisäksi tein havaintokierroksia edellä mainittujen luontoryhmien Facebook- ja Instagram-sivujen kommenttikentissä. Etenkin Facebookissa aiheesta on käyty useita keskusteluja 2020-luvulla. Keskustelujen sävyt vaihtelevat asiallisista kommentteista kiivaisiin ja vastapuolta haastaviin. Joistakin keskustelunavauksista on suljettu kommentointimahdollisuus, mikä kertoo siitä, että keskustelu ei ole pysynyt asiallisena. Kävin läpi vuosien 2018–2023 aikana julkaistuja postauksia ja niiden kommentteja *Kansallispuistot tutuiksi* ja *Suomen kansallispuistot* -ryhmissä. Havaitsin, että julkisissa, kaikille näkyvissä ryhmissä kommentoijat jakautuvat karkeasti joko täysin spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien puolelle tai täysin niitä vastaan, eikä välivaiheen sävyjä juuri ollut.¹⁹

Aiheen herkkyydestä kertoo lisäksi havaintoni, että sosiaalisessa mediassa keskustelua kivien siirtelystä eri kanavien kommenttikentillä syntyy lähes poikkeuksetta uudelleen uuden julkaisun myötä. Näin kävi myös julkaisemani avoimen kyselylomakkeen julkaisun yhteydessä. Keskustelun sävy pysyi kuitenkin asiallisena, joten kommentointia ei tarvinnut sulkea.

¹⁹ Kommentit Kansallispuistot tutuiksi -Facebook-ryhmässä 2.9.2019–15.9.2023.

Kansallispuistot tutuiksi -ryhmän moderaattori pyysi minua mainitsemaan avoimen kyselyni julkaisun yhteydessä, että postaukselleni on lupa ylläpidolta. Hän perusteli pyyntöään sillä, että ilman tätä erillistä mainintaa hänen postilaatikkonsa täyttyisi turhaan muiden ryhmän käyttäjien tekemistä ilmiannoista.

Avoimessa kyselyssäni onnistuin kartoittamaan erilaisia näkökulmia ja pohdintoja siitä, miksi spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä rakennetaan ja mitä niitä rakentavat retkeilijät toiminnallaan hakevat. Onnistuin lisäksi saavuttamaan niitä retkeilijöitä, jotka ovat joskus rakentaneet spontaanin vernakulaarin kivimuistomerkkin tai lisänneet niihin jonkin luonnon materiaalin. Tarkastellessani aineistoa teemoitin saatuja vastauksia kohta kohdalta sen mukaan, mitä kyselyn vastauksissa nousi esiin. Luokittelin vastauksia ja pidin perinteistä tukkimiehen kirjantapoa, jotta eniten toistuvat teemat erottuisivat. Kategorisoin vastauksia niiden esiintymistiheyden perusteella, ja yhdistin samankaltaiset vastaukset saman teeman alle. Lisäksi huomioin yksittäiset vastaukset, vaikka ne poikkesivat valtavirran linjasta, eikä vastaavanlaista vastausta välttämättä toistunut muiden vastaajien osalta.²⁰ Katsoin, että nämä nostot edustavat näkökulmien moninaisuutta ja korostavat sitä, että jokainen kokemus ja näkemys on yhtä arvokas.

1.4 Tutkimuskirjallisuus

Olen muodostanut tutkimukseni teoreettisen viitekehyksen neljästä keskeisestä näkökulmasta: vernakulaarit, monumentit ja spontaanit muistomerkit, kulttuuriperintökonfliktit kulttuuriperintöyhteisöjen keskuudessa sekä affektoituminen kokemukseen. Tutkimuskirjallisuus on koottu viitekehyksen käsitteiden ympärille. Tavoitteenani on saada omaa tutkimukseni keskustelemaan jo julkaistujen tutkimusten kanssa.

Pro gradu -työni prosessi alkoi tutustumisesta historioitsija Raphael Samuelin teokseen *Theatres of Memory* (2012) Turun yliopiston järjestämän Kulttuuriperinnön klassikot -kurssin yhteydessä syksyllä 2023. Samuel on perehtynyt erityisesti visuaalisen materiaalin, kuten tavallisten kansalaisten ottamien valokuvien, käytön mahdollisuuksista kulttuurin ja historian tutkimuskentällä.²¹ Aineistoa koostaessani havaitsin, että valokuvat ja valokuvaaminen nousivat esiin kyselyyn vastanneiden keskuudessa sekä asiantuntijahaastattelun yhteydessä useaan otteeseen. Valokuvausta käytettiin itsensä ilmaisukeinona, hauskan pitona, matkamuiston muodostajana ja vaihtoehtoisena aktiviteettina kivimuistomerkkien rakentamiselle. Tämän vuoksi koin

²⁰ Puusa 2020, e-kirja: osa 4, luku 9.

²¹ Samuel 2012.

tarpeelliseksi tarkastella valokuvaamisen mahdollisuutta kulttuuriperinnön epävirallisena dokumentaationa arvostetun historioitsijan näkökulmiin peilaten.

Australialainen tutkija ja kulttuuriperinnön professori Laurajane Smith tarkastelee teoksessaan *Emotional Heritage: Visitor Engagement at Museums and Heritage Sites* (2020) kulttuuriperintökohteissa vierailevien affektoitumista ja sitoutumista. Lisäksi Smith kiinnittää tutkimuksessaan huomiota siihen, millaisia affekteja kulttuurikohteessa vierailu synnyttää. Hän tarkastelee myös, millaisia vaikutuksia näillä affekteilla on vierailijoiden käyttäytymiseen ja kuinka ne heijastuvat ympäristöön sekä omaan käyttäytymiseen.²² Laurajane Smithin tutkimustulokset kävijöiden kokemuksista museoissa ja kulttuurikohteissa tarjosivat vertailupohjan omalle tutkimukselleni. Näiden keskustelujen ja teorioiden soveltaminen suomalaisen retkeilykulttuurin vastaaviin kokemuksiin oli erittäin hyödyllistä. Laatiessani haastattelukysymyksiä avoimeen kyselyyn, vertailin omia kysymyksiäni Smithin laatimiin kysymyksiin. Tämä vertailu auttoi minua perustelemaan, miksi tietyt taustakysymykset olivat tarpeellisia sisällyttää kyselyyn.²³

Jotta väliaikaisten muistomerkkien merkitystä voidaan tarkastella, on verrattava pysyvien monumenttien ja muistomerkkien merkitystä kulttuuriperintöön ja kulttuuriperintöyhteisöihin. Helsingin yliopiston dosentti Liisa Lindgren käsittelee kirjoissaan monumentteja erityisesti taiteen ja historian kontekstissa sekä niiden merkitystä suomalaisessa kulttuurissa. *Monumentum*-teoksessa (2000) tarkastellaan monumentteja, jotka on tarkoitettu pysyviksi muistomerkeiksi. Lindgrenin mukaan julkisten monumenttien tarkoitus on nostaa esiin ja säilyttää jotain, joka suojaa ja ylläpitää kulttuuriperintöyhteisön identiteettiä. Ne voivat myös merkitä paikkaa, joka on ollut tärkeä jonkin historiallisen tapahtuman kannalta. Muistomerkit voivat edustaa laajemman kulttuuriperintöyhteisön yhteisiä tapahtumia, kuten sotiin liittyvät muistomerkit, jotka tavallisesti edustavat suuria kulttuuriperintöyhteisöjä. Ne voivat myös edustaa yksittäisen perheen tapahtumia. Yleisin esimerkki tästä on perheenjäsenen kuoleman vuoksi pystytetty hautamuistomerkki.²⁴

Puolalaisen historioitsijan Praczyk Małgorzatan kirjassa *Reading Monuments a Comparative Study of Monuments in Poznań and Strasbourg from the Nineteenth and Twentieth Centuries* (2020) käsitellään muun muassa sitä, kuinka julkiset muistomerkit ovat vaikuttaneet keskieu-rooppalaiseen kaupunkikuvaan erityisesti poliittisesta näkökulmasta. Kiinnitin erityistä

²² Smith 2020.

²³ Smith 2020, s. 99–100.

²⁴ Lindgren 2000, s. 11–12.

huomiota siihen, kuinka spontaaneilla muistomerkeillä osoitetaan kunnioitusta. Ne voivat kunnioittaa pysyvää muistomerkkiä tai merkittävää paikkaa, johon yksittäinen muistomerkin asettaja liittyy. Kuvattuja tapauksia ilmenee esimerkiksi kansallisten juhlapäivien osalta tai historiallisen tapahtuman vuosipäivänä, jolloin monumentille tuodaan kynttilöitä tai seppele kunnianosoituksena kyseistä tapahtumaa tai henkilöä kohtaan. Näissä tilaisuuksissa väliaikaiset vernakulaariset muistomerkit katsotaan hyväksytyiksi.²⁵

Kokemuksen aineellistaminen ovat helpoiten havaittavissa suremisen kulttuuriin yhteydessä. Amerikkalaiset tutkijat Erika Doss ja Suzanne B. Dickens ovat laatineet laadukkaita tutkimuksia väliaikaisista suremisen paikoista. Arvioin, että näihin tutkimuksiin oli luonnollista verrata onnistumisen tunteen paikkojen merkitsemistä. Sekä Dickens että Doss ovat pohtineet sitä, miksi surijoiden kokemuksen affekti on niin voimakasta. Näiden tutkijoiden tutkimukset tuovat näkökulmaa myös positiivisen affektin aineellistamiseen, sillä sekä äkillisessä menettämisessä että onnistumisissa on kyse suurista tunnustusta tarvitsevista tunteista.²⁶

Suzanne B Dickensin teoksessa *Vernacular sacred spaces: rethinking the roadsidememorial in the United States* (2021) käsitellään kulkureittien varrelle koottuja suremisen pyhäkköjä, joita ylläpidetään vernakulaareilla artefakteilla. Teoksessa tarkastellaan lisäksi, kuinka yksilön ylläpitämä yksityisen henkilön onnettomuuspaikka muodostuu kollektiiviseksi surun paikaksi.²⁷

Erika Dossin teoksessa *The Emotional Life of Contemporary Public Memorials - Towards a Theory of Temporary Memorials* (2008) käsitellään Dickensin tapaan kollektiivisen suremisen merkitsemisen teemaa väliaikaisilla muistomerkeillä, mutta Dossin teoksen esimerkit ovat julkisuuden henkilöitä tai suremisen kohde on julkisesti suuri ja merkittävä tapahtuma. Dossin teoksessa kuvaillaan lisäksi väliaikaisen muistomerkin elinkaarta.²⁸ Sekä Dossin että Dickensin tutkimukset antavat näkökulmaa siihen, miksi osa retkeilijöiden kulttuuriperintöyhteisöstä kokee tarvetta kollektiiviselle toiminnalle merkitä omaa kokemustaan kansallispuistoissa kulkureiteille.

Folkloristiikan tutkijoiden Koski Kaarinan ja Hovi Tuomaksen toimittamassa *Kansanperinne 2.0 – Sukelluksia 2000-luvun vernakulaariin kulttuuriin* (2023) -teoksessa esitellään vernakulaarien matkaa suusta suuhun kerrotusta folkloresta tämän päivän digitaaliseen kulttuuriin, jossa

²⁵ Praczyk 2020.

²⁶ Dickens 2021; Doss 2008.

²⁷ Dickens 2021.

²⁸ Doss 2008.

folklore kulkee ruudusta ruutuun. Teoksessa kuvataan vernakulaareja kattavasti erityisesti kulttuuriperintöyhteisön ja sen jäsenten identiteettien näkökulmasta. Samalla tarjotaan näkemystä siihen, mitä vernakulaarit ovat tänä päivänä ja arvioidaan niiden tulevaisuutta.²⁹ Teoksessa tarjotaan näkökulmaa siihen, miksi perinteet koetaan tärkeiksi kulttuuriperintöyhteisöissä. Lisäksi käsitellään, kuinka vernakulaarit voivat kuvastaa ja korostaa yhteisön jäsenen kulttuuriperintöidentiteettiä.

Tutkijoiden Yaniv Porian ja Gregory Ashworthin laatima *Heritage Tourism – Current Resource for Conflict* (2009) -artikkeli käsittelee matkailun sivutuotteena syntyneitä kulttuuriperintökonflikteja kulttuuriperintökohteissa. Yleisesti ottaen matkailun ajatellaan edistävän rauhaa ja yhdistävän ihmisiä ympäri maailmaa. Kulttuuriperintökohteet voivat kuitenkin korostaa eroavaisuuksia eri kulttuurien välillä, luoden siten ”te ja me” -asetelman. Tämä ilmenee erityisesti niissä kohteissa, joissa esitellään historiallisesti merkittäviä konflikteja. Tällaisissa tilanteissa on aina olemassa uhka, että ne johtavat uusiin kulttuuriperintökiistoihin tai kiistat jatkuvat sukupolvelta toiselle.³⁰ Porian ja Ashworthin tutkimus antaa näkökulmaa siihen, millaisia haitallisia vaikutuksia kulttuuriperintökonflikteilla voi olla kulttuuriperintökohteelle.

Kulttuuriperintökonfliktin vahingoittaessa kulttuuriperintökohdetta ja sen vaikutuksia kulttuuriperintöprosessia käsitellään Turun yliopiston väitöskirjatutkijan Anna Peltomäen ja kulttuuriperinnön tutkimuksen professorin Anna Sivulan *Pervasive and Precarious Popular Music Heritage: Case Study of Juice Leskinen's Square* (2023) -artikkelissa.³¹ Artikkelin tarjoaa näkökulmaa siihen, kuinka herkästi kulttuuriperinnön kokonaiskuvaa voidaan muuttaa nopeilla kunnallispoliittisilla päätöksillä.

Yksi mielenkiintoisimmista tutkimusaineistoistani oli Helsingin yliopiston kasvitieteen professorin Kaarlo Linkolan artikkeli *Matkailija ja kansallispuistomme*, joka julkaistiin Suomen Matkailu -lehdessä vuonna 1936.³² On huomionarvoista, että Linkolan artikkeli ilmestyi kaksi vuotta ennen ensimmäisten kansallispuistojen avautumista Suomessa. Lisäksi on kiinnostavaa verrata Linkolan nostamia yksityiskohtia Metsähallituksen 2020-luvun tiedotteisiin, opastuksiin ja nykypäivän retkeilijöiden ajatuksiin.

²⁹ Koski ja Hovi 2023.

³⁰ Poria ja Ashworth 2009.

³¹ Peltomäki ja Sivula 2023.

³² Suomen matkailu 15.1.1936.

2 Retkeily osana kulttuurimatkailua

Tässä luvussa käsittelen kulttuurimatkailun, retkeilyn ja affektiivisuuden välistä suhdetta sekä kulttuuriperintökonfliktien vaikutuksia kulttuuriperintökohteisiin. Tarkastelen myös, miten matkailu ja erityisesti retkeily voivat vaikuttaa retkeilijän identiteettiin sekä ehkäistä että edistää kulttuuriperintökonfliktien syntymistä. Taustoitan lisäksi, millaisia keinoja Metsähallituksella on nyt käytössä kansallispuistojen osalta retkietiketin tiedottamisessa.

Kulttuurimatkailun keskeisiä elementtejä ovat kulttuuriperintökohteiden esittely, vaaliminen ja säilyttäminen. Sen tavoitteena on tuoda esiin historiallisia tapahtumia ja henkilöitä sekä niiden vaikutuksia kulttuuriperintöprosessiin. Vaikka kulttuurimatkailu pyrkii edistämään rauhaa ja lisäämään tietoisuutta, siihen voi liittyä myös kielteisiä vaikutuksia. Esimerkiksi liiallinen kaupallistaminen voi heikentää kulttuurikohteen autenttisuutta.³³

Matkailijan näkökulmasta kulttuurimatkailu on matkailun muoto, jossa hän tavoittelee sekä aineellisia että aineettomia kokemuksia. Matkailu voi tarjota niin voimakkaita elämyksiä, että ne vaikuttavat jopa hänen identiteettinsä muovautumiseen.³⁴ Kulttuurimatkailu tarkoittaa toimintaa, jossa matkailija haluaa kokea ja oppia jotain uutta kulttuuriperintökohteessa. Kohteissa syntyneet affektiot voivat puolestaan vaikuttaa matkailijan käyttäytymiseen.³⁵ Oppimisen kannalta on tavoiteltavaa, että matkailija kokee vieraillessaan kulttuuriperintökohteessa affektiivisen yhteyden kohteeseen. Tällainen yhteys ohjaa häntä sekä tietoisesti että alitajuisesti tekemään kestävyyttä edistäviä valintoja.³⁶ Kulttuurimatkailu on yksi tapa edistää kestävästä oppimisprosessista läpi elämän. Samat oppimisen motiivit toistuvat myös luontokohteisiin kohdistuvassa matkailussa. Kansallispuistot tarjoavat tähän monipuoliset mahdollisuudet, sillä niiden tarkoitus on edistää luonnonsuojelua, säilyttää kulttuuriperintöä ja tarjota virkistymismahdollisuuksia.³⁷

Luontomatkailu, johon retkeily kuuluu alakategoriaksi, on osa kulttuurimatkailua. Kansallispuistoissa yhdistyvät luonnonperintö sekä kulttuuriperintö ja -historia.³⁸ Esimerkin vuoksi tarkastelen muutamia suomalaisia kansallispuistoja eri kulttuuriperintöyhteisöjen näkökulmasta ja siten voin huomata, että kansallispuistot tarjoavat laajasti oppia ja tietoa. Aivan Pohjois-Lapissa

³³ Poria ja Ashworth 2009, s. 522–523.

³⁴ Poria ja Ashworth 2009, s. 522.

³⁵ Smith 2020, s. 65.

³⁶ Smith 2020, s. 180.

³⁷ Sirkkilä 2024, s. 120.

³⁸ Sirkkilä 2024, s. 121.

sijaitsevassa Lemmenjoen kansallispuistossa kävijät voivat tutustua saamelaisen kulttuuriperinnön lisäksi myös suomalaisen kullanhuhdonnan historian jälkiin.³⁹ Keski-Suomessa sijaitsevassa Isojärven kansallispuistossa kävijät voivat tutustua metsätyömiesten kulttuuriperintöön. Isojärvellä voi nähdä myös majavien rakentamia patoja, jotka esittelevät luonnon omien metsätyöläisten työnjälkiä.⁴⁰ Selkämeren kansallispuisto tarjoaa merellisen perspektiivin kansallispuistojen laajaan kirjoon. Ihmisten jälkiin ja heidän ylläpitämään merelliseen kulttuuriperintöön voi tutustua esimerkiksi vierailemalla majakkasaarilla.⁴¹

2.1 Kulttuuriperintökonfliktien nopean kasvun vaikutukset kulttuuriperintökohteissa

Matkailulla katsotaan pääsääntöisesti olevan positiivisia vaikutuksia valtioiden bruttokansantuotteeseen. Kolikon kääntöpuolena voi kuitenkin olla nopeasti kasvavan matkailun voi aiheuttamat äkilliset kulttuuriperintökonfliktit.⁴² Kulttuuriperinnön säilyttämistä ja suojelemista jokaisen on velvollisuus edistää, mutta konfliktitilanteissa tämä voi olla haasteellista. Konfliktien syntyessä riski kulttuuriperinnön vahingoittumiselle kasvaa. Tyypillisiä konfliktien ja niiden näkyvien seuraamusten aiheuttajia ovat sota, terrorismi, ilmastonmuutos, teknologian kehittyminen ja poliittiset päätökset. Lisäksi kulttuuriperintö ja sen autenttisuus voivat vahingoittua, kun tavoitellaan taloudellista voittoa liian ahnaasti.⁴³

Kulttuuriperintökonfliktien paikallisella tasolla katseet kääntyvät Pohjois-Savoon. Turun yliopiston tutkijat Anna Peltomäki ja Anna Sivula käsittelevät artikkelissaan *Pervasive and Precarious Popular Music Heritage: Case Study of Juice Leskinen's Square (2023)* Juankoskella sijaitsevaa Juice Leskisen muistomerkkiin liittyvää kulttuuriperintökonfliktia ja sen seurauksena syntyneitä muutosta paikallisessa kulttuuriperintöprosessissa. Alkuperäinen monumentti pystytettiin paikallisen juankoskelaisen kulttuuriperintöyhteisön toimesta, ja se ilmensi koko pitäjän tärkeimpiä elementtejä sekä teollisessa että populaarikulttuurissa.⁴⁴

Monumentin ympärille syntyi kulttuuriperintökonflikti, kun Juankoski liitettiin Kuopioon vuonna 2017, mikä johti myös Juankoskea koskevien asioiden käsittelyn keskittämiseen Kuopioon. Uudessa kaupunginvaltuustossa päätettiin toteuttaa välttämätön toriremontti, jonka

³⁹ Luontoon.fi: Lemmenjoen historia.

⁴⁰ Luontoon.fi: Isojärven historia.

⁴¹ Luontoon.fi: Selkämeren nähtävyydet.

⁴² Zaines, Iakovoglou, Maclaren ja Manchanda 2022, s. 365.

⁴³ Albert, Bernecker, Cave, Prodan ja Ripp 2022, s. 9–11.

⁴⁴ Peltomäki ja Sivula 2023.

yhteydessä monumenttia yksinkertaistettiin. Juice Leskisen muotokuva jäi yksin edustamaan Juankosken taiteilijakaartia, ja teollisen kulttuuriperinnön muisto hävisi keskeiseltä paikalta kokonaan. Vaikka Juice Leskinen oli merkittävässä osassa aiemmassa kaupunkimonumentissa, se sisälsi myös viittauksia muihin paikallisiin taiteilijoihin sekä kaupungin teollisuuteen. Lisäksi aiempi muistomerkki oli toteutettu Juankosken kulttuuriperintöyhteisön toimesta, joten monumentin radikaali muuttaminen tarkoitti myös kulttuuriperintöyhteisön vaaliman kulttuuriperinnön muuttumista. Vanha monumentti on kuitenkin edelleen olemassa, mutta sen sijainti ei ole enää kovin keskeinen.⁴⁵

Tarkastellessa globaaleja tapahtumia, joilla on ollut vaikutuksia kulttuuriperintökonfliktien syntyyn ja erityisesti kansallispuistoissa, ei tarvitse kääntää kalenterinsivuja kuin muutama vuosi taaksepäin. Keväällä 2020 maailmanlaajuinen matkailutoiminta pysähtyi COVID-19-pandemian vuoksi asetettujen liikkumis- ja kokoontumisrajoitusten vuoksi. Viranomaiset kehittivät ihmisiä pysymään kotimaassaan ja välttämään virkistysmatkailua yli valtiorajojen sekä kontakteja muiden kanssa. Tämän tueksi säädettiin liikkumis- ja kokoontumisrajoituksia, joita valvottiin Suomessa valmiuslain puitteissa kevääseen 2022 asti.⁴⁶ Virkistystarkoituksessa tehty matkailu ei kuitenkaan täysin loppunut, vaan matkailijat siirtyivät kaupunkikohteista luontokohteisiin. Suomessa kansallispuistojen tämä näkyi kävijämäärien nopeana kasvuna vuonna 2020. Metsähallitus raportoi lähes neljän miljoonan vierailijan käyneen kansallispuistoissa, mikä oli jopa 23 % enemmän kuin edellisvuonna.⁴⁷

Retkeilijöiden kävijämäärän nopea kasvu johti kansallispuistojen kulumisen lisääntymiseen ja kulttuuriperintökonfliktien yleistymiseen. Kulttuuriperintöyhteisö kasvoi nopeasti, mikä näkyi erityisesti lieveilmiöissä, kuten roskaamisena, laavujen seiniin ilmestyneiden merkintöjen lisääntymisenä ja spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien lisääntymisenä. Matkailijoiden siirtyminen kaupungeista luontokohteisiin nopeutti kulumista, sillä uusille retkeilijöille ei ehditty tarjota riittävästi opastusta. Viranomaisten asettamat liikkumis- ja kokoontumisrajoitukset hankaloittivat tilannetta. Ne pakottivat pitämään luontokeskuksia suljettuina, vaikka kysyntä luontopalveluille oli suurimmillaan.⁴⁸ Havaitsin Metsähallituksen tiedotteessa kuvauksen vuoden 2020 kävijäryntäyksestä useissa kansallispuistoissa. Omiin retkeilytottumuksiini on kuulunut vuodesta 2008 lähtien vierailu jossain kansallispuistoissa vähintään kerran vuodessa.

⁴⁵ Peltomäki ja Sivula 2023, s. 14–15.

⁴⁶ Eduskunta 2022.

⁴⁷ Metsähallituksen tiedote 26.1.2021.

⁴⁸ *ibid.*

Vuonna 2020 retkeilin toukokuun ja elokuun välisenä aikana kolmessa kansallispuistossa: Seitsemisessä, Helvetinjärvellä ja Kurjenrahkassa.

Seitsemisen kansallispuistossa kohtasin useita muita retkiseurueita. Tämä näkyi erityisesti taukopaikoilla, jotka täyttyivät nopeasti, kun retkeilijät noudattivat muutaman metrin turvavälejä. Luontokeskuksen parkkipaikalla oli myös haastavaa löytää vapaata pysäköintipaikkaa. Helvetinjärven kansallispuistossa jouduimme paikoin kulkemaan jonossa pitkospuilla ja odottamaan vuoroamme portaikoissa vastaantulevien retkeilijöiden vuoksi. Helvetinjärven nähtävyyden, Helvetinkolun, lähellä sijaitsevalla näköalatasanteella oli pitkä jono parhaalle valokuvauspai-kalle. Näin myös useita telttakuntia taukopaikoilla sekä runsaasti roskia maastossa. Kurjen-rahkan kansallispuistossa valitsimme alueen haastavimman reitin, joten saimme kulkea rau-hassa. Reitin lähtöpisteillä pysäköintipaikoilla oli kuitenkin useita autoja. Havaitsin ruuhkaa myös parkkipaikan lähellä olevalla laavulla, jossa näin useita telttakuntia ja riippumattoja. Nämä havaitsemani ruuhkat vaikuttivat retkeilytottumuksiini siten, että kausina 2021–2022 väl-tin kokonaan kansallispuistoissa käymistä.

2.2 Retkietiketti ja jokaisenoikeudet edistävät vastuullista ja kestäväää retkei-lyä

Retkeilyn ja erityisesti kansallispuistojen yhteydessä ei voi sivuuttaa vastuullisuutta. Suomeen perustettiin ensimmäiset kansallispuistot vuonna 1938, ja ne profiloitiin luonnonsuojelualu-eiksi. Kansallispuistojen tarkoituksena oli houkutelaa matkailijoita, kuten kasvitieteen profes-sori Kaarlo Linkola kuvasi runollisesti Suomen Matkailu -lehdessä vuonna 1936. Kansallis-puistojen perustamisen taustalla oli lisäksi halu tarjota kaikille yhteinen oppimisen ja virkistäy-tymisen paikka, jossa luonnon eläimet ja kasvit saavat elää rauhassa.⁴⁹ Kiinnostava yksityis-kohta kansallispuistojen merkityksestä luontomatkailulle on se, että keskustelut niiden perusta-misesta alkoivat jo 1880-luvulla, mutta ensimmäinen puisto avattiin vasta 60 vuotta myöhem-min.⁵⁰ Suomalaisen luonnon suojelu, kansallispuistojen merkitys ja kestävään retkeilyn kulttuu-riperinnön vaaliminen ovat yhdistäneet laajan kulttuuriperintöyhteisön jo lähes 150 vuoden ajan.

Kautta aikain retkeilijöitä on vetänyt puoleensa luonnon koskemattomuus, rauhallisuus sekä sen tarjoamat tiedon kartuttamisen mahdollisuudet suomalaisen luonnon moninaisuudesta. Tätä

⁴⁹ Suomen matkailu 15.1.1936.

⁵⁰ Luontoon.fi: Kansallispuistojemme historiaa.

silmällä pitäen ensimmäiset kansallispuistot valittiin tarkoituksella hyvin erityyppisiltä seuduilta, jotta ne tarjoaisivat kattavan otannan suomalaisesta luonnosta. Kaarlo Linkola ilmaisi artikkelissaan ennakoivasti huolensa siitä, miten kasvavat kävijämäärät vaikuttaisivat kansallispuistojen maisemaan ja luonnon kiertokulkuun:

Yleisön täytyy tottua muistamaan, että heti kun se astuu kansallispuiston rajojen sisälle, se on luonnonsuojelualueella, jossa luonnonsuojeluvaatimukset on huomioiden otettava.⁵¹

Linkola käsittelee kansallispuistojen järjestyssääntöjä ja retkeilijän velvollisuuksia vuonna 1936 julkaistussa lehtiartikkelissaan. Hän myös mainitsee erikseen kivien siirtelystä:

...itsestään selvää, että kivien siirtely, vyöryttely ja lohkoaminen on kiellettyä.⁵²

Kansallispuistojen ylläpidosta vastaa Metsähallitus. Ylläpitotehtäviin kuuluu muun muassa taukopaikkojen huoltaminen sekä kestävän retkeilyn mahdollistaminen. Kansallispuistojen ylläpito on kuitenkin kaikkien alueilla retkeilevien yhteinen vastuu. Retkeilijöiden tueksi on laadittu retkietiketti, joka ohjaa vastuulliseen ja kestäväan retkeilyyn. Se muistuttaa, kuinka omilla valinnoilla voi suojella luonnonperintöä. Luontoon.fi-sivusto esittelee retkietiketin yksityiskohdaisesti, ja sen pääviesti on yksinkertainen: kunnioita luontoa, älä muuta sitä.⁵³

Retkietiketti ja jokaisenoikeudet (entiset jokamiehenoikeudet) ovat osa suomalaista peruskoulun ympäristöopin opetussuunnitelmaa.⁵⁴ Riittävän yleistiedon avulla voidaan ennaltaehkäistä monia kulttuuriperintökonflikteja, jotka saattavat vahingoittaa kulttuuriperintökohteita. Jotta retkietiketti pysyy mielessä, siitä on tärkeää muistuttaa säännöllisesti ja aktiivisesti. Retkeilyä voi pääsääntöisesti harrastaa kuka tahansa ja milloin tahansa. Siksi ei voi koskaan täysin tietää, milloin tieto kestävästä retkeilystä tavoittaa retkeilijän oikealla hetkellä.

Metsähallituksen ylläpitämällä Luontoon.fi-sivusto jatkaa Kaarlo Linkolan työtä. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, kuinka organisaatio tiedottaa säännöllisesti sekä retkietiketistä että Linkolan vuonna 1936 esiin nostamistaan huolenaiheista. Huolet eivät ole muuttuneet vuosin varrella. Tiedotuskanavina toimivat Luontoon.fi-sivuston lisäksi myös sosiaalisen median kanavat, jossa päivitykset voivat algoritmien avulla levittäytyä hyvin laajalle yleisölle.⁵⁵ Spontaani

⁵¹ Suomen matkailu 15.1.1936.

⁵² ibid.

⁵³ Luontoon.fi: Retkietiketti.

⁵⁴ Opetushallitus.

⁵⁵ Metsähallituksen edustajan haastattelu 22.2.2024.

vernakulaarien kivimuistomerkkien osalta Luontoon.fi-sivustolla on kirjoitettu retkietikettiin seuraavalla tavalla:

Kivikasojen tekeminen vahingoittaa luontoa ja kulttuuria. Esimerkiksi Lapin tuntureilla matkailijoiden kasaamat kivet vahingoittavat tunturien luonnollisia, roudan tekemiä kuviomaita ja muuttavat luonnonmaisemaa. Samoin muinaisjäännökset ovat uhattuina.⁵⁶

Lokakuussa 2023 Metsähallituksen sosiaalisen median kanavat julkaisi videon, joka käsitteli kivien siirtelyn vaikutuksia tunturimaisemaan. Huumorilla höystetyssä videossa pohdittiin, mitä tunturille kiivennyt retkeilijä kaipaa eniten. Vaihtoehtoina olivat muun muassa parempi kunto, kuiva paita, sipsit ja kalja. Videon lopussa todettiin vastauksena pohdintaan hieman sarkastiseen sävyyn, että retkeilijä kaipaa eniten kiveä, jonka hän voi asettaa muiden kivien päälle. Videon kuvaustekstissä konkretisoitiin tilanne: vuonna 2022 kansallispuistoissa vieraili hieman yli 3,5 miljoonaa ihmistä. Jos jokainen kävijä siirtää yhden kiven, muutoksen maisemassa voi huomata hyvinkin helposti. Videopostaukseen Facebookissa reagoitiin 653 kertaa, kommentoitiin 13 kertaa ja jaettiin 54 kertaa. Katsomiskertoja videolla oli ollut 15 107. Havaitsin kuitenkin, että julkaisua kommentoijat eivät kiinnittäneet huomiota spontaaneihin vernakulaareihin kivimuistomerkkeihin, vaan keskittyivät muihin videolla näkyviin ihmisten luontoon tuomiin rakennelmiin.⁵⁷

Tarkastelin vuosien 2019–2024 aikana tehtyjä julkaisuja *Luontoon.fi* -Instagram-tililtä ja *Suomen kansallispuistot* -Facebook-sivulta. Havainnoin useita edellisen kappaleen kaltaisia tiedottavia ja ohjaavia julkaisuja spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien osalta. Jokaisessa julkaisussa näkökulma vaihteli hieman, mutta pääviesti oli sama: Kivilatoutumia ei tulisi rakentaa kansallispuistoihin, eikä niitä saa purkaa. Retkeilijän tulisi pyrkiä jättämään mahdollisimman vähän merkkejä itsestään luontokohteeseen.⁵⁸

Haastatellessani Metsähallituksen edustajaa hän kertoi, että valistus ja viestintä ovat pääkeinoina spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentamisen ennaltaehkäisevässä työssä sekä retkietiketistä tiedottamisessa. Valvontaa ohjeiden noudattamisesta on kuitenkin mahdotonta toteuttaa tehokkaasti. Suomessa on 41 kansallispuistoa ja niissä on kävijöitä vuosittain miljoonia, joten on ymmärrettävää, että Metsähallituksen resurssit eivät riitä valvomaan retkeilijöiden toimintaa ja siivoamaan heidän jälkiään. Silloin tällöin maiseman entisöintiin ja

⁵⁶ Luontoon.fi: Retkietiketti.

⁵⁷ Suomen kansallispuistot -Facebook päivitys 23.10.2023.

⁵⁸ Suomen kansallispuistot -Facebook-sivut ja Luontoon.fi-Instagram tili 23.9.2019–23.10.2023.

spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien siivoamiseen värvätään talkoolaisia ja vapaaehtoisia.⁵⁹

Sallan kansallispuistossa Metsähallitus sai keväällä 2023 talkoovoimiksi Sallatunturin yläkou-lun oppilaita auttamaan spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien siivoamisessa ja tun-turimaisen entisöimisessä. Iso Pyhätunturin laelta siivottiin suuri määrä retkeilijöiden raken-tamia vernakulaareja kivimuistomerkkejä ja tempauksesta tehtiin päivitys sosiaaliseen medi-aan. Päivitykseen oli reagoitu 37 kertaa. Kommenttikentässä oli hyväntahtoisia kommentteja, joissa pohdittiin muun muassa spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentamisen tavan alkuperästä. Negatiivisen sävyisiä kommentteja en havainnut lainkaan.⁶⁰

Metsähallituksen ohjeistus ja opastus eivät rajoitu vain sähköisiin muotoihin. Jokaisessa kan-sallispuistossa on vähintään lähtöporttien yhteydessä opastustauluja, joissa kerrotaan alueen historiasta, kasvillisuudesta ja kerrataan retkietiketistä. Lisäksi monien kansallispuistojen lähei-syydessä on luontokeskuksia, joissa tarjotaan tietoa luontokohteesta ja niiden infoissa on myy-tävänä kansallispuistoista kertovia tietokirjoja, kartoja ja opaskirjoja. Luontokeskuksista on myös mahdollista tilata opastusta oikeanlaiseen luonnossa liikkumiseen.⁶¹

Riittävän tiedon välittämisessä on kuitenkin omat haasteensa. Kyltit ja opasteet eivät välttä-mättä tavoita niitä retkeilijöitä, jotka kulkevat kansallispuistossa muualta kuin ”virallisen” aloi-tusportin kautta. Merkittyjen reittien varrella on etenkin risteyskohdissa opastetauluja, mutta ne eivät yleensä valista retkeilyetiketistä. Viestintää ei kuitenkaan koeta riittäväksi. Avoimeen ky-selyyn vastanneista retkeilijöistä eräs vastaaja nosti oma-aloitteisesti viestinnän lisäämisen tar-peellisuuden:

Saisiko kansallispuistoihin ja muihin kohteisiin selkeät merkit, että [kivimuisto-merkkien] rakentelu ei ole oikein. Ei voida olettaa, että kaikki tietävät asian ja tie-dostavat sen etenkin, kun retkeilyharrastus on kasvanut nopeasti.⁶²

⁵⁹ Metsähallituksen edustajan haastattelu 22.2.2024.

⁶⁰ Sallan kansallispuiston Facebook-postaus 31.5.2023.

⁶¹ Luontoon.fi: Luontokeskukset - Luontotiedon aarreaitta.

⁶² Aineisto: kysymys n:o 17, vastaaja 18/75.

3 Monumentit affektion alustana

Ennen tutkimustulosten erittelyä tarkastelen esimerkkien avulla, mitä pysyvät ja väliaikaiset monumentit merkitsevät kulttuuriperintöyhteisöissä sekä miten ne eroavat toisistaan. Käsittelen myös, miten ne toimivat affektion alustoina ja voivat aiheuttaa kulttuuriperintökonflikteja. Tarkastelen lisäksi urbaanissa ympäristössä esiintyviä dynaamisia ja toisinaan myös laittomiksi luonnehdittuja vernakulaareja muistomerkkejä. Lisäksi tarkastelen niihin rinnastuvia, mutta silti hyvin moniulotteisia underground-katutaiteen muotoja, graffiteja, ja niiden matkaa osaksi hyväksytyä kulttuuriperintöä.

Monumentit ylläpitävät ja vahvistavat yhteisön historiatietoisuutta, ja ne valikoituvat kohteiksi, joita yhteisöt kokevat omikseen. Niiden merkitys voi kuitenkin muuttua ajan myötä, koska kulttuuriperintö ei ole pysyvä, vaan kehittyvä ilmiö. Yksilöt, yhteisöt ja instituutiot päättävät aktiivisesti, mitkä menneisyyden jäljet säilytetään ja mikä muovautuu kulttuuriperinnöksi.⁶³ Pysyvien ja väliaikaisten monumenttien eroja voi tarkastella monin tavoin, mutta tilan luonne on yksi ratkaisevimmista tekijöistä. Monumentin maantieteellinen sijainti määrittää, onko se pysyvä vai väliaikainen. Kun pysyväälle monumentille on varattu tarkoin harkittu paikka, siitä tulee usein myös maamerkki. Väliaikainen muistomerkki on taas mahdollista pystyttää lähes mihin tahansa.⁶⁴ Yksi merkittävä ero julkisten ja pysyvien monumenttien ja väliaikaisten muistomerkkien välillä on se, että yksittäisillä ihmisillä on harvemmin mahdollista vaikuttaa siihen, miksi, mihin ja kenelle pysyvä monumentti asetetaan.⁶⁵ Asetelma voi toisinaan johtaa kulttuuriperintökonflikteihin.

Yksityisten henkilöiden keskuudessa epäviralliset ja väliaikaiset muistomerkit ovat yleensä arvottomia muistoesineitä, sillä ne voivat olla julkisilla paikoilla muun muassa säiden armoilla useita viikkoja. Kalliita ja tunnearvoisia esineitä käytetään harvoin, sillä ne voivat kadota, joutua pitkäkyntisten käsiin tai ilkeiden kohteeksi. Muistoesineiden arvokkuus syntyy pikemminkin eleestä, jonka niiden asettaja ilmaisee teollaan.⁶⁶ Tyypillisesti väliaikainen muistomerkki on jokin yksinkertainen muistoesine, kuten kynttilä. Muistoesine asetetaan turvalliseen paikkaan, yleensä kadun varteen, viestimään ohikulkijoille kuolemaan johtaneesta onnettomuudesta. Tämä tapa kuuluu osaksi kollektiivista muistamisen ja suremisen kulttuuria. Kun

⁶³ Sivula 2017, s. 9–10.

⁶⁴ Dickens 2021, s. 7.

⁶⁵ Lindgren 2000, s. 11–12.

⁶⁶ Doss 2008, s. 16.

väliaikaiselle muistomerkillle tuodaan huomattava määrä suremisen artefakteja, paikkaa voidaan luonnehtia kollektiivisen suremisen pyhäköksi.⁶⁷

3.1 Väliaikaiset muistomerkit ilmaisemassa suremisen affektia

Väliaikaista muistomerkkiä ei ole aina mahdollista rakentaa juuri onnettomuuspaikalle, jos paikka ei ole tiedossa tai jos se ei ole saavutettava. On hyvin tavallista, että jos menehtynyt muisteltava henkilö on kansallisesti tai kansainvälisesti tunnettu, on yksinkertaisesti helpompaa luoda useita väliaikaisia muistomerkkejä. Väliaikaiset muistomerkit voivat toimia myös osana poliittista kannanottoa.⁶⁸ Kun venäläinen oppositiojohtaja Aleksei Navalnyi kuoli Siperiassa, Venäjällä, tein 17.2.2024 havainnon Tampereen Hämeensillalla: paikalle oli tuotu kynttilöitä, kukkia ja kortteja hänen muistonsa kunnioittamiseksi. Väliaikainen muistomerkki näytti lisäksi viestivän poliittista kannanottoa, sillä muutamissa korteissa oli myös kuvia Ukrainan lipusta.

Tyypillisin aika väliaikaisen muistomerkin säilyttämiselle on muutamasta viikosta muutamiin kuukausiin. Paikka siivotaan, kun väliaikaiset muistamisen artefaktit alkavat muistuttaa roskia eikä paikkaa selvästi enää ylläpidetä aktiivisesti.⁶⁹ Navalnyin väliaikaisen muistomerkin osalta Tampereen Hämeensillalla, havaitsin ohi kulkiessani 25.2.2024, että muistokynttilöiden aihiot oli kerätty muovipusseihin ja nostettu sivummalle odottamaan pois vientiä. Väliaikainen muistomerkki oli tässä tapauksessa noin viikon ajan esillä.

On kuitenkin olemassa väliaikaisia muistomerkkejä, jotka ovat säilyneet useita vuosia. Suzanne B. Dickens esittelee tutkimuksessaan *Vernacular sacred spaces: rethinking the roadsidememorial in the United States* (2021) yhdysvaltalaisen 13-vuotiaan urheilijan, joka menehtyi auto-onnettomuudessa vuonna 2018. Omaiset ylläpitivät tutkimuksen julkaisuhetkellä edelleen kuolinpaikan väliaikaista muistomerkkiä vierailemalla siellä säännöllisesti ja korvaamalla säiden armoilla rispaantuneet muistoartefaktit uusilla. Erityisesti toistuvina juhlapyyhinä ja uhrin syntymäpäivinä muistomerkillle tuotiin tapahtuman mukaisia koristeita.⁷⁰

Onnettomuuspaikalle luotu väliaikainen muistomerkki on muodostunut osaksi maisemaa ja pysyy sellaisena niin kauan kuin uhrin omaiset ylläpitävät sitä. Dickensin artikkelissa kerrotaan, että on hyvin tavallista, että omaiset haluavat käydä suremassa onnettomuuspaikalla, sillä he

⁶⁷ Doss 2008, s. 10.

⁶⁸ Doss 2008, s. 10–11.

⁶⁹ Doss 2008, s. 16.

⁷⁰ Dickens 2021, s. 2–3.

hakevat kenties yhteyttä uhrin kanssa, joka oli siellä viimeisen kerran elossa. Dickens arvioi, että näin omaiset ja surijat kokevat olevansa lähempänä uhria kuin virallisella hautausmaalla. Väliaikaisen muistomerkin pitkäaikainen ylläpitäminen voi myös viestiä, että uhrin omaiset eivät ole valmiita hyväksymään menetystään.⁷¹

3.2 Hitaasti hyväksytyksi kasvavat dynaamiset vernakulaarit muistomerkit

Kaupunkikulttuurin osalta on havaittavissa tapauksia, joissa alun perin laittomina ja paheksuttuina pidetyt spontaanit vernakulaarit muistomerkit ovat ajan mittaan muuttuneet hyväksytyksi osaksi kaupungin kulttuuriperintöä. Ne ovat saattaneet jopa kehittyä kaupunkia leimaaviksi turistinähtävyyksiksi. Tämä on johtanut siihen, että joissakin kaupungeissa on alettu pohtia spontaanien vernakulaarien muistomerkkien hyväksymistä viralliseksi osaksi kaupungin kulttuuriperintöä.

Maailmalla tunnettuja kulttuuriperintöyhteisöjen ylläpitämiä spontaaneja ja dynaamisia vernakulaareja muistomerkkejä ovat esimerkiksi *Crossbones Graveyard* Lontoossa⁷² ja *The Lennon Wall* Prahassa⁷³. Näitä muistomerkkejä yhdistää se, että ne olivat ja ovat osittain edelleen paheksuttuja. Kulttuuriperintöprosessin kautta ne ovat kuitenkin jääneet osaksi kaupunkikulttuuria muodostuen hiljalleen jopa ikonisiksi paikoiksi. Kulttuuriperintöyhteisöjen lisäksi näitä nähtävyyksiksi kasvaneita vernakulaareja muistomerkkejä ylläpitävät turistit.

Crossbones Graveyard on 1500-luvulla perustettu hautausmaa, joka toimi yhteiskunnan ulkopuolelle ajautuneiden ja useiden seksityöläisten viimeisenä leposijana. Hautausmaa suljettiin 1800-luvulla ja ajan myötä se unohdettiin. Maanalaisen laajentamistyön yhteydessä vanha hautausmaa kuitenkin löydettiin 1990-luvulla. Lontoon museo suoritti alueella arkeologisia kaivauksia, jossa löydettiin jopa 148 luurankoa. Näissä oli merkkejä siitä, että haudatut olivat sairastaneet kuollessaan syfilistä. On arvioitu, että hautausmaalla olisi voinut olla jopa 15 000 haudattua. Paikan tarina kosketti pientä paikallista ryhmää, ja vuodesta 1998 lähtien paikalla on vietetty Halloweenin aikaan muistojuhlaa. Nykyään hautausmaan rauta-aitaan tuodaan kortteja, valokuvia, nauhoja ja muistokirjoituksia hiljattain menetetyille omaisille (kuva 2). Alueen suojelemisen eteen tehdään edelleen aktiivisesti töitä.⁷⁴

⁷¹ Dickens 2021, s. 5.

⁷² Crossbones Graveyard -kotisivut.

⁷³ The Lennon Wall -kotisivut.

⁷⁴ Crossbones Graveyard -kotisivut.

Kuva 2 Crossbones Graveyard, Lontoo (2018). Kuva: Riikka Rastiola.

The Lennon Wall on 1980-luvulla Prahaan syntynyt dynaaminen muistomerkki, jota ylläpidetään piirtämisen ja maalaamisen avulla (kuva 3). Paikka syntyi, kun The Beatles -yhtyeen kautta maineeseen noussut John Lennon, murhattiin joulukuussa 1980. Lennonin rauhanideologiaa kannattavat prahalaiset nuoret purkivat suruaan piirtämällä ja kirjoittamalla muuriin rauhaa ja rakkautta korostavia tekstejä ja kuvia. Prahan kaupunki yritti taistella muistamista vastaan maalamalla muurin takaisin valkoiseksi, mutta lukuisista restaurointiyrityksistä huolimatta tekstit ja kuvat palaavat aina takaisin. Nykyään muuri on yksi Prahan suosituimmista nähtävyyksistä.⁷⁵

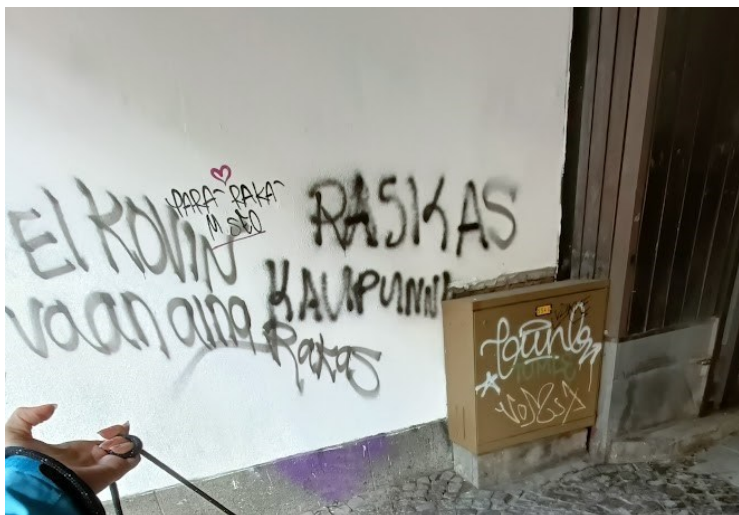

Kuva 3 Pieni osa Prahassa sijaitsevasta John Lennon Wallista. (2015) Kuva: Riikka Rastiola.

⁷⁵ Lennon wall -kotisivut.

Olen vierailut sekä *Crossbones Graveyardilla* että *The Lennon Wallilla*. Muistellessani kohteiden tunnelmia, niin *The Lennon Wallilla* tunnelma oli hilpeä. Muurilla oli jatkuvasti kävijöitä, jotka jättivät oman merkkinsä muuriin. Lisäksi paikalla oli trubaduuri soittamassa The Beatlesin tunnetuimpia kappaleita. *Crossbones Graveyardilla* tunnelma muistutti hautausmaan tunnelmaa, sillä katu oli aivan autio. Lisäksi aitaan kiinnitetyt uusilta vaikuttaneet muistotekstit ja valokuvat menehtyneistä herättivät minussa kosketuksen tunteita.

Suomessa on käyty vastaavaa pohdintaa *Crossbones Graveyardin* ja *The Lennon Wallin* kaltaisten kohteiden suojelemisesta Oulussa *Paska kaupunki* -seinäkirjoituksen osalta.⁷⁶ Seinäkirjoitus on Suomen mittapuulla hyvin ainutlaatuinen ilmiö, sillä vaikka seinä putsataan säännöllisesti, kirjoitus ilmestyy seinälle aina uudelleen. Perinne on jatkunut kohta 40 vuotta ja näin se on tullut osaksi oululaista kaupunkikulttuuria sekä on yksi tunnistettava Oulua symboloivista maamerkeistä (kuva 4). Siksi onkin pohdittu, tulisiko *Paska kaupunki* -seinä ottaa yleisen kulttuuriperinnön suojelun piiriin. Keskustelut seinäkirjoituksen ympärillä ovat synnyttäneet hieinan poikkeavaa kulttuuriperintökonfliktia. Paska kaupunki ry puheenjohtaja Riikka Matilainen vastusti 14.5.2021 tehdyssä haastattelussa seinän ja sen kirjoituksen suojelua, koska tällöin kirjoituksen itseisarvo heikentyisi, eikä sillä olisi enää tilaa elää omaa elämäänsä.⁷⁷ *Paska kaupunki* -kirjoituksen osalta siis *Paska kaupunkin* kulttuuriperintöyhteisön jäsenet eivät halua julkista hyväksyntää omalle kulttuuriperinnölleen. Kulttuuriperintökonflikti voi ilmetä myös näin.

Kuva 4 *Paska kaupunki* -seinä Oulussa. (2023). Kuva: Riikka Rastiola

⁷⁶ Yle Areena 14.5.2021.

⁷⁷ Yle Areena 14.5.2021.

Yksi erityisesti kaupunkikulttuurissa esiintyvä epävirallinen ja laillisuuden rajamailla liikkuva, mutta myös underground-katutaiteen muoto on graffitit. Ne ovat yksi eniten ristiriitaisia tunteita herättävistä taiteenmuodoista ja täyttävät selvästi Kaarina Kosken teoksessa *Kansanperinne 2.0* vernakulaareille määritetyt kriteerit kansanomaisena taiteenmuotona.⁷⁸ Underground-taiteellisuuden lisäksi graffiteilla on merkitystä alamaailman kulttuureissa, joissa niiden avulla merkitään omaa aluetta. Vaikka valtaväestölle graffitit saattavat näyttäytyä töhryinä ja vandalismina, pienelle kulttuuriperintöyhteisölle jokainen merkki voi kertoa valtavasti asioita kaupunginosasta ja sen tarjoamista mahdollisuuksista.⁷⁹ Graffitit eivät ainoastaan ilmaise affektioita, vaan ne myös muuttavat maisemaa, ja niiden ympärille on syntynyt oma universaali kulttuuriperintöyhteisönsä, joka on kehittynyt 1980-luvulla New Yorkin kaduilta. Graffitien tarkoituksena on ollut tuoda esiin niiden tekijöiden henkilökohtaista affektia sekä kuulumista tiettyyn yhteisöön.⁸⁰

Graffitit tarjoavat myös poliittisia kannanottoja, jotka varmasti tunnistavat myös valtaväestön jäsenet. Globaalisti tunnetuimpia graffitiartisteja on mysteerinen Banksy.⁸¹ Hänen teostensa osalta on huomattavissa, että maailma on edistynyt graffitien popularisoitumisen alkutaipaleilta 1980-luvulta. Tämä näkyy siinä, että hänen teoksiaan on koottu maailmaa kiertäväksi näyttelyksi nimeltä *Banksy. A Visual Protest*. Suomessa Banksyn työt olivat esillä vuonna 2021 Mänttä-Vilppulassa Serlachius-museossa.⁸²

Suomessa graffitit ovat kasvamassa osaksi hyväksytyä kaupunkikulttuuria. Tämä ilmenee 2020-luvulla siinä, että kaupungit järjestävät graffitien tekijöille luvallisia maalauspaikkoja, kuten Helsinkiin Jätkäsaareen asetettu graffitiseinä.⁸³ Sen lisäksi, että luvallisia maalauspaikkoja on saatavilla yhä enemmän, tilataan graffititaitelijoilta kasvavissa määrin muraaleja kiinteistöjen koristukseksi.⁸⁴ Suomessa näitä on nähtävillä esimerkiksi Tampereella Tesoman kaupunginosassa, missä Fingerpori-sarjakuvasta tuttu Heimo Vesa seikkailee Kohmankaaren kerrostalojen seinissä. Tesoman Fingerpori-muraalit olivat osa valtakunnallista UPEA18-taidefestivaalia.⁸⁵

⁷⁸ Koski 2023, s.14–15

⁷⁹ Yle Aamu 14.7.2023.

⁸⁰ Philips 2016, s. 48.

⁸¹ Banksy.co.uk-kotisivut.

⁸² Serlachius: Tiedote 7.1.2021.

⁸³ Helsingin kaupunki 26.3.2024.

⁸⁴ Yle Aamu 14.7.2023.

⁸⁵ YLE 18.9.2018.

Spontaanit vernakulaariset kivimuistomerkit ovat verrattavissa graffitikulttuuriin ja dynaamisiin vernakulaareihin muistomerkkeihin. Kaikilla näillä kulttuureilla on omat kannattajansa ja vastustajansa. Vaikka näiden kulttuurien toteuttamista voidaan pitää laittomina tekoina, ne voivat myös olla hyväksytyjä tietyissä yhteyksissä.

4 Retkeilijät havainnoimassa kulttuuriympäristöään

Tässä luvussa esittelen aineistoni, joka koostuu avoimeen kyselyyn vastanneista retkeilijöistä. Tarkastelen heidän sosiodemografisia taustatietojaan sekä heidän omia arvioitaan suhteestaan luontoon. Pureudun myös retkeilijöiden tapoihin, joita he toistavat retkillään ja joilla he vaalivat retkeilyn kulttuuriperintöä. Luvun tarkoituksena on antaa taustatietoa siitä, millaisia retkeilijöitä kansallispuistoissa liikkuu ja mitä asioita he arvostavat retkeilynsä aikana.

Tarkastelin ennen aineiston läpikäyntiä, mitä sosiaalisen median retkeilyryhmissä keskusteltiin spontaaneista vernakulaareista kivimuistomerkeistä. Pääsääntöisesti kommentit jakautuivat karkeasti kahteen suuntaan: toisaalta retkeilijät ihmettelivät, miksi kivirakennelmia tehdään, ja toisaalta he pohtivat, miksi ne häiritsevät ketään. Myös spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä rakentaviin retkeilijöihin kohdistui arvosteluja, sekä puolesta että vastaan.⁸⁶ En huomannut kysyä erikseen kyselyssä, olivatko kyselyyn vastanneet osallistuneet keskusteluihin spontaaneista vernakulaareista kivimuistomerkeistä sosiaalisen median kanavissa. Eräs vastaaja kertoi ottavansa valokuvia kivirakennelmista ja julkaisevansa ne sosiaalisen median kanavilla paheksuvalla sävyllä varustetulla kommentilla.⁸⁷ Tämän perusteella pystyin arvioimaan, että sosiaalisen median julkaisujen keskusteluun osallistuneita oli varmasti myös vastaajien joukossa.

4.1 Tutkimuksen retkeilijöiden taustatiedot

Keräsin tutkimusaineiston sosiaalisessa mediassa jaetun Webropol-ohjelmalla rakennetun kyselylomakkeen avulla. Lisäksi avoimessa kyselyssä oli pyyntö syvähaastatteluun. Halusin varmistaa itselleni varasuunnitelman, jos varsinaiseen kyselyyn ei tulisi riittävästi vastauksia tai jos vastaukset eivät olisi tarpeeksi laajoja. Syvähaastattelupyyntöön ilmoittautui muutamia kiinnostuneita retkeilijöitä, mutta päätin lopulta jättää sen pois ajan puutteen vuoksi. Avoimeen kyselyyn tuli kattavasti vastauksia 75 retkeilijältä. Vastaukset olivat mielestäni riittävän laajoja, joten jatkohaastatteluja ei tarvinnut toteuttaa.

Kysyin avoimen kyselyn taustatiedoissa vastaajilta ikää, kotipaikkakuntaa sekä koulutustasua. Lisäksi pyysin heiltä itsearviota omasta retkeilyaktiivisuudestaan. Laurajane Smithin mukaan hyvien taustatietokysymysten avulla on mahdollista löytää selittäviä tekijöitä siihen,

⁸⁶ Suomen kansallispuistot -Facebook-sivut ja Luontoon.fi-Instagram tili 23.9.2019–23.10.2023.

⁸⁷ Aineisto: kysymys n:o 10, vastaaja 37.

kuinka ja miksi affektoituminen kulttuuriperintökohteessa ohjaa vierailevaa toimimaan tai jättää toiminnan tekemättä.⁸⁸ Vaikka tutkijana on tärkeää tarkastella asioita mahdollisimman objektiivisesti, pohdin silti, voisiko tuloksissa näkyä vastaajien ikä ja kokemus sekä niiden korrelaatio toiminnan motiivien kanssa. Laurajane Smithin tutkimuksessa *Emotional Heritage. Visitor Engagement at Museums and Heritage Sites* (2020) käsitellään kulttuuriperintökohteissa vierailevien affektoitumista ja sitoutumista. Smith havaitsi, että enemmän elämäkokemusta omaavat vierailijat harjoittavat luontaisesti prosessimaista oppimisen ajattelua. Tämä pätee myös heidän lomaillessaan ja vieraillessaan kulttuuriperintökohteissa. Nämä henkilöt pohtivat aktiivisesti ja vaistonvaraisesti sitä, miten omalla toiminnallaan voi vaikuttaa kulttuuriperintökohteen säilymiseen.⁸⁹

Tutkimuksessani avoimeen kyselyyn vastanneiden keski-ikä oli 51 vuotta. Tähän peilaten Laurajane Smithin tutkimuksen havainto pitää paikkansa iän myötä prosessimaisen ajattelun kehittymisestä.⁹⁰ Havaitsin lisäksi, että kyselyyni vastanneet, erityisesti iäkkäämmät vastaajat pohtivat vastauksiaan laajemmin ja monipuolisemmin, kuin olin alun perin odottanut. Suhtaudun kuitenkin tähän havaintoon kriittisesti, sillä en voi täysin luotettavasti verrata tutkimukseni tuloksia Smithin havaintoihin. Smithin tutkimuksessa alle 30-vuotiaita vastaajia oli 28 %, kun omassa tutkimuksessani heitä oli vain 4 %. Alle 20-vuotiaita vastaajia ei ollut lainkaan. Nuorison tavoittamattomuus voi johtua siitä, että jaoin kyselyn Facebookissa ja Instagramissa, jotka eivät lähtökohtaisesti tällä hetkellä ole kovin suosittuja alustoja nuorten sosiaalisen median käyttäjien keskuudessa.⁹¹ Tutkimukseni avoimeen kyselyyn vastanneiden retkeilijöiden ikäkaumassa vanhimmat vastaajat olivat yli 80-vuotiaita, kun taas nuorimmat olivat 20–30-vuotiaita. Suurin edustus kyselyyn vastanneista retkeilijöistä oli 60–69-vuotiaiden joukossa. Vastauksista 11 % ei kertonut ikäänsä (Taulukko 1).⁹²

⁸⁸ Smith 2020, s. 161.

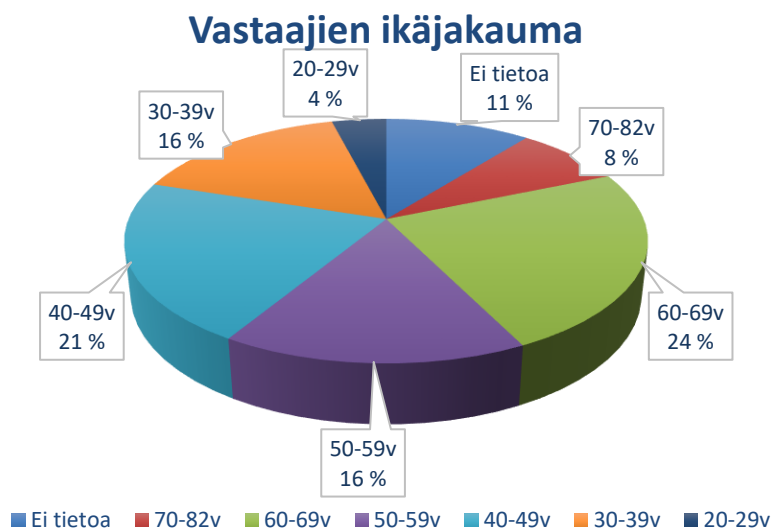
⁸⁹ Smith 2020, s. 162–163.

⁹⁰ Smith 2020, s. 162.

⁹¹ Puro 2024.

⁹² Aineisto: kysymys n:o 1 vastaukset.

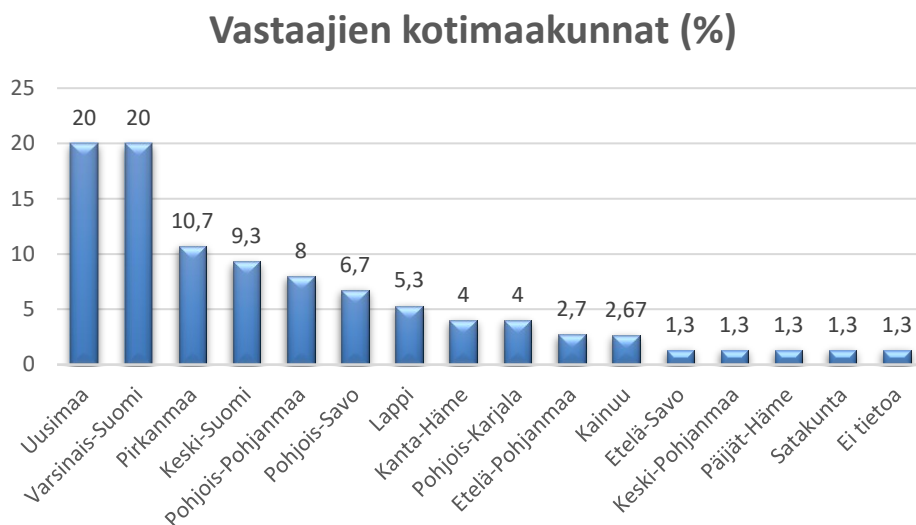
Taulukko 1 Vastaajien ikäjakauma.

Kysyin avoimessa kyselyssäni taustatiedoksi retkeilijöiltä heidän kotipaikkakuntaansa. Yksittäisissä paikkakunnissa oli kuitenkin niin paljon hajontaa, että lajittelin ne maakunnittain luetavuuden parantamiseksi. Kuten aiemmin ikää koskevan kysymyksen kohdalla, mietin myös, voisiko vastauksissa näkyä korrelaatiota sen mukaan, ovatko vastaajat Etelä- vai Pohjois-Suomesta. Tässä otannassa sellaista korrelaatiota ei kuitenkaan ollut havaittavissa. Vastaajien lukumäärään suhteutettuna eniten vastaajia (20 %) oli Uudeltamaalta, Varsinais-Suomesta ja Pirkanmaalta. Retkeilijöistä 1,3 % ei ilmoittanut kotipaikkakuntaansa (Taulukko 2).⁹³

⁹³ Aineisto: kysymys n:o 2 vastaukset.

Taulukko 2 Vastaajien kotimaakunnat.

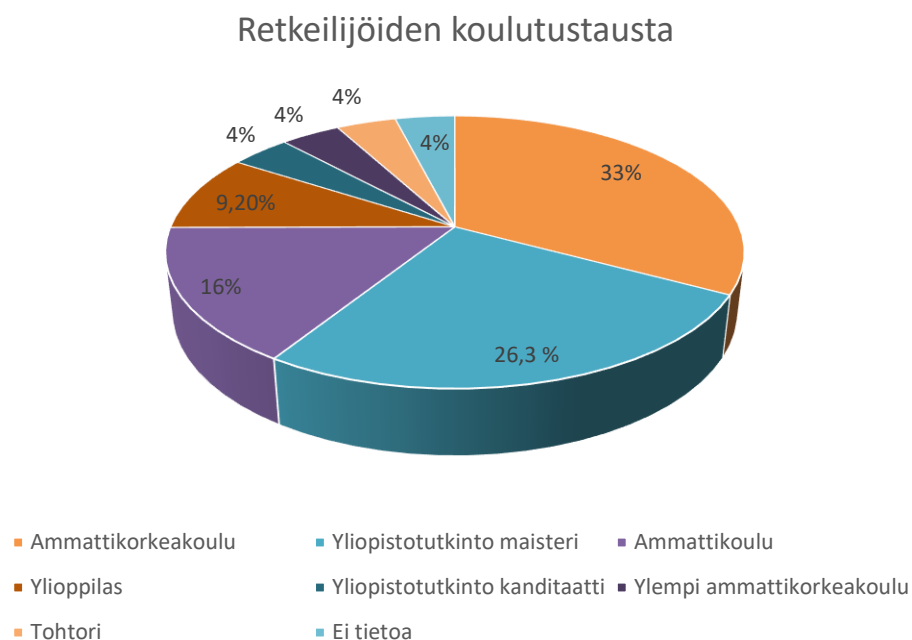
Kysyin lisäksi retkeilijöiltä taustatietona heidän korkeinta suoritettua tutkintoaan. Tämänkin kysymyksen tausta-ajatuksena oli tehdä pienimuotoinen katsaus siihen, onko vastaajien koulutustaustalla ja retkeilykäyttäytymisellä jonkinlaista korrelaatiota. Esimerkiksi vierailijoiden affektoitumista museo- ja kulttuurikohteissa kartoittaneessa tutkimuksessaan Smithin havainnoissa koulutustaustalla oli korrelaatioita, jotka ilmenivät siten, kuinka vierailijat analysoivat ja pohtivat oman käyttäytymisensä merkitystä kulttuuriperintökohteissa. Mitä korkeamman tutkinnon suorittanut vierailija oli, sitä analyttisemmin hän tarkasteli muiden ihmisten käyttäytymismalleja. Tämä havainto korostaa korkeasti kouluttautumisen vaikutuksia analyttiseen ajatteluun. Alemman koulutusluokan omaava vierailija puolestaan oli käytännönläheisempi tulkitessaan ihmisten käyttäytymisen syitä.⁹⁴

Tulkittessani omaa aineistoani, havaitsin, että koulutustaustalla ei ollut merkitystä siinä, millainen luontosuhde vastaajilla oli. Kuitenkin vastauksissa peilautui yhtäläisyyksiä tutkija Smithin havaintoihin. Esimerkiksi mitä korkeampi koulutustausta vastaajalla oli, sitä analyttisempia ja monipuolisempia retkeilijöiden vastaukset olivat. Alemmilla koulutustasoilla vastanneiden retkeilijöiden vastaukset olivat suoraviivaisempia ja vähemmän analyttisiä. Kyselyyn osallistuneita retkeilijöitä oli useasta tutkintotasosta, mutta selvä enemmistö koostui joko yliopisto- tai ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista. Kolmanneksi ja neljänneksi suurin vastaajaryhmä

⁹⁴ Smith 2020, s. 169–170.

muodostui joko ammattikoulututkinnon tai ylioppilastutkinnon suorittaneista. Vastaajista 4 % ei kertonut koulutustaustastaan (Taulukko 3).⁹⁵

Taulukko 3 Retkeilijöiden koulutustausta.

Taustatietoja varten pyysin vielä kahden kysymyksen avulla itsearviointia omasta retkeilyaktiivisuudestaan. Ensimmäisessä kysymyksessä tiedustelin retkeilykokemuksesta ja toisessa kysyin arviota kansallispuistoissa vierailujen määrästä. Vastauskentät olivat molemmissa kysymyksissä avoimia. Valtaosa (97 %) vastaajista kuvasi itseään aktiivisiksi retkeilijöiksi. Vastaajista 16 % mainitsi aloittaneensa retkeilykokemusten kartuttamisen jo lapsuudessaan tai teiniikäisenä. Muutamat vastaajat täsmensivät kerryttäneensä tuolloin luontokokemustaan partion tai seurakunnan tarjoamien luontoharrastusten kautta.⁹⁶

Kansallispuistoissa vierailukertojen määrissä oli hieman hajontaa. Vastaajista 85 % ilmoitti retkeilevänsä kansallispuistoissa joka vuosi. Vuosittaiset retkeilymäärät vaihtelivat yksittäisistä päiväretkistä useamman yön kestäviin retkiin, joita joillain vastaajilla saattoi olla jopa kymmenen vuodessa. Lisäksi muutamat vastaajat vierailivat kansallispuistoissa säännöllisesti joko päivittäin tai viikoittain, mutta retkeilytiheyteen vaikutti myös vuodenaika. Jotkut heistä mainitsivat erikseen syksyn ja sienestyksen. Vastaajien joukossa oli myös joitakin retkeilijöitä, jotka

⁹⁵ Aineisto: kysymys n:o 3 vastaukset.

⁹⁶ Aineisto: kysymys n:o 4 vastaukset.

vierailivat kansallispuistoissa harvemmin kuin kerran vuodessa. Muutamat vastaajat mainitsivat vetävänsä itse retkiä tai työskentelevänsä kansallispuistossa.⁹⁷

4.2 Kansallispuistojen merkitys retkikohteena

Suomeen perustettiin ensimmäiset kansallispuistot vuonna 1938. Tämän jälkeen uusia puistoja on perustettu tasaisesti aina näihin päiviin asti.⁹⁸ Sallan kansallispuisto on Suomen uusin, järjestysnumeroltaan 41, jonka avajaisia vietettiin vuonna 2022.⁹⁹ Kansallispuistot tarjoavat monipuolisesti mahdollisuuksia erilaisille retkeilymieltyyksille ja kiinnostuksenkohteille, sekä kulttuuri- että luonnonperinnön osalta.¹⁰⁰

Avoimessa kyselyssä tiedustelin retkeilijöiltä, millainen merkitys kansallispuistoilla on retkeilyssä. Valtaosa vastanneista kertoi, että kansallispuistossa retkeilyllä on suuri tai valtavan suuri merkitys oman retkeilykokemuksen muodostamisessa. Useat vastaajat mainitsivat kokevansa, että juuri kansallispuistot tarjoavat syvimmat ja parhaimmat luontoelämykset. Monet nostivat esiin sen, kuinka he arvostavat mahdollisuutta ihaila maisemia kansallispuistoissa.¹⁰¹

Lisäksi vastaajat arvostivat sitä, että retkeilijä pääsee kokemaan suomalaisen luonnon monimuotoisuutta niin eläinten kuin kasvien osalta. He pitivät myös tärkeinä asioina luonnon tarjoamaa rauhallisuutta ja hiljaisuutta. Kansallispuistot valikoituvat useimmilla vastaajilla retkikohteiksi myös siksi, että niistä löytyy koskematonta luontoa. Maisema on erilaista kuin talousmetissä, eikä retkeilijän tarvitse pelätä osuvansa yllättäen hakkuuaukealle.¹⁰²

Osa vastaajista piti tärkeänä luonnonsuojelua ja sen edistämistä sekä oppimisen mahdollisuutta.¹⁰³ Havaitsin, että vastaajat korostivat samoja asioita, joita myös Kaarlo Linkola piti tärkeänä vuoden 1936 artikkelissaan.¹⁰⁴ Lisäksi muutamat kyselyyn vastanneet retkeilijät kokivat kansallispuistojen tarjoavan mahdollisuuksia luontoliikuntaharrastuksiin ja ravinnon keräämiseen. Patikoinnin ja vaeltamisen lisäksi harrastusvaihtoehtoina nähtiin muun muassa sienestämisen, melonta ja pyöräily.¹⁰⁵

⁹⁷ Aineisto: kysymys n:o 5 vastaukset.

⁹⁸ Luontoon.fi: Kansallispuistojemme historiaa.

⁹⁹ Luontoon.fi: Sallan historia.

¹⁰⁰ Luontoon.fi: Kansallispuistot – upeinta luontoa.

¹⁰¹ Aineisto: Kysymys n:o 6 vastaukset.

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Suomen matkailu 15.1.1936.

¹⁰⁵ Aineisto: Kysymys n:o 6 vastaukset.

Kyselyssä vastaajat korostivat kansallispuistojen merkitystä palautumisen näkökulmasta, erityisesti hyvinvoinnin lähteenä ja psyykkisen jaksamisen ylläpitäjänä. He kuvasivat retkiä kansallispuistoihin mahdollisuutena irrottautua arjesta ja nollata ajatukset. Vierailut puistoissa tarjosivat voimaannuttavia kokemuksia ja pakopaikkoja arjen mukavuuksista. Vastaajat kuvailivat kansallispuistossa tehtyjä retkiä myös vuoden tai elämän kohokohdiksi sekä henkireiäksi. Lisäksi he pitivät niitä suosittuina ja turvallisina vapaa-ajanviettopaikkoina perheen kanssa ilman älylaitteita.¹⁰⁶

Kansallispuistoja on ympäri Suomea, mikä lisää niiden saavutettavuutta myös julkisilla kulkuneuvoilla. Erityisesti kansallispuistojen sijainti nousi vastaajien keskuudessa keskeiseksi argumentiksi sekä puistojen eduksi että haittapuoleksi, kun retkipaikkaa päättäessä:

Pidän siitä, että niitä on sopivan paljon myös etelämmässä, jolloin kotoa kansallispuistoon on vain noin tunnin ajomatka. Näissä lähikohteissa voi helposti tehdä myös päiväretkiä.¹⁰⁷

Nykyään [merkitys on] pienempi kuin ennen, koska väkimäärät kansallispuistoissa ovat kasvaneet liiaksi. Retkeilyssä etsin luonnonrauhaa ja sitä harvemmin enää Etelä-Suomen kansallispuistoista löytää.¹⁰⁸

Koronan aikana metsäilybuumi räjähti käsiin, joka vaikutti meihin metsäkonkareihin karkottavasti. Kansallispuistoista tuli ruuhkaisia, likaisia ja meluisia.¹⁰⁹

Kyselyyn vastanneet kommentoivat myös kansallispuistojen palveluita ja mukavuuksia. Vastaajat arvostivat erityisesti informatiivisia reittiopasteita ja hyvin hoidettuja taukopaikkoja vesisoineen. Lisäksi muutamat vastaajat kertoivat arvostavansa, että Luontoon.fi-sivustolta löytyy kattavat kuvaukset kohteista ja niiden reiteistä. Nämä seikat tekevät retkeilystä saavutettavaa, lisäävät turvallisuuden tunnetta ja madaltavat kynnystä lähteä retkeilemään hieman vähäisemmälläkin retkeilykokemuksella tai lasten kanssa. Vastauksissa pidettiin tärkeänä asiana sitä, että kansallispuistot ovat kaikille avoimia paikkoja. Tämä lisää yhdenvertaisuutta ja edistää retkeilyn aloittamisen helppoutta eri lähtötilanteissa oleville ihmisille.¹¹⁰

Kyselyn vastauksissa näkyi myös vastakkainasettelua. Muutamat retkeilijät kertoivat, että he eivät valitse retkikohteeseen kansallispuistoja edellä mainittujen mukavuuksien vuoksi. Eräs vastaaja tarkensi, että nämä retkeilymukavuutta lisäävät rakenteet pilaavat luonnon

¹⁰⁶ Aineisto kysymys n:o 6 vastaukset.

¹⁰⁷ Aineisto: kysymys n:o 6, vastaaja 3/75.

¹⁰⁸ Aineisto: kysymys n:o 6, vastaaja 2/75.

¹⁰⁹ Aineisto: kysymys n:o 6, vastaaja 75/75.

¹¹⁰ Aineisto: kysymys n:o 6 vastaukset.

autenttisuutta. Vaikka kansallispuistojen merkitys muutamille vastaajille on vähäinen tai heidän retkeilynsä niissä on vähentynyt, he palaavat silti niihin silloin tällöin. He arvostavat erityisesti hyviä retkeilyfasiliteetteja. Lisäksi muutama vastaaja totesi, että usein juuri kansallispuistoissa voi ihailaa alueen parhaimpia maisemia. Osa ei kokenut, että kansallispuistot tarjoaisivat erityisiä sykähdyttäviä hetkiä tai mullistavia kokemuksia. Muutamille vastaajille ei ollut myöskään merkitystä sillä, tapahtuiko retkeily kansallispuistossa vai jossain muualla. Tärkeintä oli, että ympärillä on luontoa.¹¹¹

Vastaajien joukossa oli muutamia niin sanottuja kansallispuistobongareita. He vierailevat tavoitteellisesti kaikissa suomalaisissa kansallispuistoissa itse määrittelemiensä sääntöjen mukaan. Esimerkiksi *Kansallispuistot tutuiksi* -Facebook-ryhmässä jäsenet jakavat lukuisia postauksia kertoen, kuinka monessa eri kansallispuistossa he ovat vierailleet tai kuinka monta kohdetta on vielä käymättä. Sosiaalisessa mediassa erilaisissa retkeilyryhmien sivuilla keskustellaan paljon siitä, milloin bongari voi määritellä vierailleensa kansallispuistossa. *Kansallispuistot tutuiksi* -Facebook-ryhmässä havaittujen keskustelujen mukaan kansallispuiston bongauksen säännöt voivat vaihdella. Esimerkiksi retkeilijän tulee vierailla puiston maamerkin luona tai viettää vähintään yksi yö alueella, jotta hän voi merkitä sen bongatuksi.¹¹²

4.3 Havaintoja spontaaneista vernakulaareista kivimuistomerkeistä kansallispuistoissa

Kysyin avoimessa kyselyssä retkeilijöiltä, millaisia kivirakennelmia he ovat nähneet. En tarkentanut, tarkoittivatko kivirakennelmat nimenomaan spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä vai jotain muuta. Useimmat vastaajat kuvasivat havaitsemiaan monumentteja sanoilla: ”selvästi ihmisen rakentamia kivikasoja tunturien huipuilla.” Havaittuja spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä kuvailtiin muun muassa pyramidin muotoisina kasoina ja litanoista kivistä muodostettuina ”Zen-torneina.” Eniten vastauksissa toistuva havaittu rakennelma oli muutamasta kivistä muodostettu torni. Spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien koot vaihtelivat muutaman nyrkin kokoisista kivistä jopa parin metrin korkuisiin kasoihin.¹¹³

¹¹¹ Aineisto: kysymys n:o 6 vastaukset.

¹¹² Kansallispuistot tutuiksi -Facebook-ryhmä.

¹¹³ Aineisto: kysymys n:o 8 vastaukset.

Useimmat näkemäni [kivimuistomerkit] ovat koostuneet nyrkin kokoisista tai pienemmistä kivistä, mutta joissain on rakennelmaan raahattu niin isoja kiviä, että on ehkä tarvittu useampi kantaja.¹¹⁴

Vastaajien mukaan eniten havaintoja spontaaneista vernakulaareista kivimuistomerkeistä oli suosittujen retkeilyreittien polkujen varsilta (kuva 5), tuntureiden huipuilta sekä näkötorneilta ja vesistöjen ääreltä. Spontaanien kivitornien ja -latomusten lisäksi taukopaikoilla oli nähty kivistä muodostettuja kirjoituksia ja symboleita, kuten sydämiä. Erämaissa ja vähemmän suosituissa kohteissa retkeilijät huomasivat spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä joko vähemmän tai niistä ei ollut lainkaan havaintoja.¹¹⁵

Kuva 5 Helvetinjärven kansallispuisto (2016). Risteyskohdassa ollut iso kiveä on täydennetty pienemmillä kivillä. Kuva: Riikka Rastiola.

Vastaajat pohtivat lisäksi spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien merkityksestä maisemaan: Osa retkeilijöistä oli ehdottomia sen suhteen, että mitään jälkiä toisista ihmisistä ei saisi olla, kun taas osan mielestä pienet spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit ovat hyväksyttäviä.¹¹⁶

Isoja, monen rakennelman kokonaisuuksia tai kivistä muodostettuja tekstejä en arvosta, ne ovat mielestäni liian ihmisjälkeä ja rikkovat luonnon koskematonta maisemaa. Pienempi kivikasa ei niin pahasti riko.¹¹⁷

¹¹⁴ Aineisto: kysymys n:o 8, vastaaja 48/75.

¹¹⁵ Aineisto: kysymys n:o 8 vastaukset.

¹¹⁶ Aineisto: kysymys n:o 9 vastaukset.

¹¹⁷ Aineisto: kysymys n:o 9, vastaaja 48/75.

Joidenkin vastaajien osalta oli pohdintaa maiseman muuttamisen lisäksi kivien siirtelyistä syntyvistä ympäristövaikutuksista. Erityisesti vastaajat esittivät huolensa siitä, mitä kivien siirtely tekee tuntureiden herkille biotoopeille ja ekosysteemille.¹¹⁸ Lisäksi pari vastaajaa kyseenalaisti kivien siirtelyä perustellen, koska toiminnalla voi olla vaikutuksia pienille eläimille ja jäkälien kasvustolle.¹¹⁹

Muutamat vastaajat listasivat viralliset ja sallitut kivimuistomerkit. Näihin kuuluivat muun muassa vanhat kivimuurit, seidat, vanhat palvontapaikat, meriteitä merkitsevät kummelit sekä vanhoja reittejä osoittavat kivikasat, eli toisin sanoen muinaismuistomerkit. Osa vastaajista korosti vielä, että näitä kohteita ei saa vahingoittaa. Kyselyyn vastanneista 8 % ilmoitti, ettei ollut kiinnittänyt huomiota spontaaneihin vernakulaareihin kivimuistomerkkeihin tai ettei ollut havainnut niitä lainkaan suomalaisissa kansallispuistoissa.¹²⁰

4.4 Retkeilijöiden toistuvat tavat retken aikana

Ihminen pystyy harvoin valitsemaan etukäteen, miten hän affektoituu kokemuksesta ja kuinka voimakkaasti tämä tapahtuu. Joskus voimakas affektoituminen voi herättää vaistomaisia tunteita, jotka puolestaan voivat ohjata toimimaan tietyllä tavalla. Usein ihminen pyrkii toiminnallaan vahvistamaan voimakkaan kokemuksen herättämää muistijälkeä.¹²¹

Vaistonvaraiseen toimintaan vaikuttavat henkilön sosiologinen tausta, vallitseva ajankuva hyväksyttävästä käytöksestä sekä omaksutut perinteet. Perinteistä johdettu käytös ja käytännöt ovat usein muodostuneet pitkän ajan kuluessa. Jos totuttua perinnettä halutaan muuttaa, se edellyttää yleensä voimakkaita ja hyvin perusteltuja syitä. Vasta tällöin yksilö tai yhteisö saattaa motivoitua muuttamaan totuttua käyttäytymismalliaan. Käytännön perinteistä johdetut toiminnot voivat myös vaihdella eri kulttuuriperintöyhteisöjen välillä. Tämä voi selittää, miksi jotkut perinteet herättävät voimakkaampia affekteja tietyissä kulttuuriperintöyhteisöissä kuin toisissa.¹²²

Toiminnan toistaminen luo tavan ja ajan myötä siitä tulee osa perinnettä. Yleensä perinteet koetaan positiivisina asioina, mutta joskus ne voivat olla haitallisia itse kulttuuriperintökohteelle. Perinnettä saatetaan käyttää tekosyynä jatkaa sellaisia toimintoja, joita ei oikeastaan olisi enää

¹¹⁸ Aineisto: kysymys n:o 9, vastaaja 59/75.

¹¹⁹ Aineisto: kysymys n:o 9, vastaajat 2/75 ja 7/75.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Smith 2020, s. 69.

¹²² Smith 2020, s. 58–59, 61 ja 310.

tarpeen tehdä. Joissakin tapauksissa ympäristölle haitallisia käytäntöjä toistetaan vain siksi, että uskotaan perinteen vaativan niitä.¹²³ On myös mahdollista, että toimija ymmärtää toimineensa väärin, mutta käyttää menneisyyteen jämähtänyttä ”perintöä” tekosyynään lievittääkseen kolkuttavaa omatuntoaan. Tämä voi ilmetä erityisesti silloin, kun toimija hakee sosiaalisesti oletettua hyväksyntää muilta kulttuuriperintöyhteisön jäseniltä.¹²⁴

Sanaa ”perintö” käytetään etenkin matkailualalla argumentoivana voimasanana, jolla korostetaan ja perustellaan jokin asian tärkeyttä. Perinne-sana on ajan kuluessa muokkautunut arkikielissä hieman vääränlaiseksi. Siitä on tullut adjektiivi, jolla kuvataan jotain vanhaa ja kulunutta tai pitkään käytössä ollutta tapaa. Perinteet tulisi nähdä elävänä tekijänä, joka yhdistää menneisyyden nykyhetkeen ja tarjoaa nykyihmiselle mallin kollektiiviselle toiminnalle.¹²⁵ Yleensä perinteitä noudattavat yksilöt näyttävät teoillaan haluavansa kuulua tiettyyn kulttuuriperintöyhteisöön ja osoittavat kunnioitusta tätä yhteisöä kohtaan. Perinteiden noudattaminen voi myös olla tärkeä osa oman identiteetin muodostumista ja ylläpitoa.¹²⁶

Avoimessa kyselyssä kysyessäni toistuvista tavoista tai perinteistä retkeilyn yhteydessä vastaajista hieman alle 40 % kertoi, että heillä ei ole mitään erityisiä toistuvia tapoja. Näistä useimmat vastaajat vastasivat lyhyesti ja ytimekkäästi ”ei”. Osa täydensi vastaustaan, että he ottavat retkensä aikana valokuvia, mutta eivät pidä sitä erityisenä tapana tai toistuvana rituaalina. Eräs vastaaja painotti, että hän haluaa nauttia vain luonnosta ilman suorittamista, eikä ylipäättään kokenut retkiään erityisiksi saavutuksiksi. Toki, jos jotain kiinnostavaa tulee vastaan, hän saattaa ottaa siitä valokuvan.¹²⁷ Muutamat vastaajat mainitsivat toistuviksi tavoiksi toimintoja, joita tapahtuu ennen tai jälkeen retkeilyn. Nämä vastaajat kertoivat, että toistuviin tapoihin kuuluvat huolellinen retken suunnittelu sekä kartan tutkiminen ennen varsinaisen retken aloittamista. Pari vastaajaa kertoi, että vakiintuneita tapoja retken aikana ei ole. Sen sijaan retken jälkeen saunominen ja perusteellinen ateriointi olivat laskettavissa jonkinlaisiksi toistuviksi tavoiksi.

128

Eniten toistuva toiminta kyselyn vastauksissa oli valokuvaus, johon liittyi usein myös maisemien ihailu. Lisäksi retkeilyn yhteydessä toistuvina tapoina mainittiin eväiden syöminen ja

¹²³ Samuel 2012, s. 259–260.

¹²⁴ Samuel 2012, s. 262.

¹²⁵ Koski 2023, s. 12–13.

¹²⁶ Koski 2023, s. 10.

¹²⁷ Aineisto: kysymys n:o 7 vastaukset.

¹²⁸ *ibid.*

matkamuistojen kerääminen.¹²⁹ Käsittelen seuraavaksi tarkemmin näitä teemoja ja vastaajien ajatuksia.

Valokuvaus

Lähes puolet vastaajista mainitsi, että valokuvaaminen tapahtuu jossain muodossa retkeilyn aikana. Muutamat vastaajat arvelivat, että valokuvaus on enemmän osa vaistonvaraista toimintaa, kuin ennalta suunniteltua tai rutiininomaista toimintaa. Vaistonvarainen toiminta korostuu kokemuksen ollessa kansallispuistossa niin affektoiva, että retkeilijä haluaa pitää tunteesta mahdollisimman pitkään kiinni ja päättää tallentaa hetken valokuvaamalla. Tyypillisimpiä paikkoja valokuvaamiselle olivat kansallispuiston lähtöportti ja reittien opasteet. Valokuvia otettiin myös kansallispuiston huippukohdissa, maamerkeillä ja retken päätteeksi. Toisin sanoen, valokuvia otettiin silloin, kun retkeilijä koki olevansa kokemuksensa huipulla.¹³⁰ Vastaukset tukevat Laurajane Smithin tutkimuksen havaintoja siitä, kuinka affektoituminen ohjaa toimimaan tiettyllä tavalla.¹³¹

Vastauksissa oli havaittavissa spontaanisuuden ohella myös suunnitelmallisuutta valokuvauksen osalta. Muutamat vastaajat kertoivat jakavansa ottamiaan valokuvia sosiaalisessa mediassa retkensä aikana, mutta useimmiten kuvia jaettiin vasta retken päätyttyä. He myös tarinallistivat kokemuksiaan näiden kuvien avulla:

Kun koiramme vielä eli, otin koirasta aina kuvan kansallispuiston kartan äärellä. Julkaisin kuvan tarinan kera koiran fb-profiilissa. Näin retkistä muodostui tarinallinen kokonaisuus.¹³²

Koska kyselyn aiheena oli spontaanit vernakulaarit muistomerkit, muutamat vastaajat kertoivat oma-aloitteisesti myös niiden valokuvaamisesta. Eräs vastaaja mainitsi kyselyssä siirtyneensä spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentamisesta niiden valokuvaamiseen sen jälkeen, kun oli lukenut kivien siirtelyn haitoista.¹³³ Muutamat heistä kertoivat valokuvaavansa niitä, erityisesti jos ne ovat visuaalisesti miellyttäviä.¹³⁴ Yksi vastaaja puolestaan ilmoitti, että ei valokuvaa niitä lainkaan ja varmistaa, että kivirakennelmat eivät näy hänen ottamissaan kuvissa.¹³⁵

¹²⁹ *ibid.*

¹³⁰ *ibid.*

¹³¹ Smith 2020, s. 55.

¹³² Aineisto: kysymys n:o 7, vastaaja 69/75.

¹³³ Aineisto: kysymys n:o 14, vastaaja 64/75

¹³⁴ Aineisto: kysymys n: 10, vastaaja 71/75.

¹³⁵ Aineisto: kysymys n:o 10, vastaaja 15/75.

Aineistosta saa käsityksen, että useimmille vastaajille valokuvat toimivat henkilökohtaisina muistoesineinä ja eräänlaisina matkapäiväkirjoina tehdyistä retkistä. Digitaalisuuden aikakautena valokuvien tietoihin jää merkintä ajankohdasta, jolloin valokuva on otettu. Usein retkeileville vastaajille tällä on merkitystä muistin tukemiseksi, jotta myöhemmin voi helposti tarkistaa, milloin on retkeilyt missäkin kohteessa. Valokuvista teetetään myös joulukortteja sekä seinäkalentereita. Valokuvaaminen tuo lisäksi turvallisuuden tunnetta. Pari vastaajaa, jotka retkeilevät yleensä yksin, kertoivat jakavansa sijaintinsa kuvaviestin avulla kotiin jääneille läheisille.¹³⁶

Valokuvaus lukeutuu moderneiksi kansantaiteen ja itseilmaisun muodoiksi, jota Raphael Samuel piti tärkeinä epävirallisina dokumentaation lähteinä. Monet arkeaan ja elämäänsä tallentavat eivät välttämättä siinä hetkessä ymmärrä valokuvauksen dokumentaarista arvoa. Valokuvauksen spontaanisuus tekee toiminnasta arvokasta, sillä ei-ammattimaiset valokuvaajat tuottavat tietämättään merkittävää aineistoa kulttuuriperinnön ja historian tutkimuksen kentillä. Valokuvat artefakteina ja vernakulaareina tarjoavat yksilöllistä ja autenttista narratiivia yksilöstä, mutta ne tarjoavat tutkijoille myös käsitystä yleisestä ajankuvasta.¹³⁷ Valokuvaus on arkipäiväistynyt ajan myötä sen helppouden vuoksi, ja samalla siitä on muodostunut myös hauskanpidon ja helpon itsensä ilmaisun muoto:

Otan puolisoni kanssa vuorotellen kuvan, jossa toinen meistä osoittaa sitä kylttiä, jonka reitille olemme lähdössä. Tyyli vapaa ja hassuttelu sallittu. Kuvia otan muutenkin matkan varrelta.¹³⁸

Valokuvaaminen aktiviteettina ja itsensä ilmaisukeinona saa kannatusta myös Metsähallituksen edustajalta. Hän mainitsee haastattelun yhteydessä, että se on kestävä ja luontoa säästävä tapa kerätä muistoja itselleen.¹³⁹ Myös monet vastaajat pitivät valokuvaamista yhtenä kestävämpinä toimintana, mitä retkeilyssä voi tehdä.¹⁴⁰ Vaikka useimmat vastaajat kaivoivat kamera taskusta esiin mieleenpainuvan maiseman äärellä tai affektoivan kokemuksen hetkellä, osa vastaajista kuitenkin tyytyi vain ihailemaan maisemaa. He eivät kokeneet tarpeelliseksi tehdä muita erityisiä toimintoja.¹⁴¹

Evästely

Toisena yleisenä toistuvana toimintana aineistossani nousi eväiden nauttiminen. Monet

¹³⁶ Aineisto: kysymys n:o 7 vastaukset.

¹³⁷ Samuel 2012, s. 350–351.

¹³⁸ Aineisto: kysymys n:o 7, vastaaja 29/75.

¹³⁹ Metsähallituksen edustajan haastattelu 22.2.2024.

¹⁴⁰ Aineisto: kysymys n:o 7 vastaukset.

¹⁴¹ Aineisto: kysymys n:o 7 vastaukset.

vastaajat pitivät eväiden merkitystä retkeilyn onnistumisen kannalta tärkeänä. Tyypillisesti eväät nautittiin reitin huippukohtalla tai kauniin maiseman äärellä, usein omassa rauhassa. Eräs retkeilijä kertoi myös poksauttavansa pienen kuohujuomapullon saapuessaan kauniin maiseman äärelle. Eväiden syöminen oli myös tärkeä osa leiriytymisen rutiineja.¹⁴²

Matkamuistot

Yksi selkeästi erottuva toiminta vastaajien keskuudessa oli fyysisten matkamuistojen kerääminen. Monet poimivat retkeltään maasta kiviä tai käpyjä. Eräs retkeilijä kertoi ottaneensa mukaansa maastosta löytämänsä poronsarvet. Muutamat vastaajat vierailivat retkensä yhteydessä luontokeskuksissa ja kertoivat ostavansa sieltä kansallispuiston logolla varustettuja kangasmerkkejä tai jääkaappimagneetteja. Ostoksia tehtiin myös kannatuksena luontokeskusten toiminnan jatkumiselle. Eräs vastaaja mainitsi poimivansa jokaisella retkellään maasta roskan.¹⁴³ Matkamuistot ja niiden hankkiminen tukevat Laurajane Smithin havaintoja, joidenka mukaan ihminen korostaa affektiotaan merkitsemällä sen fyysisellä esineellä.¹⁴⁴

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Smith 2020, s. 36.

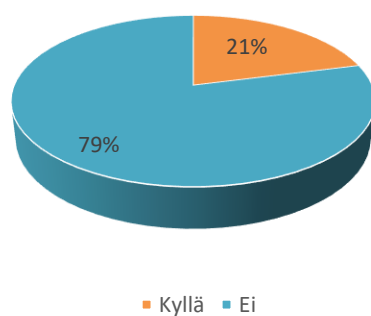
5 Spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentajat ja purkajat

Yhtenä tutkimukseni keskeisenä tavoitteena oli löytää retkeilijöitä, jotka ovat rakentaneet spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä, ja kartoittaa heidän motiivejaan. Silmäiltyäni sosiaalisessa mediassa käytyjä keskustelujen perusteella sain aluksi vaikutelman, että keskustelijoiden mielestä nämä retkeilijät ovat täysin piittaamattomia ja vastuuttomia retkeilijöitä.¹⁴⁵ Tutkimuksen edetessä huomasin kuitenkin, että asia ei ole näin yksiselitteinen. Tässä luvussa käsittelem spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä rakentaneiden retkeilijöiden vastauksiin. Lisäksi tarkastelen, millaista affektiota ja toimintaa syntyy, kun retkeilijät kohtaavat spontaaneja vernakulaareja muistomerkkejä.

Yksi ainoa kysymys avoimessa kyselyssä, johon pystyi vastaamaan joko ”kyllä” tai ”ei”, oli: onko vastaaja rakentanut spontaanin vernakulaarin kivimuistomerkin kansallispuistoon tai täydentänyt sitä. Kyselyyn vastanneista retkeilijöistä 21 % vastasi kysymykseen myöntävästi. (Taulukko 4). Myöhemmillä tarkentavilla lisäkysymyksillä vastaajilla oli mahdollisuus täydentää vastauksiaan ja perustella toimintaansa sekä motiivejaan.¹⁴⁶

Taulukko 4 Spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentajat.

Oletko rakentanut spontaanin vernakulaarin
kivimuistomerkin kansallispuistoon?

¹⁴⁵ Kansallispuistot tutuksi -Facebook-ryhmän julkaisut 2.9.2018–15.9.2023.

¹⁴⁶ Aineisto: kysymys n:o 13.vastaukset.

5.1 Spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä rakentavat retkeilijät

Aineistoni avoimen kyselyn vastausten perusteella rakentajat voidaan luokitella kolmeen eri toimijaryhmään: ryhmäpaineen ja auktoriteetin ohjauksessa toimivat, otaksutun perinteen mukaan toimivat sekä muualta omaksutun perinteen puitteissa toimijat. Osa vastaajista halusi painottaa vielä, että eivät olleet rakentaneet täysin uutta spontaania vernakulaaria kivimuistomerkkiä, vaan lisänneet siihen vain yksittäisen kiven.¹⁴⁷

Ryhmäpaineen ja auktoriteetin ohjauksessa toimivat

Ryhmäpaineen ja auktoriteetin ohjaamassa toiminnassa motiiviksi nousi mallikäyttäytyminen. Näissä tapauksissa retkiseurueen muut jäsenet olivat rakentaneet omia kivirakennelmiaan tai auktoriteetti oli ohjannut retkeilijää toimimaan samoin. Useissa vastauksissa toistui, että retkiseurueen ryhmänvetäjät olivat kertoneet spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentamisen kuuluvan vaellusperinteisiin:

Tämä tapahtui rippileirin vaelluksella. Syystä tai toisesta ohjaajamme oikein ohjeistivat meitä tekemään kivistä tunturiin leirimme nimen ja vuosiluvun. Sen verran matala siitä tuli ja kun rakassa oltiin muutenkin, niin sitä tuskin kukaan huomaa. En silloin rakentaessani ajatellut asiaa sen kummemmin. Oli tehtävä muiden joukossa.¹⁴⁸

Lähes kaikki vastaavanlaisia tarinoita kertoneet vastaajat olivat olleet vaellusuransa alkuvaiheessa. Kolmannes spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä rakentaneista vastaajista kertoi olleensa rakentamishetkellä lapsia tai nuoria rippikoululaisia.¹⁴⁹

Otaksutun perinteen mukaan toimivat

Toisena toiminnan motiivina nousi esiin otaksuttu perinne. Kyselyyn vastanneet retkeilijät olivat otaksuneet retkensä aikana näkemänsä perusteella, että kyseessä saattaa olla vanha perinne. Maastossa oli havaittu entuudestaan valmiita kivitorneja, joita oli joko täydennetty tai viereen oli rakennettu uusi torni viestimään: "minä kävin täällä". Muutamat vastaajat kertoivat, että erityisesti lapsena kivien pinoaminen oli tuntunut jännittävältä ja hauskalta tavalta, josta oli myöhemmin saanut tarinoita kerrottavaksi muille. Rakennettu kivitorni toimi lisäksi

¹⁴⁷ Aineisto: kysymys n:o 14 vastaukset.

¹⁴⁸ Aineisto: kysymys n:o 14, vastaaja 7/75.

¹⁴⁹ Aineisto: kysymys n:o 14 vastaukset.

saavutuksen symbolina, erityisesti kun tunturin huipulle oli päästy ensimmäistä kertaa retkeilijän omassa vaellushistoriassa.¹⁵⁰

Aloittelijana halusin osallistua omalla panoksellani. Ajattelin että se on joku retkeilijöiden yhteinen juttu.¹⁵¹

Muutamit spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentaneet vastaajat kertoivat tuntevansa kuuluvansa kivien kokoamisen myötä retkeilijöiden yhteisöön. He olettivat myös olevansa osa retkeilijöiden yhteistä asiaa. Erästä vastaajaa oli ilahduttanut nähdä niin monta kiveä pinossa. Näky viesti hänelle, että monet muutkin retkeilijät olivat ihailleet samaa maisemaa ja kulkeneet samaa reittiä.¹⁵² Pari vastaajaa mainitsi, että ehkä 1970–80-luvuilla toiminta oli ollut yleisesti osa vaellustapoja. He olivat myös silloin lisänneet kiviä kasoihin.¹⁵³

Muualta omaksuttu perinne

Kolmas aineistosta noussut motiivi on muualta omaksuttu perinne. Eräs vastaaja kertoi merkinneensä oman elämänsä virstapylvään viemällä tunturiin valmiiseen spontaaniin vernakulaariin kivimuistomerkkiin muualta tuodun valkoisen kiven.¹⁵⁴ Tässä toiminnassa voi nähdä yhtäläisyyksiä pyhiinvaeltajien perinteisiin, joissa he kiviä siirtämällä merkitsevät oman käyntinsä. Näitä käytäntöjä harjoittivat muun muassa johdannossakin mainitut Santiago de Compostelan pyhiinvaeltajat, jotka kiviä siirtämällä keventyivät synneistään.¹⁵⁵

Pyhiinvaelluskulttuuria löytyy useista uskontoon ja hengellisyyteen liittyvistä kulttuureista. Esimerkiksi Santiago de Compostelan reitti houkuttelee vuosittain tuhansia kävijöitä. Monet nykypäivän vaeltajat eivät kuitenkaan etsi hengellistä valaistumista, vaan haluavat haastaa itseään fyysisesti. Silti useimmat vaeltajat ovat omaksuneet pyhiinvaeltajien luomia perinteitä niin matkaan valmistautumisessa, reitin varrella olevien vierailukohteiden valinnassa ja reitillä toimimisessa.¹⁵⁶

Suomessa pyhiinvaeltajien merkkien jättämisestä on havaittavissa Pyhän Henrikin saarnahuoneessa, joka on yksi Suomen tunnetuimmista pyhiinvaelluskohteista. Saarnahuone sijaitsee Ylistaron kylässä Kokemäellä. Vierailimme saarnahuoneessa 5.4.2024 Turun yliopiston

¹⁵⁰ Aineisto: kysymys n:o 14 vastaukset.

¹⁵¹ Aineisto: kysymys n:o 14, vastaaja 74/75.

¹⁵² Aineisto: kysymys n:o 14 vastaukset.

¹⁵³ Aineisto: kysymys n:o 14, vastaaja 5/75 ja 6/75.

¹⁵⁴ Aineisto: kysymys n:o 14, vastaaja 42/75.

¹⁵⁵ Mylläri 2006, s. 121.

¹⁵⁶ Sirkkilä 2024, s. 134–136.

kulttuuriympäristökasvatuksen kurssin kenttäpäivänä. Kurssilla käsiteltiin Satakunnan keskiaikaisia kulkureittejä ja reittien varsilla olevia tärkeitä kohteita. Kurssikavereideni kanssa tarkastellessamme Pyhän Henrikin saarnahuoneen hirsiseinien lukuisia kaiverruksia totesimme kollektiivisesti, että kaikessa seinään kirjoittamisissa ei välttämättä ole kyse vandalismista; seiniin kirjoittaminen voi myös olla osa kulttuurihistoriallista perintöä.

Avoimessa kyselyssä eräs vastaaja pohti spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien merkitystä siitä näkökulmasta, mitä kivien pinoaminen edustaa muissa kulttuureissa ja muissa luontoretkeilyn yhteyksissä, kuten merellä purjehduksessa:

Kanadassa olen nähnyt luonnossa muutaman inukshuk -teoksen.¹⁵⁷ [...] Uskon, että merkin tekemiseen on ollut joku syy, jota en ulkopuolisena voi arvottaa. Kivirakennelma muistuttaa minua ystävällisestä merimerkistä, kummelistä. Keon viesti on, että olen tässä, se ei ohjaa eikä päsmäroï, kuten paheksujat tekevät. [...] Vanha japanilaisen sanonta: ”Jos haluat saada elämässäsi jotain aikaan, niin tee edes kivistä keko.” Juutalaiset laittavat hautakiven päälle pienen kiven käydessään tervehdittäessä vainajaa. Kivi kertoo, että kävit ja symboloi lujaa ystävyyttä. Kivet kertovat tarinoita.¹⁵⁸

Perinteiden kulkeutuminen muualta voi selittää, miksi spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä syntyy suomalaisiin kansallispuistoihin. Retkeilijä on saattanut havaita muilla alueilla retkeillessään tai toimiessaan toisen kulttuurin perinteen, joka on vaikuttanut mielenkiintoiselta ja hauskalta. Hän on voinut omaksua tämän perinteen ja alkanut toteuttaa sitä omatoimisesti.¹⁵⁹

Metsähallituksen edustaja arveli, että kivien kasaamisen tapa voi perustua harhaluuloon siitä, että se on osa saamelaisten perinteitä, tai se on kulkeutunut Suomeen muista kulttuureista. Retkeilijät saattavat jopa uskoa, että tunturin huipulle kuuluu rakentaa kivikasa. Sellaista vanhaa perinnettä ei kuitenkaan ole, vaan harhaluulo on kaupunkilegendan kaltainen huhu, joka leviää luontokohteissa.¹⁶⁰ Myös muutamat kyselyaineistoon vastanneet retkeilijät pohtivat kasaamisen alkuperää ja esittivät, että kokoamisen tapa on saattanut tulla ulkomailta. He kertoivat havainneensa vastaavanlaisten kivimuistomerkkien esiintyvän Kanadassa, Alpeilla, Ruotsissa ja Norjassa¹⁶¹:

¹⁵⁷ Aineisto: kysymys n:o 8, vastaaja 8/75.

¹⁵⁸ Aineisto: kysymys n:o 17, vastaaja 8/75.

¹⁵⁹ Koski 2023, s. 10.

¹⁶⁰ Metsähallituksen edustajan haastattelu 22.2.2024.

¹⁶¹ Aineisto: kysymys n:o 8 vastaajat.

Tapa näyttää tulleen turismin myötä. Ainakin itse olen havainnut ensimmäiset kivikasat nimenomaan ulkomailla, ja nyttemmin niitä on kiusallisen paljon myös kansallispuistoissa ja jopa luonnonsuojelualueilla.¹⁶²

5.2 Rakentamisen merkitys

Avoimessa kyselyssä kysyin spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentajilta, mikä merkitys heille on sillä, että kivimuistomerkki on edelleen kansallispuistossa. Monet vastasivat, että heille ei ole sillä merkitystä tai eivät ole miettineet asiaa. Yhdelle vastaajalle spontaanin vernakulaarin kivimuistomerkin rakentaminen oli ollut vain hetken huvitus ja ajanvietettä tauolla, jonka jälkeen hän oli seurueineen purkanut rakennelman. Muutamat vastaajat pahoittelivat toimintaansa. He kertoivat olleensa rakennushetkellä tietämättömiä tai lapsia, jotka noudattivat vain aikuisten ohjeita.¹⁶³

Vastaajien arviot spontaanin vernakulaarin kivimuistomerkin säilymisestä kansallispuistoissa osoitti paljon hajontaa vastauksissa, vaikka rakentajia oli varsin vähän. Vastaajien arviot vaihtelivat 15 minuutista ikuisuuteen, tai siihen asti, että joku hajottaa ne tai kansallispuistossa tehdään ennallistamistyötä.¹⁶⁴ Eräs vastaaja arveli, että ehkä luonto ja viimeistään talvi palauttaa aikanaan kivet takaisin paikoilleen.¹⁶⁵ Yksi kyselyyn vastannut nosti esiin, että oli harrastanut kivikasojen täydentämistä siihen asti, kunnes oli erään kerran tehnyt oma-aloitteisesti tiedonhakuja internetissä spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien merkityksestä ja löytänyt artikkeleita niiden haitoista. Harrastus oli päättynyt siihen.¹⁶⁶ Eräs rakentaja kertoi, että jos hän retkeilee samalla reitillä usein, hän vertaa rakennelman koon muutosta edellisen retkikerran havaintoon. Spontaanin vernakulaarin kivimuistomerkin korkeus tai uudet rakennelmat viestivät hänelle siitä, kuinka paljon muita retkeilijöitä on hänen retkiensä välillä alueella liikunnut.¹⁶⁷

Luontokohteisiin tehdyt spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit, jotka edustavat paikan merkitsemistä, noudattavat samaa kaavaa kuin Suzanne B. Dickensin tutkimuksessa *Vernacular sacred spaces: rethinking the roadsidememorial in the United States* (2021) toistuvat suremisen paikan merkitsemisen teemat urbaaneiden kulkureittien varrella. Yhtäläistä merkittyjen paikkojen osalta on, että ne koetaan henkilökohtaisella tunnetasolla tärkeiksi. Lisäksi paikkoja

¹⁶² Aineisto: kysymys n:o 8, vastaaja 54/75.

¹⁶³ Aineisto: kysymys n:o 15 vastaukset.

¹⁶⁴ Aineisto: kysymys n:o 16, vastaukset.

¹⁶⁵ Aineisto: kysymys n:o 9, vastaaja 67/75.

¹⁶⁶ Aineisto: kysymys n:o 14, vastaaja 65/75.

¹⁶⁷ Aineisto: kysymys n:o 15, vastaaja 48/75.

merkitsevät artefaktit sijaitsevat yleisillä kohtaamispaikoilla, joissa liikkuu muitakin ihmisiä, jolloin toiminnalla viestitään omaa affektia muille. Yhtäläisyyttä lisää se, että Dickensin tutkitut vernakulaariset muistomerkit ja kansallispuistoihin rakennetut spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit sulautuvat lopulta osaksi maisemaa. Ne pysyvät siellä niin kauan, kunnes joku hajottaa ne tai alueella suoritetaan maiseman ennallistamistyötä.¹⁶⁸

Metsähallituksen edustaja kertoo, että vilkkailla retkeilyalueilla on havaittu siistimisen ja ennallistamistyön tarpeen olevan suuri. Alueelta löytyy suuria spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä, mikä lisää ennallistamistyön tarvetta entisestään. Maiseman ennallistaminen ei kuitenkaan ole yksinkertaista. Tehtävän tekee haastavaksi se, että kiviä on vaikea asettaa takaisin täsmälleen samaan paikkaan ja asentoon kuin miten ne olivat ennen niiden siirtelyä. On myös vaikea arvioida, mistä retkeilijät ovat tuoneet rakennusaineeksi mukanaan. Lisäksi niillä alueilla, joissa routa on kuljettanut kiviä tuhansien vuosien ajan ja muokannut niistä erilaisia kuvioita maastoon, ennallistamistyötä on mahdotonta tehdä.¹⁶⁹

5.3 Retkeilijä kohtaa spontaanin vernakulaarin kivimuistomerkin

Avoimessa kyselyssä kysyin, aiheuttaako retkeilijälle havainto kansallispuistossa spontaanista vernakulaareista kivimuistomerkeistä mitään toimintaa ja millaisia affekteja niiden näkeminen herättää. Suurin osa retkeilijöistä ilmoitti avoimessa kyselyssä, että he eivät ryhtyisi erityisiin toimenpiteisiin, jos he sattuisivat havaitsemaan spontaanin vernakulaarin kivimuistomerkin retkellään. He kuitenkin saattoivat kokea ärsyntyä ja halua tehdä jotain ehkäistäkseen niiden syntymistä jatkossa.

Vastaajien joukossa oli myös muutamia retkeilijöitä, joille spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit eivät herättäneet mitään ajatuksia. He kertoivat suhtautuvansa rakennelmiin neutraalisti, eivät kokeneet niitä ärsyttävänä tai kiinnittäneet niihin merkittävästi huomiota retkensä aikana.¹⁷⁰ Aineisossa oli myös havaittavissa ajatuksia, joiden mukaan vernakulaareja kivimuistomerkkejä ei nähdä ikävinä asioina, vaan enemmänkin keskustelut niiden ympärillä tuntuivat turhanpäiväisiltä ja absurdeilta. Nämä keskustelut veivät erään vastaajan mukaan huomiota pois muilta tärkeiltä asioilta, jotka koetaan retkeilyssä haitallisiksi.¹⁷¹ Vastaajien joukossa oli myös

¹⁶⁸ Dickens 2021, s. 5.

¹⁶⁹ Metsähallituksen edustajan haastattelu 22.2.2024.

¹⁷⁰ Aineisto: kysymys n:o 9 vastaukset.

¹⁷¹ Aineisto: kysymys n:o 9, vastaaja 45/75.

niitä, joiden mielestä spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä on hauska katsella, ja ne herättivät katsojissa ihastuksen tunteita.¹⁷²

Vastaajat pohtivat myös sitä, tulisiko toimintaan puuttua, jos havaitsevat jonkun rakentavan spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä. Muutamat vastaajat mainitsivat, että he eivät välttämättä menisi tai osaa arvioida, pitäisikö heidän huomauttaa rakennelman laittomuudesta.¹⁷³ Eräs vastaaja kertoi havainneensa kivien kasaamista, mutta ei mennyt huomauttamaan rakentajalle eikä alkanut purkaa spontaania vernakulaaria kivimuistomerkkiä rakentajan nähdessä, vaikka muuten yleensä purkaa havaitsemansa rakennelmat.¹⁷⁴ Muutamat vastaajat kertoivat pyrkivänsä raportoimaan spontaaneista vernakulaareista kivimuistomerkki -havainnoistaan luontokeskuksen henkilökunnalle.¹⁷⁵

Kun aineistoa tarkastellaan siitä näkökulmasta, millaisia tunteita spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit herättävät, on huomattavissa yksi selvästi erottuva seikka. Rakennelmat aiheuttavat pääosin aggressiivisia tunteita. Valtaosalle avoimeen kyselyyn vastanneista retkeilijöistä spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit herättivät negatiivisia tunteita:

Vihaan niitä palavasti. Haluan luonnossa kulkiessani nähdä luonnon, en ihmisen merkkejä.¹⁷⁶

Vastaajilla heränneet tunteet eivät kuitenkaan olleet aina täysin negatiivisia tai aggressiivisia:

Tiedän, että rakennelmia ei saisi tehdä, mutta omaa silmääni ne jollain tapaa kyllä miellyttävät, kun pidän kivistä. Otan yleensä rakennelmasta kuvan, mutta en lisää siihen kiviä.¹⁷⁷

Kyselyaineistoni retkeilijät jakautuvat kahteen ryhmään: niihin, jotka hajottavat ja niihin, jotka eivät hajota spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä. Jako ei kuitenkaan ollut täysin ehdoton, sillä useimmat hajottajiin lukeutuneet retkeilijät pyrkivät välttämään julkisia konfliktilanteita ja pidättäytyivät toiminnasta, jos paikalla on muita retkeilijöitä.¹⁷⁸

¹⁷² Aineisto: kysymys n:o 9, vastaaja 41.

¹⁷³ Aineisto: kysymys n:o 10 vastaukset.

¹⁷⁴ Aineisto: kysymys n:o 10, vastaaja 18/75.

¹⁷⁵ Aineisto: kysymys n:o 10 vastaukset.

¹⁷⁶ Aineisto: kysymys n:o 9, vastaaja 50/75.

¹⁷⁷ Aineisto: kysymys n:o 10, vastaaja 73/75.

¹⁷⁸ Aineisto: kysymys n:o 10 vastaukset.

Spontaani vernakulaari kivimuistomerkki jätetään paikoilleen

Useimmat retkeilijät jättävät spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit paikoilleen, vaikka osa näistä vastaajista tunnustikin halun purkaa havaittuja kivirakennelmia. He tiedostivat kuitenkin muinaismuistomerkkin vahingoittumisen riskin, joka voi syntyä purkamisen yhteydessä. Monet kuitenkin pohtivat, että paikoilleen jätetyt rakennelmat saattavat innostaa muita kulkijoita rakentamaan vastaavia reitin varrelle.¹⁷⁹

Ei aiheuta toimintaa, vaikka haluaisin kyllä purkaa rakennelmat. Tämäkään ei käsitteäkseni aina ole hyvä juttu, joten olen pidättäytynyt toiminnasta.¹⁸⁰

Spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit hajotetaan

Hieman alle neljännes vastanneista retkeilijöistä kertoi hajottavansa spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä aina, kun se on mahdollista. Osa heistä kertoi varmistavansa ennen hajottamista, että kyseessä ei ole muinaismuistomerkki tai reittimerkki (kuva 6). Kaikki eivät kuitenkaan hajota kivimuistomerkkejä joka kerta, sillä he haluavat välttää kulttuuriperintökonfliktien syntymistä.¹⁸¹

Jos voin olla varma siitä, että rakennelma ei ole oikea maamerkki, usein puran sen, paitsi jos rakentaja on lähellä. En halua aiheuttaa mielipahaa tai aiheuttaa konflikteja.¹⁸²

Muutama vastaajaa, jotka vierailevat usein samoissa kansallispuistoissa, kertoivat avoimessa kyselyssä kaatavansa vain ne rakennelmat, jotka ovat ilmestyneet edellisen retkensä jälkeen.¹⁸³ Metsähallituksen edustaja muistutti haastattelussa, että omin päin ei koskaan saisi lähteä purkamaan spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä. Erehtymisen riski on aina olemassa ja purkamalla tuoreeksi arvioimansa kivimuistomerkkin voi tosiasiasa vahingoittaa muinaismuistoa.¹⁸⁴ Tuoreelta näyttäneet kivimuistomerkit voivat siis todellisuudessa olla osa ennallistamistyötä.

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Aineisto: kysymys n:o 10, vastaaja 2/75.

¹⁸¹ Aineisto: kysymys n:o 10 vastaukset.

¹⁸² Aineisto: kysymys n:o 10, vastaaja 60/75.

¹⁸³ Aineisto: kysymys n:o 10 vastaukset.

¹⁸⁴ Metsähallituksen edustajan haastattelu 22.2.2024.

Kuva 6 Hetta-Pallaksen kansallispuisto (2016). Reittimerkkiä täydennetty spontaanisti pienemmillä kivillä. Kuva: Riikka Rastiola.

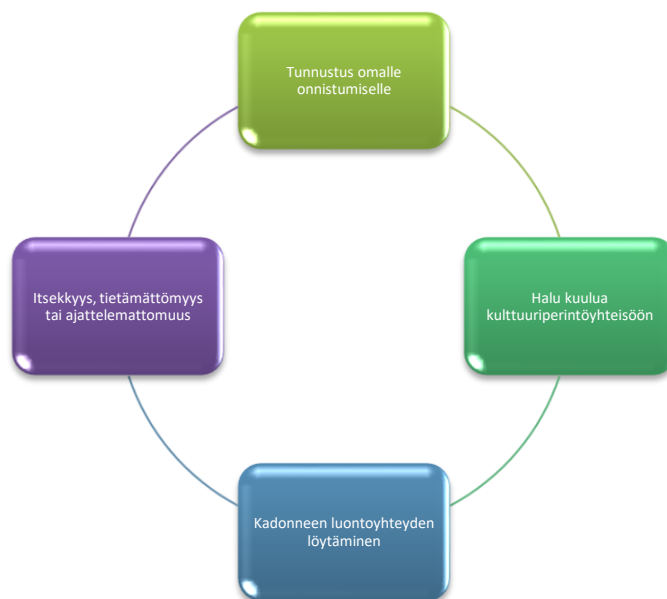
6 Kokemuksen aineellistamisen motiivit

Tässä luvussa käsittelen tutkimuskysymyksiäni: Miksi kokemuksen aineellistaminen on retkeilijöille tärkeää? Miksi se tapahtuu juuri spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien kautta? Miten nämä kivimuistomerkit vaikuttavat kulttuuriperintökonfliktin osapuoliin? Tarkastelen näitä kysymyksiä avoimen kyselyn vastausten pohjalta. Aineistosta nousi esiin neljä keskeistä motiivia: onnistumisen tunnustus, itsekkyyden ja tietämättömyyden, kuulumisen tarve kulttuuriperintöyhteisöön sekä kadonneen luontoyhteyden löytäminen (Taulukko 4). Lisäksi muutamat vastaajat pohtivat, onko kivimuistomerkkien rakentaminen aina negatiivista. Luvun lopussa vedän yhteen näiden motiivien eroavaisuudet ja yhtäläisyydet.

Laurajane Smithin mukaan kulttuurikohteessa vieraileva kokee paikan ja kokemuksen syvemmin, jos hän voi merkitä tunteensa jollain fyysisellä esineellä. Tällöin henkilö ilmaisee paikansa merkinnällä ”minä olen ollut täällä” ja jakaa kokemuksensa muiden kanssa. Paikan merkittäjä saattaa olettaa näin keskustelewansa muiden saman kokemuksen kokeneiden kanssa ja liittywänsä yhteiseen kulttuuriperintöyhteisöön.¹⁸⁵ Tarkastelin avoimen kyselyn aineistoa siitä näkökulmasta, nouseeko vastaajilta arveluita siitä, mikä motivoi retkeilijöitä rakentamaan spontaanisti vernakulaareja muistomerkkejä.

¹⁸⁵ Smith 2020, s. 36.

Taulukko 4 Spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentamisen motiivit.

6.1 Tunnustus omalle onnistumiselle

Dossin tutkimuksen *The Emotional Life of Contemporary Public Memorials - Towards a Theory of Temporary Memorials* (2008) määritelmien mukaan urbaanissa ympäristössä yleisimmin havaittu väliaikainen muistomerkki edustaa surua, menetystä ja kunnioitusta. Väliaikaiset muistomerkit ja niistä muodostetut epäviralliset suremisen pyhäköt ovat aina lähtökohteisesti julkisia muistomerkkejä, vaikka niiden pystyttäjän affekti on usein henkilökohtainen. Väliaikaisten muistomerkkien ensisijainen tarkoitus on viestittää ympärillä oleville tunnetiloja. Ne tarjoavat yhteisen paikan kollektiivisille tunteille, kuten suremiselle ja kunnioittamiselle. Tyypillisesti väliaikaiset muistomerkit eivät tarjoa mitään kovin tarkasti suunniteltua visuaalista nähtävää, mutta ne voivat olla hyvin luovastikin toteutettuja. Useimmilla niistä on symbolinen merkitys, kuten karulle harmaalle asfaltille asetellut värikkäät kukat, jotka edustavat kauneutta ja elämän lyhytkestoisuutta. Väliaikaisten muistomerkkien tarkoitus on ilmentää läsnäoloa ja osanottoa kunnioitettavaan tapahtumaa vuoksi.¹⁸⁶

On myös hyvin tavallista, että väliaikaisia muistomerkkejä käytetään korostamisen keinoina, kun niitä asetellaan osaksi pysyvää monumenttia. Tällainen käytäntö toistuu esimerkiksi silloin, kun monumenttiin liittyvälle henkilölle tapahtuu jotain käänteentekevää¹⁸⁷: Muusikko Juhani

¹⁸⁶ Doss 2008, s. 15, 38 ja 40.

¹⁸⁷ Praczyk 2020, s. 177.

”Juice” Leskisen sai Juankoskella henkilömonumentin jo vuonna 1995 kunnianosoituksena tekemästään ainutlaatuisesta työstään suomalaisen musiikin ja runouden parissa. Kun Leskinen menehtyi vuonna 2006, Juice-torilla olevan monumentin edustalle asetettiin muistokynttilöitä, jolloin torista muodostui väliaikaisen muistelupyhäkön.¹⁸⁸ Urbaaneissa ympäristöissä väliaikaiset muistomerkit ovat ymmärrettäviä ja helposti hyväksyttäviä. Tähän peilaten herää kysymys, miksi ihmisten tarve jättää merkki itsestään on levinnyt myös kansallispuistoihin.

Tiedustelin Metsähallituksen edustajalta hänen näkemystään, miksi ihmiset jättävät itsestään merkin kohteeseen ja millä tavalla he sen tyypillisimmin tekee. Metsähallituksen edustaja arveli, että spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentamisen motiivina voisi olla ihmisten kautta aikainen tarve jättää itsestään merkki *Killroy was here* -meemin tavoin. Kaupunkikuvassa merkinnät näkyvät yleensä tageina ja graffiteina, kun taas kansallispuistoissa ne ilmenevät laavujen seiniin raaputettuina sekä erilaisina nimikirjaimina ja merkkeinä.¹⁸⁹

Laurajane Smith teorian mukaan ihmiset kaipaavat usein jonkinlaista tunnustusta itsensä ylittämistä.¹⁹⁰ Kun peilaan aineistosta saatuja tuloksia tähän teoriaan, on mahdollista, että vaelusuransa alussa oleva retkeilijä luo spontaaneilla vernakulaareilla kivimuistomerkeillä tunnustuksen itselleen asettamansa tavoitteen ylittämistä. Retkeilijöiden affekti on selvästi positiivinen ja tunnepitoinen, mutta he eivät kuitenkaan tiedosta tekevänsä jotain luonnonsuojelulain vastaista. Kivimuistomerkin rakentaminen voi siis olla vaistonvaraista toimintaa onnistumisen hetkellä, kuten eräs kyselyyn vastannut pohti:

Mielestäni tämä on ihmiselle lajityypillistä toimintaa. Halua jättää itsestään merkki tms.¹⁹¹

Retkeilijöiden pohdinnoista käy ilmi, että heidän tunteensa rakentamisen yhteydessä muistuttavat Dickensin tutkimuksissa havaittua affektoitumista ja kiinnittymistä omaan kokemukseen. Dickensin tutkimuksessa surijat rakensivat väliaikaisia muistomerkkejä juuri siihen paikkaan, jossa uhri oli viimeksi ollut elossa. He tekivät näin tunteakseen itsensä ollakseen lähempänä uhria hänen viimeisellä elossa olon hetkellä ja voidakseen käsitellä surun tunnetta.¹⁹² Tähän havaintoon verrattavissa on retkeilijöiden toiminta, jotka pystyttävät spontaanin vernakulaarin kivimuistomerkin retkensä huippukohtaan. He pyrkivät sitomaan onnistumisen tunteen

¹⁸⁸ Peltomäki ja Sivula 2022, s. 13.

¹⁸⁹ Metsähallituksen edustajan haastattelu 22.2.2024.

¹⁹⁰ Smith 2020, s. 44.

¹⁹¹ Aineisto: kysymys n:o 11, vastaaja 55/75.

¹⁹² Dickens 2021, s. 5.

paikkaan, jossa he sen kokivat, ja rakentamalla spontaanin vernakulaarin kivimuistomerkin he haluavat varmistaa, että onnistumisen tunne säilyy mahdollisimman pitkään.

6.2 Halu kuulua kulttuuriperintöyhteisöön

Havaitsin aineistostani, että osa retkeilijöistä oli kuvitellut retkeilyuransa alussa spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien kokoamisen kuuluvan osaksi retkeilyä. He uskoivat, tämän korostavan retkeilijöiden yhteisöllisyyttä.¹⁹³ Kun vertaa tilannetta urbaanien ympäristöjen julkisiin ja pysyviin monumentteihin, voi huomata, että urbaanit monumentit ja muistomerkit pystytetään tarkoituksena merkitä historiaan tärkeitä paikkoja ja tapahtumia. Ne myös korostavat kulttuuriperintöyhteisön yhteisiä arvoja.¹⁹⁴ Tähän teoriaan verratessa on todettavissa, että oman onnistumisen aineellistamisella retkeilijät saattoivat kuvitella korostavansa osallisuuttaan kulttuuriperinnön ylläpitämisessä. Merkitsemällä onnistumisensa fyysisellä esineellä he voivat lisäksi kokea itsetunnon kasvua ja kuvitella lunastavansa paikkansa kulttuuriperintöyhteisössä.

Avoimeen kyselyyn vastanneissa oli pieni ryhmä retkeilijöitä, jotka pohtivat spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentamisen syitä ja rakentajien motiiveja. Nämä vastaajat arvelivat, että rakentajat kokevat tarvetta kuulua joukkoon ja toimivat nähdessään muidenkin rakentaneen kivimuistomerkkejä. He uskoivat myös, että retkeilijät tuntevat velvollisuutta jatkaa tätä perinnettä, koska muutkin tekevät niin. Lisäksi vastaajat arvelivat, että rakentajilla on pakonomainen tarve merkitä paikkansa ja kuulua retkeilijöiden kulttuuriperintöyhteisöön näiden merkkien kautta.¹⁹⁵

Minulle ne edustavat tavallaan retkeilyn yhteisöllisyyttä. Vaikka olen siellä sillä hetkellä yksin, moni muukin on kulkenut saman reitin.¹⁹⁶

Spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentaminen saattaa kuvastaa kollektiivisen tunteen hakua ja sanattoman keskustelun tarvetta muiden kulttuuriperintöyhteisön jäsenten kanssa. Vastaavaa käyttäytymistä esiintyy myös suremisen kulttuurissa. Erika Dossin tutkimuksessa *The Emotional Life of Contemporary Public Memorials - Towards a Theory of Temporary Memorials* (2008) havaitaan vastaavanlaista kollektiivista käytöstä, jossa tunnetuille henkilöille tai joukkokuolemien uhreille luodaan väliaikaisia muistelupyhäköitä. Surijat tuovat

¹⁹³ Aineisto: kysymys n:o 14 vastaukset.

¹⁹⁴ Lindgren 2000, s. 26–27.

¹⁹⁵ Aineisto: kysymys n:o 11 vastaukset.

¹⁹⁶ Aineisto: kysymys n:o 9, vastaaja 48/75.

onnettomuuspaikalle muistoesineitä, mikä korostaa heidän haluaan kunnioittaa ja muistaa uhria. Samalla he ottavat sanattomasti osaa toistensa suruun.¹⁹⁷

6.3 Itsekkyys, tietämättömyys ja ajattelemattomuus

Yksi eniten toistuvat tunteet spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä kohtaan avoimeen kyselyyn vastanneiden keskuudessa olivat viha ja inho.¹⁹⁸ Vastaja-ien pohdinnoissa yleisimmäksi arvioksi rakentamisen motiiveista oli retkeilijöiden itsekkyyys.¹⁹⁹ Pari vastaajaa käytti jopa termiä "narsistinen" kuvaillessaan näitä kivimuistomerkkejä rakentavia retkeilijöitä ja heidän toimintaansa.²⁰⁰ Samalla moni ajatteli, että spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä rakennetaan usein ajattelemattomuuden ja tietämättömyyden vuoksi:

Minusta kasaajat ovat piittaamattomia mutta varmaankin todellisuudessa ennen kaikkea tietämättömiä tekojensa vaikutuksista.²⁰¹

Kai se jonkinlaista itsekkyyttä edustaa: kasan tekijä kokee, että hänellä on oikeus muokata maisemaa, hänen käyntinsä täällä on tärkeää. Ilmeisesti aika usein takana on myös tietämättömyyttä; ei tulla ajatelleeksi tekoa osana kokonaisuutta.²⁰²

Kyselyyn vastanneista muutamat ehdottivat, että kokemattomien retkeilijöiden pitäisi kerrata retkeilyetiketti ennen luontoon lähtöä. Osa muistuttajista käyttivät vastauksissaan tiukkaa ja kärkeästä sävyä, kehottaen retkeilijöitä jäämään kotiin, jos eivät osaa noudattaa näitä sääntöjä. Muutamat vastaajat mainitsivat, että aiemmin kivirakennelmat eivät olleet häirinneet. Inho spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä kohtaan oli syntynyt ja kasvanut, kun tietoisuus niiden haitoista oli lisääntynyt.²⁰³

Paikan merkintä ja spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentaminen kansallispuistoon herättävät paljon tunteita, jotka eivät ole yksiselitteisesti tuomitsevia tai sallivia. Spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentamisen motiiveihin oli useanlaisia näkökulmia, joissa uskottiin retkeilijöiden vilpittömyyteen:

Uskon, että ihmiset eivät tee tuota tahallaan vaan haluavat vain osallistua omasta mielestään hienoon 'taideteokseen' lisäämällä kiven ajattelematta sen kummemmin, miten se 'vain yksi kivi' voi vaikuttaa ajan saatossa.²⁰⁴

¹⁹⁷ Doss 2008, s. 12–13.

¹⁹⁸ Aineisto: kysymys n:o 9 vastaukset.

¹⁹⁹ Aineisto kysymys n:o 9 ja n:o 11 vastaukset.

²⁰⁰ Aineisto kysymys n:o 9 vastaukset.

²⁰¹ Aineisto: kysymys n:o 11, vastaaja 59/75.

²⁰² Aineisto: kysymys n:o 9, vastaaja 22/75.

²⁰³ Aineisto kysymys n:o 9 vastaukset.

²⁰⁴ Aineisto: kysymys n:o 11, vastaaja 73/75.

Mutta uskottiin myös retkeilijöiden välinpitämättömyyteen:

He ovat todennäköisesti tietämättömiä asian suhteen. Ajattelevat sen olevan jokin perinne, jota on ok jatkaa. Tai sitten ovat välinpitämättömiä ja kasaavat koska "kaikki" muutkin kasaavat, ja haluavat näin jättää merkin, että ovat paikalla käyneet.²⁰⁵

Praczykin mukaan affektoituminen monumenttiin ja sen edustamaan tapahtumaan voi ilmentyä kunnioituksen osoituksena monumentin ääreen asetettujen väliaikaisten muistomerkkien kautta, joiden avulla viestitään omaa affektiota muille.²⁰⁶ Spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentamisessa voi siis tietyllä tapaa olla kyse niitä rakentavien itsekkyydestä, sillä toiminnalla osoitetaan henkilökohtaista affektia muille. Tätä affektin osoittamisen tarpeellisuutta eivät kuitenkaan useimmat retkeilijät jaa, ja toimintaa rinnastetaan vandalismiin. Spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien kokoamista verrattiin kyselyyn vastanneiden toimista roskaamiseen, laavujen töhrimiseen ja muihin retkeilyetiketin vastaisiin toimiin. Esimerkkejä näistä ovat koirien pitäminen vapaana, tuohen repiminen nuotion sytykkeeksi elävästä puusta sekä muovivaivoja sisältävien pikkuhousunsuojien jättäminen taukopaikkojen vessoihin.²⁰⁷

6.4 Kadonneen luontoyhteyden etsintä

Retkeilijöiden vastauksissa nousi esiin pohdintaa siitä, että spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentamisessa voi olla kyse rituaalinomaisesta toiminnasta ja viestien jättämisestä tulevaisuuteen.²⁰⁸ Näihin toimintoihin voi johtaa pelko luontoa kohtaan tai tunteet omasta pienuudesta. Nämä tunteet voivat olla tiedostamattomia, sillä toimintaa pidettiin ihmiselle lajityypilliseksi toiminnaksi.²⁰⁹ Useamman retkeilijän vastauksissa pohdittiin muun muassa sitä, miksi retkeilijä kokee tarvetta muuttaa maisemaa ja luontoa:

Alkuun se herätti kummastusta, nyt lähinnä turhautumista tai ärsytystä. Ymmärrän kyllä, että ihminen on aina halunnut jotenkin jättää jälkensä luontoon. Joku voi pitää tätä luontoyhteyden tai jopa jonkinlaisen henkisen kokemuksen merkinä. Minulle kivimuodostelmat edustavat ihmisen halua osoittaa ylivaltaa, halua hallita luontoa rikkomalla sitä. Rikkomalla luontoa erityisesti silloin, kun kokee jotain suurta, kaunista tai vaikuttavaa, ihminen pyrkii osoittamaan olevansa ylivallassa, jotain luonnosta erillistä, joku, jolla on valta hallita ja muokata luontoa, milloin tahtoo. Tarve tähän näyttää ilmenevän erityisesti silloin, kun ihminen on vähällä kokea itsensä pieneksi luonnossa tai kun ihminen pelkää häviävänsä luonnolle tai luontoon. Tiedostamatonta pelkoa tämä jonkin rakennelman kasaaminen itsen ja luonnon väliin lienee. Näen ilmiön tietysti myös sosiaalisena ilmiönä: kun joku kasaa, niin minä

²⁰⁵ Aineisto: kysymys n:o 11, vastaaja 20/75.

²⁰⁶ Praczyk 2020, s. 117.

²⁰⁷ Aineisto: kysymys n:o 11 ja n:o 17 vastaukset.

²⁰⁸ Aineisto: kysymys n:o 9, vastaaja 65/75.

²⁰⁹ Aineisto: kysymys n:o 11, vastaaja 55/75.

myös. Näin ollaan ikään kuin osa jotain ihmisyyhteisöä, esillä samalla näyttämöllä.²¹⁰

Havaitsin paikan merkintää retkeilyreitit varrella, kun vietin keväällä 2024 vuorokauden Kolin kansallispuistossa. Retkeilin Herajärven kierroksen eteläisessä päässä, mikä ei tiedettävästi ole kansallispuiston suosituimpia kohteita. Tutkimukseni keskiössä olevia spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä en havainnut maastossa muuten lainkaan, mutta Lakkalan taukopaikalla huomasin nuotiopaikan penkkiin kaiverretun pentagrammikuviota. Pentagrammi on matemaattinen kuvio, ja sen merkitys vaihtelee eri kulttuureissa. Populaarikulttuurissa se mielletään eräänlaiseksi suojelun tai taikuuden symboliksi.²¹¹

Tähän peilaten pohdin retkeni aikana, voisiko kaivertamisen motiivina olla kadonneen luontoyhteyden hakeminen. Kysymyksiä heräsi myös siitä, millainen retkeilytausta kaivertajalla on ollut ja mitä hän on ajatellut toimintansa hetkellä, kun on kaivanut puukon esiin ja raaputtanut silmämääräisesti arvioiden symmetrisen kuvion. Kyseiselle taukopaikalle oli mahdollista päästä myös autolla, joten on vaikea arvioida, onko kadonnutta luontoyhteyttä haettu kokeneen vai kokemattoman retkeilijän toimesta. Valitettavasti en tavoittanut kaivertajaa retken aikana, jotta asiaa olisi voitu kysyä.

Motiivit kadonneen luontoyhteyden etsimisestä sekä mahdollisesta integroitumisesta omaan luontosuhteeseen toiminnan kautta ovat kuitenkin relevanttia pohdintaa, mikäli tätä havaintoa peilataan Laurajane Smithin tutkimuksiin. Smithin mukaan voimakas affekti tyypillisesti ohjaa tekoihin, ja teolla haetaan vahvistusta omaan kokemukseen.²¹²

6.5 Onko spontaanin vernakulaarin kivimuistomerkin rakentaminen aina väärin?

Avoimessa kyselyssä oli kaksi kysymystä, joissa hain tarkoituksella vastakkainasettelua toiseen päätutkimuskysymykseen: miten spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit vaikuttavat kulttuuriperintökonfliktin osapuoliin. Yli puolet kyselyyn vastanneista kuvasi näitä retkeilijöitä, jotka eivät rakenna spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä, vastuullisiksi ja heidän toimintaansa olevan oikeanlaista retkeilykäyttäytymistä. Muutamat vastasivat, että rakennelmat eivät herätä mitään ajatuksia tai että ajatukset ovat neutraaleja. Aineistossa muutamat retkeilijät

²¹⁰ Aineisto: kysymys n:o 9, vastaaja 54/75.

²¹¹ Wolfram Mathworld -kotisivut.

²¹² Smith 2020, s. 36.

huomauttivat, että ne, jotka eivät rakenna spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä, eivät ehkä pidä tästä tavasta. Heidän mukaansa näiltä retkeilijöiltä puuttuu leikkimielisyyttä.²¹³

Avoimeen kyselyyn vastanneista osa kertoi, että eivät häiriinny spontaaneista vernakulaareista kivimuistomerkeistä tai koe niitä haitallisiksi. Muutamat vastaajat ehdollistavat spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien haitallisuuden rakennelmien koon, määrän tai sen mukaan, ovatko ne lasten rakentamia. Pari vastaajaa pohti myös, että mitä väliä muutamalla kivikasalla on, jos ihmisen jälkiä näkyy muutenkin kansallispuistoissa. Näillä jäljillä viitattiin opasteisiin ja hankalakulkuisiin paikkoihin asennettuihin rappusiin sekä kasvaneen retkeilyn suosion lieveilmiöihin, kuten roskaamiseen.²¹⁴

Muutamit vastaajat eivät oikein tuoneet täysin selkeää näkemystään esille puolesta tai vastaan spontaaneista vernakulaareista kivimuistomerkeistä:

Olen pitänyt noita rakennelmia (järjellisyys rajoissa ja paikan kestävyys huomioiden) positiivisena tai neutraalina asiana, mutta aiheesta näkemieni keskustelujen jälkeen olen alkanut ajatella asian negatiivistakin puolta. Silti edelleenkään en näe noita automaattisesti ja aina pahana asiana.²¹⁵

Avoimeen kyselyyn vastanneiden joukossa oli pieni ryhmä, joka nosti esiin tiedostavan spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien olevan väärin, mutta ne eivät välttämättä ole sitä aina. Näiden vastaajien mukaan haitallisuutta lieventää se, että spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit ovat lasten tekemiä. Tällöin toiminta on heidän mielestään hyväksyttävää.²¹⁶ Eräs vastaaja täydensi vastaustaan tarinalla siitä, kuinka hän käytti spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä motivoitakseen lapsiaan kulkemaan reippaammin retken aikana. Vastaaja oli antanut lasten lisätä kiviä valmiiseen kivirakennelmaan reitin huippupisteellä osoituksena heidän omasta reippaudestaan.²¹⁷

Metsähallituksen edustajan mukaan lapsuus tai mihinkään tiettyyn ikäryhmään kuuluminen ei oikeuta poikkeuslupa spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentamiselle ja täydentämiselle. Retkeillessä lapset ja heidän toimintansa ovat vanhempien tai muiden mukana olevien aikuisten vastuulla. Retkeilyn aikana mukana olevien aikuisten velvollisuus on opastaa lapsia toimimaan oikein, kunnioittamaan luontoa ja noudattamaan retketietikettä.²¹⁸ Muutamit

²¹³ Aineisto: kysymys n:o 12 vastaukset.

²¹⁴ Aineisto: kysymys n:o 9 vastaukset.

²¹⁵ Aineisto: kysymys n:o 9, vastaaja 48/75.

²¹⁶ Aineisto: kysymys n:o 9 vastaukset.

²¹⁷ Aineisto: kysymys n:o 14, vastaaja 64/75.

²¹⁸ Metsähallituksen edustajan haastattelu 22.2.2024.

vastaajat kertoivat, että ovat aikuisina harmitelleet lapsena rakentamiaan spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä.²¹⁹ Metsähallituksen edustaja muistuttaa, että ei ole olemassa niin pientä retkeilijää, jolle ei voisi jo opettaa retkeilyetikettiä.²²⁰

Yksi avoimeen kyselyyn vastannut retkeilijä kertoi oma-aloitteisesti siitä, kuinka lapsuudenkodissa oli käyty läpi retkeilyetikettiä ennen retkiä. Hän mainitsi, että isä oli opastanut: jos kivirakennelmia tehdään, tulee kivet leikin päätteeksi palauttaa takaisin paikoilleen.²²¹ Erään vastaajan pohtiva vastaus ilmaisee osittaista ymmärrystä, miksi spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä rakennetaan:

Edustaa [minulle] monimutkaisuutta. Toisaalta ymmärrän halun tehdä söpö kivitorni metsään tai tunturille. Toisaalta sata kivitornia ei ole enää niin söpöä, vaan muuttaa maisemaa. Ja huolettaa jos kivet on vaikka otettu jostain oikeasta muinaisjäännöksestä... Tai että joku kivirakennelmia vihaava lopulta kiukustuu ja rikkoo epähuomiossa muinaishaudan, kun luulee sitä retkeilijöiden tekemäksi.²²²

Pääsävy spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien olemassaolosta oli tutkimuksessa varsin kriittinen, mutta kyselyssä nousi esiin myös yksittäinen positiivinen näkökulma niiden olemassaolosta:

Ainoastaan UKK:n Sokostille kiivetessä kiittelin kiviseen maastoon ihmisten kasaamia kivikasoja, koska ne olivat ainoat merkit reitistä ylöspäin sumuisessa mässä.²²³

Vastaajien joukossa oli myös spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien ihailijoita. He eivät välttämättä rakentaneet niitä itse, mutta niiden olemassaolo ilahdutti heitä ja niitä oli hauska katsella. Osa vastaajista piti spontaaneja kivimuistomerkkejä hauskoina tai hellyttävinä, ikään kuin merkkeinä paikan arvostuksesta. Näitä pidettiin myös rakkauden osoituksena paikalle, vaikka arveltiin myös rakennelmien menevän hieman yli tarkoituksen.²²⁴ Joillekin vastaajille ei ollut merkitystä sillä, rakentaako joku spontaaneja kivimuistomerkkejä vai ei. Lisäksi pohdittiin, että jos joku saa iloa niiden rakentamisesta, miksi se pitäisi kieltää.²²⁵

Vastaajien joukossa oli myös retkeilijöitä, jotka eivät nähneet spontaanien vernakulaarien kivirakennelmien kokoamista kovin suurena ongelmana. Heidän mukaansa rakentaminen on

²¹⁹ Aineisto: kysymys n:o 15 vastaukset.

²²⁰ Metsähallituksen edustajan haastattelu 22.2.2024.

²²¹ Aineisto: kysymys n:o 9, vastaaja 70/75.

²²² Aineisto: kysymys n:o 9, vastaaja 14/75.

²²³ Aineisto: kysymys n:o 8, vastaaja 75/75.

²²⁴ Aineisto: kysymys n:o 9 vastaukset.

²²⁵ Aineisto: kysymys n:o 11, vastaaja 44/75.

harmitonta toimintaa verrattuna maailmassa tehtyihin ympäristöririkoksiin tai kansallispuistoissa muihin ilmeneviin ongelmiin, kuten roskaamiseen ja retkeilyetiketin laiminlyöntiin. Spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit olivat heidän mukaansa niin sanotusti pienin paha muiden pahojen joukossa.²²⁶ Metsähallituksen edustaja muistuttaa, että rikkomuksia ja rikoksia ei kannataisi vertailla, sillä kyse on yleensä hyvin eri mittaluokan asioista ja niiden seuraamukset voivat poiketa toistaan. Luonnonsuojelualueella maiseman muuttaminen on luonnonsuojelulain nojalla aina kiellettyä. Tilanne muutu sen vuoksi, että muualla joku muu tekee isompia tai muunnellaisia rikkomuksia tai rikoksia.²²⁷

Avoimesta kyselystä nousi esiin näkökulma, että spontaanit kivikasat eivät itsessään aiheutta- neet haittaa. Sen sijaan sosiaalisen median keskustelupalstoilla esiintyvä viha ja tuohtumus aiheen ympärillä herättivät mielipahaa ja sarkastista huvittuneisuutta. Nämä keskustelut yltyvät toisinaan aggressiivisiksi ja luovat toksista ilmapiiriä.²²⁸ Eräs vastaaja toivoi, että jospa keskustelupalstoilla kirjoittavien retkeilijöiden negatiivisuus ei leviäisi retkikohteisiin ja häivyttäisi retkeilyn tuomaa positiivista tunnetta:

Ymmärrän että kaikki eivät rakennelmista pidä tai niitä hyväksy, mutta ajattelen ja toivon, ettei kukaan luonnosta saamaansa hyvää fiilistä menetä suhtautuessaan liian vihamielisesti rakennelmiin.²²⁹

Aggressiivisesta käytöksestä oli kuitenkin tehty havaintoja kansallispuistoissa:

Ehkä ei enää tarvitsisi noin tehdä, mutta en tosiaankaan alkaisi raivoamaan. Sitäkin on sivusta seurattu.²³⁰

Lisäksi oli joitakin retkeilijöitä, jotka eivät ymmärtäneet, miksi spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä ei saisi rakentaa. He kyseenalaistivat rakentamisen kieltämisen, sillä menneisyyden kivimuistomerkit ovat kuitenkin hyväksytyjä:

Mielestäni on hiukan huvittavaa, että nämä rakennelmat herättävät niin paljon ärsytystä. Kuitenkin esim. arkeologit ovat innostuneita löytämään aiempien sukupolvien vastaavia merkkejä ihmisten läsnäolosta. Tuollaiset rakennelmat ja merkit ovat ihmisille ominaisia, ja niistä ei ole luonnolle mitään haittaa.²³¹

Eräs toinen vastaaja kritisoi menneisyyden toimintoja ja kysyi, miksi muinaiset esi-isämme saivat pinota kiviä, mutta nykyretkeilijältä tämä toiminta on kielletty. Hän tiedusteli myös, miksi

²²⁶ Aineisto: kysymys n:o 9 vastaukset.

²²⁷ Metsähallituksen edustajan haastattelu 22.2.2024.

²²⁸ Aineisto: kysymys n:o 9 ja n:o 17 vastaukset.

²²⁹ Aineisto: kysymys n:o 12, vastaaja 48/75.

²³⁰ Aineisto: kysymys n:o 11, vastaaja 65/75.

²³¹ Aineisto: kysymys n:o 17, vastaaja 55/75.

näillä ikivanhoilla kivirakennelmilla on kulttuuriperinnön kannalta arvoa, mutta 2020-luvulla kokoamalla kivikasalla ei ole samaa kulttuurista arvoa.²³² Metsähallituksen edustajalla oli tähän vastaus: retkeilijöiden olisi syytä huomioda, että muinaismuistoiksi luokiteltuja kivimuistomerkkejä, reittimerkkejä ja muita vastaavia on kansallispuistoissa rajallinen määrä. Muinaismuistomerkit on inventoitu muinaismuistorekisteriin.²³³

Kansallispuistoista löytyy siis ihmisten tekemiä vanhoja monumentteja ja maamerkkejä, joita suojelee muinaismuistolaki. Näitä ovat muinaiset esi-isämme ja esiäitimme rakentaneet esimerkiksi asumisensa suojaksi. Muinaisilla kivimuistomerkeillä on ollut lisäksi menneisyydessä tärkeä merkitys elinkeinon jatkuvuuden takaamiseksi ja naapurisovun ylläpitämisessä.²³⁴ Olosuhteet ovat voineet pakottaneet merkitsemään reittejä kivitorneilla, sillä aikalaisten kartat ovat olleet puutteellisia tai niitä ei ole ollut lainkaan.²³⁵

Kun vertaan menneiden kivikasojen rakentajia nykyisiin retkeilijöihin, joiden motiivit nousivat kyselyni aineistosta, huomaan, että nykyisten retkeilijöiden tarkoituksena on usein vain jättää merkki käynnistään tai aineellistaa henkilökohtainen onnistumisen kokemus. Tämä korostaa eroa menneisyyden ja nykyisyyden kivimuistomerkkien rakentamisen motiiveissa. Muinaismuistojen paikat ja niiden taustan voi tarkistaa Museoviraston kyppi.fi-sivustolta.²³⁶

Muutamissa avoimen kyselyn vastauksessa pohdittiin, että onhan spontaaneilla vernakulaareilla kivimuistomerkeillä haluttu korostaa yhteenkuuluvuutta luomalla retkeilijöille yhteinen taide-teos²³⁷. Yksi avoimeen kyselyyn vastanneista retkeilijöistä kertoi havainneensa tunturin päällä ison spontaanin vernakulaarin kivimuistomerkin ja ehdotti, että ehkä sen voisi säästää retkeilijöiden taiteelliseksi yhteismonumentiksi.²³⁸

Metsähallituksen edustaja muistuttaa, että kansallispuistoissa saa harjoittaa taiteellista itseilmaisua siten, että se ei muuta luontoa. Luonnon muuttaminen luonnonsuojelualueella on kiellettyä luonnonsuojelulain nojalla. Itseilmaisuu sopiva muoto voi olla esimerkiksi valokuvaaminen. Taiteellista itseilmaisua voi harjoittaa vain omistamallaan maalla tai maanomistajan

²³² Aineisto: kysymys n:o 9, vastaaja 47/75.

²³³ Metsähallituksen edustajan haastattelu 22.2.2024.

²³⁴ Muinaismuistolaki 17.6.1963/295.

²³⁵ Metsähallituksen edustajan haastattelu 22.2.2024.

²³⁶ Museovirasto-kotisivut.

²³⁷ Aineisto: kysymys n:o 11 vastaukset.

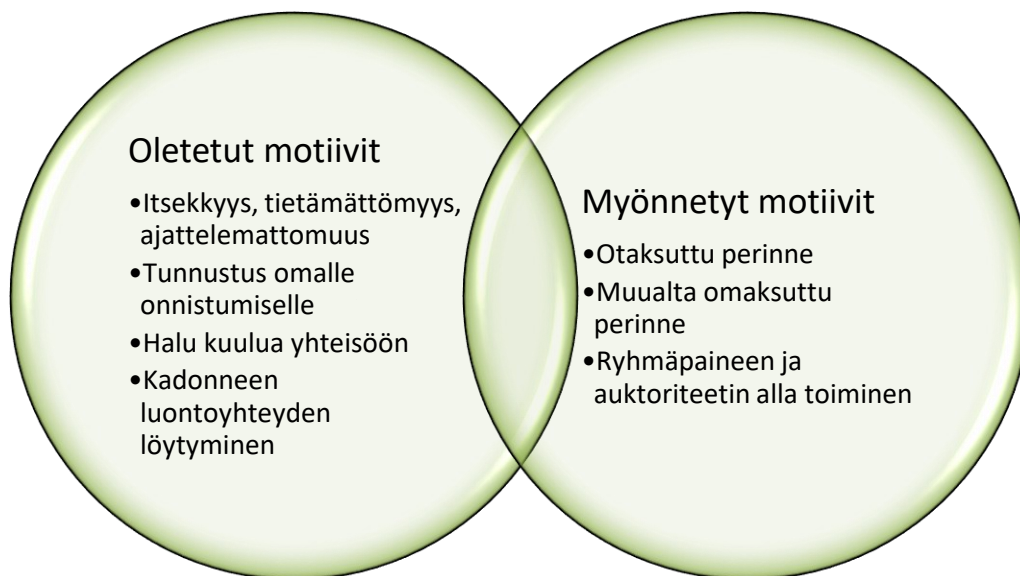
²³⁸ Aineisto: kysymys n:o 15, vastaaja 74/75.

luvalla. Jos retkeilijä haluaa jättää itsestään merkin kansallispuistoon, on useimmissa tauko- ja autiotuvissa vieraskirjoja, joihin retkeilijä voi jättää terveisensä retkestä ja vierailustaan.²³⁹

6.6 Yhteenveto: retkeilijöiden oletettu motiivi vs. myönnetty motiivi

Käydessäni aineistoa läpi, huomasin mahdollisuuden vertailla retkeilijöiden oletettuja motiiveista, miksi spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä rakennetaan. Koska kyselyyn osallistui myös retkeilijöitä, jotka kertoivat rakentaneensa tällaisia muistomerkkejä, sain tilaisuuden asettaa oletetut ja todelliset motiivit rinnakkain. (Taulukko 5).

Taulukko 5 Retkeilijöiden oletetut ja myöntämät motiivit spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentamisesta.

Avoimeen kyselyyn vastanneet retkeilijät olettivat, että spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä rakentavien motiivina on itsekkyyks, tietämättömyys tai ajattelemattomuus. Lisäksi motiiveiksi oletettiin tunnustus omalle onnistumiselle sekä halu kuulua yhteisöön.²⁴⁰ Näille oletuksille löytyy tukea, sillä muutamat retkeilijät kertoivat luulleensa, että rakentaminen oli retkeilijöitä yhdistävä tapa, otaksuttu perinne tai muualta omaksuttu perinne. Retkeilijät olivat antaneet itselleen perustellun luvan rakentamiseen, sillä reitin varrella oli nähty vastaavia muistomerkkejä. He uskoivat, että rakentamalla tai täydentämällä valmiita kasoja he kuuluisivat siten retkeilijöiden kulttuuriperintöyhteisöön. Lisäksi kivien lisääminen valmiisiin kasoihin toimi myös itsensä tai retkiseurueen palkitsemismenetelmänä.²⁴¹ Ainoa oletus rakentamisen

²³⁹ Metsähallituksen edustajan haastattelu 22.2.2024.

²⁴⁰ Aineisto: kysymyksien n:o 9 ja n:o 11 vastaukset.

²⁴¹ Aineisto: kysymys n:o 14 vastaukset.

motiivista, johon ei löytynyt kannanottoa, oli kadonneen luontoyhteyden etsiminen. Yksikään spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä rakentanut vastaaja ei ottanut siihen kantaa.

Myönnettyihin motiiveiksi mainittiin myös sellaisia seikkoja, joita oletuksissa ei löytynyt. Spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä rakentaneet kertoivat, että joku muu, kuten retken vetäjä oli ohjeistanut retkeilijöitä rakentamiseen tai syynä oli ryhmäpaine.²⁴² Ryhmän vetäjien, eli auktoriteettien motiiveja ei voida arvioida luotettavasti, koska kyselyssä heitä ei tavoitettu yhtä retkeilijää lukuun ottamatta. Tässä tapauksessa vanhempi oli käyttänyt kiven lisäämistä valmiiseen spontaaniin vernakulaariin palkitsemisena, jotta lapsi jaksaisi retkeillä reippaasti.²⁴³

²⁴² *ibid.*

²⁴³ Aineisto: kysymys n:o 14, vastaaja 64/75.

7 Johtopäätökset

Pro gradu -tutkielmani käsitteli kulttuuriperintökonflikteja kansallispuistoissa. Tutkimukseni keskiössä on selvittää, mikä motivoi retkeilijöitä rakentamaan spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä kansallispuistoihin ja millaisia affekteja niiden rakentaminen herättää retkeilijöiden kulttuuriperintöyhteisössä. Lisäksi tutkin, millaisiin toimintoihin affektoituminen voi johtaa. Aiheeseen perehdyin keräämällä kyselyaineistoa sosiaalisen median kautta ja vertaamalla saatuja vastauksia aiempaan tutkimuskirjallisuuteen. Etsin myös yhtäläisyyksiä urbaanien ympäristöjen spontaaneihin vernakulaareihin muistomerkkeihin.

Vertailllessani urbaania kaupunkikulttuuria luonnonperintöön havaitsin, että kaupunkikulttuurissa on tapauksia, joissa aluksi laittomana ja paheksuttuna pidettyjen spontaanien vernakulaarien muistomerkkien muodostaminen on myöhemmin hyväksytty tai ne ovat matkalla hyväksytyksi osaksi kaupungin kulttuuriperintöä. Tällaisista löytyy esimerkkejä muun muassa Lontosta (*Crossbone Graveyard*) ja Prahasta (*The Lennon Wall*). Suomessa Oulun *Paska kaupunki*-seinäkirjoitus olisi matkalla kohti hyväksyttyä asemaa, mutta virallistaminen on jäänyt toistaiseksi kulttuuriperintökonfliktin varjoon. Tämä johtuu siitä, että *Paska kaupunnin* taustalla oleva kulttuuriperintöyhteisö vastustaa sitä. Näille maamerkeille on yhteistä, että ne ovat syntyneet spontaanisti ja niitä on ylläpidetty kollektiivisesti. Ne edustavat marginaalisen kulttuuriperintöyhteisön affektiota ja ovat olleet syntymähetkellä myös julkisen paheksunnan kohteena.

Spontaanit mielenilmaisut ja niiden aineellistaminen vernakulaareilla, kuten graffiteilla, ovat vähitellen kasvaneet luontevaksi osaksi kaupunkikulttuuria. Paikoin niitä on hyväksytty osaksi kaupunkien matkailubrändiä. Tämä hidas hyväksyminen voi osaltaan selittää, miksi kokemusten spontaani aineellistaminen on levinnyt myös retkeily- ja luontokohteisiin. Havaitsin aineistosta, että spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien rakentamisen tapa on levinnyt kansallispuistoihin pikkuhiljaa. Muutamat vastaajat olettivat, että rakentamisen tapa olisi tullut hiljattain turismin myötä. Kuitenkin pari vastaajaa kertoivat lisänneensä kiviä jo 1970- ja 1980-luvuilla kasoihin, joten aivan nopeasti ja äkillisestä syntyneestä tavasta ei ole kyse.

Arvioidessani tutkimuksen onnistumista sen perusteella, vastasivatko tulokset asetettuihin tutkimuskysymyksiin, totean, että saavutin tavoitteeni. Ensimmäinen päätutkimuskysymys oli: miksi spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä syntyy ja mikä merkitys niillä on retkeilijöiden kulttuuriperintöyhteisölle. Aineiston perusteella voin todeta, että näitä muistomerkkejä kokoavalle retkeilijälle omaan onnistumiseen liittyvä affekti on niin voimakas, että siitä

halutaan jättää merkki muiden nähtäväksi. Lisäksi useat vastaajat arvioivat, että ihmisillä on luontainen tarve jättää jälkiä omasta läsnäolostaan ja halu kokea kuuluvansa osaksi yhteisöä.

Kyselyyn vastanneiden retkeilijöiden vastauksista välittyi kuva, että spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä rakentavat usein ne, jotka ovat retkeilyuransa alkutaipaleella. Kun retkeilystä on tullut vakiintunut ja säännöllinen tapa, retkeilijä ei enää kaipaa tunnustusta omille saavutuksilleen samalla tavalla kuin uransa alkuvaiheessa. Huomasin, että monet, jotka kertoivat joskus rakentaneensa spontaanin vernakulaarin kivimuistomerkkin, olivat saaneet mallin toiminnalleen kokeneemmilta retkeilijöiltä tai muilta auktoriteeteilta, kuten vaellusriippileirin vetäjiltä.

Sekä Metsähallituksen edustajan että monien kyselyyn vastanneiden retkeilijöiden keskuudessa oli arveluita siitä, että muistomerkkien rakentaminen perustuu väärinkäsitykseen ikaikaisesta perinteestä, jota toteutetaan väärällä tavalla ja väärässä paikassa. Aineiston perusteella havaitsin myös, että spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä ei löytynyt syrjäisemmiltä retkeilyalueilta. Tämä tukee teoriaani siitä, että näitä muistomerkkejä rakentavat usein alkutaipaleella olevat retkeilijät, jotka kaipaavat tunnustusta omalle toiminnalleen. Kokeneemmat retkeilijät suuntaavat pääasiassa haastavammille reiteille, eivätkä useimmat heistä enää kaipaa tunnustusta onnistumiselleen tai kokemukselleen.

Useimmat vastaajat ilmaisivat ärsyyntymistä siitä, että spontaanit vernakulaariset kivimuistomerkit häiritsivät heidän kokemustaan yksinolosta, jota he hakevat kansallispuistoista. He kokiivat nämä muistomerkit myös luonnon autenttisen maiseman muutoksena ja huomasivat niiden vahingoittavan suojeltuja muinaismuistomerkkejä. Vaikka suhtautuminen näihin muistomerkkeihin oli kielteistä ja niitä pidettiin haitallisina, ne kertovat omalla tavallaan retkeilijöiden tarinaa ja lisäävät kerroksen retkeilyn kulttuuriperintöön – aivan kuten väliaikaiset muistomerkit ja graffitit urbaanien ympäristöjen kulttuuriperinnössä.

Toinen tutkimuskysymykseni oli: Miten spontaanit vernakulaarit kivimuistomerkit affektoivat, eli millaisia tunteita ja tuntemuksia ne herättävät kulttuuriperintökonfliktin osapuolissa? Analyysissäni havaitsin, että kulttuuriperintökonfliktin osapuolet eivät muodosta täysin homogeenisiä ryhmiä, vaan tunteet, kokemukset ja näkemykset ovat hyvin yksilöllisiä. Aineistosta erottui erilaisia ryhmiä, joiden perusteella pystyin muodostamaan yleiskäsityksiä siitä, kuinka affektoituminen ohjasi retkeilijöiden toimintaa spontaanien vernakulaarien kivimuistomerkkien äärellä. Tämä havainto liittyi erityisesti tilanteisiin, joissa retkeilijät kohtasivat tällaisia muistomerkkejä retkeilyreitillä.

- Yksi tunnistettu ryhmä koostui retkeilijöistä, jotka kohdatessaan spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä hajottavat ne.
- Toinen ryhmä oli retkeilijöitä, jotka halusivat kaataa spontaanit vernakulaariset kivimuistomerkit, mutta eivät kuitenkaan toteuta tätä toimintaa. Osa heistä kertoi tiedostavansa riskin, että hajottamalla spontaanin vernakulaarin kivimuistomerkin he saattavat vahingoittaa muinaismuistomerkkiä.
- Kolmannen ryhmän muodostivat spontaanien vernakulaareja kivimuistomerkkien ihailijat. He eivät välttämättä rakentaneet tai täydentäneet niitä itse, mutta niiden olemassaolo ilahdutti heitä.
- Lisäksi oli muutamia retkeilijöitä, jotka kyseenalaistivat, miksi spontaaneja vernakulaareja kivimuistomerkkejä ei saisi rakentaa, koska muutkin niin tekevät.

Tämän pohdinnan ja kartoituksen myötä avautuu mahdollisuuksia jatkotutkimuksille, joiden tavoitteena on kehittää uusia kestäviä perinteitä ja keinoja retkeilyetiketin mukaisesti. Tavoitteena on vahvistaa olemassa olevia kestäviä tapoja ja luoda perusteluita, jotka motivoivat retkeilijöitä muuttamaan tapojaan ympäristöystävällisempään suuntaan. Kansallispuistojen osalta voisi lisäksi pohtia voisiko niissä olla mahdollisuus antaa retkeilijöille tilaisuus toteuttaa hallitusti affektiotaan onnistumisestaan? Yksi vaihtoehto voisi olla rajattujen alueiden määrittäminen, joissa retkeilijät saisivat rakentaa omia kivimuistomerkkejä. Aivan kuten kaupungeissa on rajattuja luvallisia alueita graffitien maalaukselle. On myös hyvä muistaa ja huomioida, että digitaalisuuden aikakaudella voi yllättäen nousta esiin yksilön kehittämä kestävä ratkaisu. Sosiaalisen median algoritmien avulla uudet innovaatiot voivat levitä nopeasti laajalle verkostolle, jolloin kestävämpi vaihtoehto on heti tarjottimella valmiina käyttöönotettavaksi.²⁴⁴

Haastattelun lopussa Metsähallituksen edustajan kanssa keskustelimme vielä siitä, kuinka retkeilijät voisivat edistää kestävästä retkeilyn periaatteita. Voisiko retkeilijän olla mahdollista pysähtyä ennen toiminnan aloittamista ja pohtia, mistä tarve jättää jälkiä retkikohteisiin johtuu? Voisiko todellinen ylpeyden aihe ja onnistumisen kokemus olla se, että luontoon ei jää mitään jälkiä?²⁴⁵

Sosiaalisen median tarjoamia nykyisiä mahdollisuuksia voi hyödyntää helposti ja välittömästi. Sekä avoimen kyselyn vastaajien että Metsähallituksen edustajan haastattelussa nousi moneen

²⁴⁴ Koski 2023, s. 10–11.

²⁴⁵ Metsähallituksen edustajan haastattelu 22.2.2024.

kertaan esiin valokuvaamisen merkitys retken aikana. Tuntuu luonteelta kehittää valokuvaamisen kautta oman onnistumisen aineellistamista, sillä tälle toiminnalle on selkeästi halua, ja valtaosa retkeilijöistä kokee sen kestäväksi ja mielekkääksi. Näen tässä erinomaisen mahdollisuuden sosiaalisen median retkeilykampanjalle, jossa retkeilijät voisivat julkaista kansallispuistoista kuvia käyttäen aiheeseen liittyviä hashtageja, kuten #jäljetönretkeily.

Lähdeluettelo

Linkit tarkistettu 4.10.2024.

Tutkimusaineisto

Retkeilijät, avoin kyselyhaastattelu 12.2.–3.3.2024. (Haastattelija Riikka Rastiola, muistiinpanot tekijän hallussa).

Metsähallituksen edustaja. asiantuntijahaastattelu. 2.22.2024. (Haastattelija Riikka Rastiola, muistiinpanot tekijän hallussa).

Kansallispuistot tutuiksi -Facebook-ryhmän julkaisut 2.9.2018–15.9.2023.
<<https://www.facebook.com/groups/1258311117534336>>

Luontoon.fi -Instagram-sivun julkaisut 2.8.2023. <<https://www.instagram.com/luontoon.fi/>>

Suomen kansallispuistot-Facebook-sivujen julkaisut 23.9.2019–23.10.2023.
<<https://www.facebook.com/suomenkansallispuistot>>

Sallan kansallispuisto - Salla National Park -Facebook-sivun julkaisu 31.5.2023.
<<https://www.facebook.com/photo/?fbid=267610315789948&set=pcb.267616979122615>>

Kulttuuriperintö luonnon keskellä. Metsähallitus. <<https://www.metsa.fi/luonto-ja-kulttuuriperinto/kulttuuriperinto/>>

Luontoon.fi:

Kansallispuistojemme historiaa. <<https://www.luontoon.fi/kansallispuistojemmehistoriaa>>

Kansallispuistot - Upeinta Suomea. <<https://www.luontoon.fi/kansallispuistot>>

Lemmenjoen historia. <<https://www.luontoon.fi/lemmenjoki/historia>>

Luontokeskukset - Luontotiedon aarreaitta. <<https://www.luontoon.fi/luontokeskukset>>

Isojärven historia. <<https://www.luontoon.fi/isojarvi/historia>>

Retkeilyn ABC - retkeilijän vinkit. <<https://www.luontoon.fi/retkeilynabc>>

Retkietiketti. <<https://www.luontoon.fi/retkietiketti>>

Sallan historia. <<https://www.luontoon.fi/salla/historia>>

Selkämeren nähtävyydet. <<https://www.luontoon.fi/selkameri/nahtavyudet>>
Sotahistorian muistot idän ja lännen välillä. <<https://www.luontoon.fi/sotahistoria>>

Kansallispuistoissa ennätysvilkas vuosi – koronapandemia vahvisti pitkään jatkunutta trendiä retkeilyn suosioista, Metsähallitus, 26.1.2021.

<<https://www.metsa.fi/tiedotteet/kansallispuistoissa-ennatysvilkas-vuosi/>>

Banksy. A Visual Protest Serlachius-museoihin. Serlachius 7.1.2021.

<<https://serlachius.fi/banksy-tiedote/>>

Puro, Johannes: *Käytetyimmät sosiaalisen median kanavat Suomessa 2024, 2024,*

<<https://www.itewiki.fi/blog/2024/03/kaytetyimmat-sosiaalisen-median-kanavat-suomessa-2024/>>

Pitäisikö Oulun Paska kaupunki suojella? Seinäkirjoitus ilmestyy paikalleen kerta toisensa jälkeen ja on siksi ainutlaatuinen, sanoo graffititutkija. YLE. 14.5.2023. <<https://areena.yle.fi/1-50834503>>

Ylen aamu: Kuinka kantaa ottava graffititaide on? YLE. 14.7.2023. <<https://areena.yle.fi/1-66393907>>

Koskinen, Anu Leena: Tältä näyttää jättimäinen Fingerpori lähiön kerrostalon seinällä – suosittu sarjakuva tekee uuden aluevaltauksen. YLE, 18.9.2018. <<https://yle.fi/a/3-10410032>>

Jätkäsaaren toivottu graffitiseinä on nyt käytössä. Helsingin kaupunki, 26.3.2024.

<<https://www.hel.fi/fi/uutiset/jatkasaaren-toivottu-graffitiseina-on-nyt-kaytossa>>

Banksy. <<https://www.banksy.co.uk/>>

Crossbones. <<http://crossbones.org.uk/>>

The Lennon Wall. <<https://thelennonwall.com/>>

Pentagram. Wolfram Mathworld. <<https://mathworld.wolfram.com/Pentagram.html>>

Mylläri, Anneli: *33 päivää Santiago de Compostelaan - vaeltajan päiväkirja*. Mediapinta, Tampere, 2009.

Leaving stones at the Cruz de Ferro? Santiago de Compostela-keskustelupalsta, keskustelu aloitettu 19.9.2018, <<https://www.caminodesantiago.me/community/threads/leaving-stones-at-the-cruz-de-ferro.58116/>>

Valmiuslain käyttöönottoaminen korona-aikana. Eduskunta, 10.5.2022.

<https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LA TI/Sivut/valmiuslain-kayttoonottaminen-koronavirustilanteessa.aspx>

Museovirasto:

Unescon kansainväliset kulttuuriperintösopimukset.

<<https://www.museovirasto.fi/fi/tietoa-meista/kansainvalinen-toiminta/kansainvalisia-sopimuksia>>

Kulttuuriympäristön palveluikkuna,

<<https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/portti/read/asp/default.aspx>>

Ympäristööppi. Opetushallitus. <<https://www.oph.fi/fi/ymparistooppi>>

Jokaisenoikeudet. Ympäristöministeriö. <<https://ym.fi/jokaisenoikeudet>>

Luonnonsuojelulaki 20.12.1996/1096. Finlex.

<<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1996/19961096>>

Muinaismuistolaki 17.6.1963/295. Finlex.

<<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1963/19630295>>

Tutkimuskirjallisuus

Albert, Marie-Theres ja Bernecker, Roland ja Cave, Claire ja Prodan, Anca Claudia ja Ripp, Matthias: *50 Years World Heritage Convention: Shared Responsibility – Conflict & Reconciliation*, Springer Nature, 2022. <<https://directory.doabooks.org/handle/20.500.12854/92799>>

Dickens, Suzanne B: *Vernacular sacred spaces: rethinking the roadsidememorial in the United States*. Journal of Cultural Geography, 2021, 127–149. (Maksumuurin takana.)
<<https://doi.org/10.1080/08873631.2020.1839308>>

Doss, Erica: *The Emotional Life of Contemporary Public Memorials - Towards a Theory of Temporary Memorials*, Amsterdam Univerisity Press, Amsterdam, 2008.
<<https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/35289>>

Juuti, Pauli ja Puusa, Anu ja Kekäle, Jouni: *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*, Toimittaneet Juuti, Pauli ja Puusa, Anu: Gaudeamus, E-kirjan julkaisupäivämäärä 22.4.2020.

Koski, Kaarina ja Hovi, Tuomas. *Kansanperinne 2.0 Sukelluksia 2000-luvun vernakulaariin kulttuuriin*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2023.

Lähdesmäki, Tuuli: *Kuohahdus Suomen kansan sydäimestä: henkilömonumentti diskursiivisena ilmiönä 1900-luvun lopun Suomessa*, Jyväskylän yliopisto, 2007. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4237-3>>

Lindgren, Liisa: *Monumentum: muistomerkkien aatteita ja aikaa*, Karisto, Hämeenlinna, 2000.

Linkola, Kaarlo: *Matkailija ja kansallispuistomme*, Suomen matkailu, 15.1.1936, 4-7.
<<https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/955093?page=1>>

Peltomäki, Anna ja Sivula, Anna: *Pervasive and Precarious Popular Music Heritage: Case Study of Juice Leskinen's Square*. WiderScreen 26 (1), 2023. <<http://widerscreen.fi/numerot/1-2023-widerscreen-26-1/pervasive-and-precarious-popular-music-heritage-case-study-of-juice-leskinens-square/>>

Phillips, Susan A: *Routledge Handbook of Graffiti and Street Art*. Toimittanut: Ross, Jeffery Ian. Lontoo, 2016, <<https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.4324/9781315761664>>

Poria, Yaniv ja Ashworth, Gregory: *Heritage Tourism—Current Resource for Conflict*, Annals of tourism research, Elsevier Ltd Vol.36 (3)/2009, 522-525. <<https://www.sciencedirect-com.ezproxy.utu.fi/science/article/pii/S0160738309000450?via%3Dihub>>

Praczyk, Małgorzata: *Reading Monuments - A Comparative Study of Monuments in Poznań and Strasbourg from the Nineteenth and Twentieth Centuries*, Peter Lang International Academic Publishing Group, Bern, 2020. <<https://directory.doabooks.org/handle/20.500.12854/96113>>

Samuel, Raphael: *Theatres of Memory, Past and Present in the contemporary culture*. Lontoo: Verso, 2012.

Sirkkilä, Hannu: *Hyvinvointia matkailusta mieleen ja kehoon*. Helsinki: Momentum kirjat, 2024.

Sivula, Anna: "Mitä teollinen kulttuuriperintö on?" Teoksessa Satakunnan teollinen kulttuuriperintö. Harjavalta, 2017.

<<https://research.utu.fi/converis/portal/detail/Publication/29106880>>

Smith, Laurajane: *Uses of Heritage*. Lontoo, 2006.

<<https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.4324/9780203602263>>

Smith, Laurajane: *Emotional Heritage. Visitor engagement at museums and heritage sites*. Lontoo: Taylor & Francis Routledge, 2020. < <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.4324/9781315713274> >

Wetherell, Margaret ja Smith, Laurajane ja Campbell, Gary: *Emotion, Affective Practices, and the Past in the Present*. Lontoo, 2018. <<https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.4324/9781351250962>>

Liitteet

Liite 1. Avoimen kyselyn kysymykset

1. Syntymävuosi?
2. Asuinpaikka?
3. Koulutustausta?
4. Millainen retkeilykokemus sinulla on?
5. Kuinka usein vieraillet kansallispuistoissa?
6. Mikä merkitys kansallispuistossa retkeilyllä on sinulle?
7. Joillakin retkeilijöillä on toistuvia tapoja ennen retken aloitusta, sen aikana tai päätyttyä. Tavat voivat olla esimerkiksi selfie kansallispuiston maamerkin kohdalla tai kiven poimiminen taskuun ikään kuin matkamuistoksi.

Onko sinulla jotain toistuvia tapoja, kun saavutat kansallispuiston huippupiste/maamerkin (esimerkiksi tunturihuipun) tai kun aloitat/päätät retken?
Kerro myös, miksi toistat tämän tavan?
8. Kuvaile näkemiäsi kivirakennelmia. (avoin kenttä)
9. Mitä retkeilijän rakentama spontaani kivirakennelma edustaa sinulle? Millaisia ajatuksia se herättää?
10. Jos näet retkeilijän rakentaman spontaanin kivirakennelman kansallispuistossa, aiheuttaako se sinussa jotain toimintaa?
11. Mitä ajattelet retkeilijöistä, jotka rakentavat spontaaneja kivirakennelmia?
12. Mitä ajattelet retkeilijöistä, jotka eivät rakenna spontaaneja kivirakennelmia?
13. Oletko itse rakentanut vastaavaa tai täydentänyt valmiina olevaa rakennelmaa?
Jos vastaat tähän ”ei”, voit siirtyä kysymykseen 17. (kyllä/ei)
14. Miksi rakensit kivirakennelman, mitä sen rakentaminen merkitsi sinulle ja mitä tunteita tunsit rakentaessasi sitä? (avoin kenttä)
15. Mikä merkitys sinulle on sillä, että kivirakennelma on edelleen kansallispuistossa? (avoin kenttä)
16. Kauanko arvelet rakentamasi kivirakennelman säilyvän kansallispuistossa?
(avoin kenttä)
17. Vapaa sana aiheesta
18. Olisitko kiinnostunut haastateltavaksi tästä aiheesta? Haastattelun aineisto käsitellään anonymisti. Jätä yhteystietosi...

Liite 2. Haastattelukysymykset Metsähallituksen edustajalle

1. Mitä arvelet, mitä syitä retkeilijöillä on rakentaa spontaaneja kivikasoja?
2. Millaisia keinoja Metsähallituksella on tällä hetkellä käytössä spontaanien kivirakennelmien estämiseen?
3. Avoimessa kyselyssä nousi, että osa retkeilijöistä pitää kivikasojen rakentamista pienempänä ongelmana sen rinnalla, kuinka paljon retkietiketin noudattaminen on pielessä, esimerkiksi roskataan luontoa ja isot ympäristörikkokset. Miten Metsähallitus näkee kivikasojen rakentamisen retkeilijöiden keskuudessa verrattuna muihin retkeilyetiketin rikkomuksiin, kuten luonnon roskaamiseen ja ympäristörikkoksiin?
4. Avoimessa kyselyssäni nousi itselleni yllättäen, että kivikasojen rakentaminen olisi joidenkin vastaajien mielestä hyväksyttävää, jos rakentaja on lapsi. Miten Metsähallitus suhtautuu tähän?
5. Avoimessa kyselyssä nousi esiin, että suurin osa retkeilijöistä jättää kivirakennelmat niille sijoilleen, mutta oli myös joitakin retkeilijöitä, jotka purkavat näkemiään kivirakennelmia. Osa näistä täydensi vastaustaan, että purkavat niitä, jos huomaavat, että rakennelma on tullut edellisen käynnin jälkeen tai että rakennelma on selvästi uusi. Miten Metsähallitus ohjeistaa heitä?
6. Eräs avoimeen kyselyyn vastannut kritisoi sitä, miksi vanhoja esi-isien rakentamia kivirakennelmia täytyy suojella, mutta nykyretkeilijän jälki on kulttuuriperinnölle vähemmän arvokas. Miten Metsähallitus suhtautuu tähän?
7. Tutkimuksissa nousi myös esiin, että osa retkeilijöistä näkee kivikasat taiteellisena tai itsensä ilmaisukeinona? Onko tällaisille ilmaisuille olemassa turvallisia ja sallittuja tapoja?
8. Onko Metsähallituksella suunnitelmia kehittää positiivisia vaihtoehtoja retkeilijöille, jotka haluavat jättää jälkensä luontoon ilman, että se aiheuttaa haittaa ympäristölle?
9. Luin Facebookista, että heinäkuussa 2023 Sallatunturin koulun oppilaiden kanssa oli siivottu tunturista näitä jälkiä. Onko vastaavanlaisia tempauksia suunnitteilla?
10. Vapaa sana.